

ΙΩΝΙΚΟΝ

Γιατὶ τὰ σπᾶσαμε τ' ἀγάλματά των,
γιατὶ τοὺς διώξαμεν ἀπ' τοὺς ναοὺς των,
διόλου δὲν πέθαναν γι αὐτὸ οἱ θεοί.
Ὡ γῆ τῆς Ἰωνίας, σένα ἀγαποῦν ἀκόμη,
σένα ἢ ψυχές των ἐνθυμοῦνται ἀκόμη.
Σὰν ξημερώνει ἐπάνω σου πρῶτ' ἀγροστιάτικο
τὴν ἀτμοσφαῖρα σου περνᾷ σφοῖγος ἀπ' τὴν ζωὴ των,
καὶ κάποι' αἰθερία ἐφηβικὴ μορφή,
ἀόριστη, μὲ διάβα γρήγορο,
ἐπάνω ἀπὸ τοὺς λόφους σου περνᾷ.

Κ. Π. ΚΑΒΑΦΗΣ

Τ' ἀρχαῖο ἑλληνικὸ θέατρο, στ' ἀπόμερο σικελικὸ ἀκρογιάλι ἀγνάντια, ὅσο ποῦ φτάνει ἡ ματιά, τὰ μάκρη τῶν νερῶν. Ἀνάμεσ' ἀπ' τὶς χαραμάδες τῶν πετρῶν, ἀγριολούλουδα ἀνθοῦν, ὅπου τὰ πόντια πνεύματα περὶλυπα ἀροκινούν με τῆς μεγάλης μοναξιάς τὸν ἤρεμον ρυθμόν.

Κἄπου καὶ ποῦ στοχαστικός, με τὸν αἰλὸ στὰ χεῖλη καὶ με τὰ μάτια θλιβερὰ ἀπὸν ἀόριστο καὶμό, τῶν Εἰδυλλίων ὁ βοσκὸς περνάει ἐκεῖθε, ὄνειρο ποῦ ἀπόμεινε μέσ' τῆ ζωῆ, κ' ὁ ἀγροτικός του ὁ σκοπὸς τρεμουλιαστὰ ἤχει, ἐκεῖ ποῦ ἄλλοτε ἐρίγησαν ἀπὸ τῆς Τραγωδίας τὸ πάθος, οἱ ὠραῖοι θνητοί.

Στὰ μαρμαρένια τὰ θρονιά ποῦ ἀντιλαλεῖ ὁ αἰλὸς τοῦ σγουρομάλλη τοῦ βοσκῶ ποῦ κελαδάει τὸν πόθο, καὶ τὰ βαθύλαλα, πλατειὰ τοῦ πέλαου βουγγητά, ὁ Ἥλιος ἀνατέλλοντας χρυσὰ στεφάνια ἀφίνει.

Καὶ στὴν ἀφρόπεπλη θεά, ποῦ ἀπ' τὸ ἀρχαῖο ἀνάγλυφο νοσταλγικὰ χαμογελά, πρὸς τὰ πουλιὰ ὅπου περνοῦν, στὰ πλοῖα ποῦ μισεύουν, μὰ μυστικὴ παρηγοριὰ φέρνει ἀπὸ τὸ παρελθόν, ἀρματοδρόμα κρινοπρόσωπη, ἡ γνώριμη Σελήνη.

ΣΤΟΝ ΕΡΧΟΜΟ ΤΗΣ ΝΥΧΤΑΣ

Στὰ νερὰ τὰ ἐσπέρια ἀπλώνοντας
τὴ γαλήνια Σκέψη μου, πλανιέμαι
στὰ νερὰ τὰ ἐσπέρια ποῦ κυματοῦν στὴ Δύση,
λούζομαι κ' ἀναγεννιέμαι.

Μακρὰ, σὰ θύμησες, περνοῦνε τὰ πλεούμενα,
με τὰ πανιὰ ὀλόνοιχτα, ὀλάσπρα,
ἐνῶ ψηλὰ ἀπ' τὰ χάη σπιθοβολοῦν
σὰ μάτια ποθοπλάνταχτα τὰ πρῶτα ἄστρα.

Πέρα, ἡ χώρα με τὴν ἀνθρωποβοή,
με τὶς χαρές, τὶς λύπες καὶ τὰ πάθη
γύρου μου, οἱ νερόκοσμοι ποῦ περνοῦν σιωπηλοὶ
καὶ κάτου μου, τὰ μαγικὰ κ' ἄφραστα βάρη.

Ἀπ' τὰ νερὰ τὰ ἐσπέρια ποῦ κυματοῦν
στὰ πέρατα τ' ἀλαργινὰ τοῦ ὄνειροκόσμου,
σὲ χαιρετάω, ὦ Ἥλιε, ὅπου χάνεσαι,
καὶ τὶς στερνὲς ἀχτίδες σου δέχομαι ἐντός μου.

Τοῦ σπερνοῦ ἐχτύπησε
τὸ βοερό τὸ σημαντῆρι
σὲ ψαλμῶν ἀχοὺς ἐλάλησε
τὸ χαμηλὸ τὸ μοναστῆρι.
Ἄλαλες, κρατοῦν, κακόγραφες οἱ εἰκόνες
σκυθρωπές, τὴν ἀλγεινὴν ἀκολουθία
καὶ στὴν μυστικὴν ἐσπερινὴ θυσία
περνοῦνε, μαυροφόροι, οἱ αἰῶνες.

ΔΥΣΗ

Στὴ χώρα βουβοὶ οἱ ἴσχοι θεμελιώνουνε
τὴ νύχτια σιγή· τὴ γαλήνη στοιχειώνουνε.
Τὶς κορφὲς βασιλισσες ἡ πορφύρα ἔντυσε,
ποῦ σέρνετ' ἀργοδιάβατη στ' ἄδυτα
τῶν πύρινων ναῶν τοῦ βασιλέα τοῦ ἡλίου,
γιὰ τὶς μεγάλες λειτουργίες τῶν ὠρῶν

ΠΙΝΕΛΙΕΣ

Φυτρούουν οἱ φραγκόσυκιες στὸ μακρυσμένο δρόμο,
Ὅπου τὸ κάστρο ἀπάτητο στέκει ψηλὰ στὴ ράχη.
Ἐρμιὰ τριγύρω. Ἀκοίμητοι μερонуχίς, μονάχοι
Στὶς τάμπιες οἱ σκοποὶ φρουροῦν με τ' ἄρματα στὸν ὄμο.

Καὶ πέρα, μέσα στῆς προϋνῆς τῆς ἄχνης τὸ μαγνάδι
Θαλασσοπούλια ὀλόλευκα πετοῦν κοπαδιασμένα.
Κι' ἐνῶ διαβαίνουν κάποτε χωρίζεται κανένα
Μόνο ἀφηλόνει καὶ γοργὰ γυρίζει στὸ κοπάδι.

Μακριὰ ξασπρίζει ἕνα χωριὸ καθὼς σημάδι πλᾶνο
Χάμω στὸν κόρφο, ἕνας ψαρῆς στὴ βάρκαν ἀναιβάξει
Βαρὺ τὸ παραγάδι του. Στὸ κάθε ἀγγίστρι ἀπάνω
Κι' ἀπὸ ἕνα ψάρι ἀστραφτερὸ χτυπιέται καὶ σπαράζει.

ΑΠΟ ΤΑ ΠΑΡΙΖΙΑΝΙΚΑ ΠΑΙΧΝΙΔΙΑ

Η ΚΛΑΥΔΙΑ

Ἡ Κλαυδία πού ἀκολουθεῖ, ξυπόλυτη, στοὺς ἐξοχικοὺς δρόμους τ' ἀμάξια ζητώντας «μιὰ πενταροῦλα» ἀποκοιμήθηκε κάτω ἀπὸ μιὰ τριανταφυλλιά, κάτω ἀπὸ μιὰ τριανταφυλλιά πού ἀνεβαίνει στὸν τοῖχο τῆς καλύβας, κάτω ἀπὸ μιὰ τριανταφυλλιά τόσο γέρικη καὶ τόσο στριμμένη, πού μοιάζει, τὸ χειμῶνα, μεγάλο σκελετὸ πού ἀρπάζεται ἀπὸ τὸ λευκὸ τοῖχο τῆς.

Τώρα, εἶναι γεμάτη ἀνθία, τὰ ρόδα τῆς ἀνάβρυσαν σὰ νὰ ἔγινε θάμα καὶ ὁ ἀγέρας πού ἀποσταίνει στὴ χλιερὴ βραδεῖα εἶναι τόσο βαλσαμωμένος, πού ἡ Κλαυδία συμμαζεύτηκε στὶς ρίζες τῆς, σὰν πουλὶ πού τρέμει. Τὸ ἀντιφέγγισμα τοῦ φεγγαριοῦ στὴ λίμνη, ἡ χλωμάδα τοῦ κάμπου, ὅλος ὁ θόρυβος τοῦ νεροῦ τοῦ γέρικου μύλου, τὸ παράξενο κόασμα τῶν βατράχων καὶ χίλια ἄλλα μυστήρια στὴν ἀρχὴ τὴν ἔκαμαν ν' ἀνατριχιάζει μαζὺ μὲ τὰ φύλλα, ἀλλά, γιὰ νὰ μὴ βλέπει μιὰ σια, μακρὰ καὶ πολὺ γαλάζια, νὰ τὴν ἀκολουθεῖ στὸ λευκὸ δρόμο τῆς ἐξοχῆς, καὶ νὰ πηγαίνει πίσωθὲ τῆς, ἡ Κλαυδία δὲν ἐτόλμησε νὰ σαλέψει, ἀποκοιμήθηκε.

Ἡ παλαιὰ μυλόπετρα, μακρὰ, ἄλεσε τὰ ὄνειρά τῆς στὴ νύχτα, ἕνας σκόλος ὑποστατικοῦ ἐγαύγισε ὁ πετεινὸς ἔκραξε.

Δροσερὴ αὔρα ἐτίναξε ὅλα τὰ ρόδα τῆς τριανταφυλλιᾶς, χρυσαλίδες ἔτοιμες νάβγουνε στὴ ζωὴ ἔπασαν στὰ μαλλιά τῆς Κλαυδίας κ' ὅταν, ντυμένη τὰ κουρέλια τῆς, ἐξύπνησε, ὅλες οἱ πεταλοῦδες τῆς αὐγῆς ἀπὸ τὰ χρυσὰ καὶ κατσαρὰ μαλλιά τῆς ἐπέταξαν στὸν ἥλιο.

PAUL FORT

ΑΠΟ Τ' ΑΡΧΑΙΑ ΕΙΔΥΛΛΙΑ

ΤΑ ΒΑΚΧΕΙΑ

Ἡ Αὐγὴ ἀντίκρουσε τὴν Ἀριάδνη στὴ χλιερὴν ἀμμονδιά νὰ παραδίνεται στὶς ἀχτίδες τῆς καὶ νὰ χαμογελάει στὸν ξύπνο τῆς... Ὁ Βάκχος, στὸ βάθος τῶν δρυμῶνων, στὶς ἀχτίδες τοῦ ἡλίου ξανάδε τὴν πομπὴ τῶν Βακχικῶν ὀργίων νὰ σκιρτᾷ ὀλόγυρα του.

Μὲ τὸν ὄμο βαστάζοντας τὴ ζέστη καὶ τὸ γαλανό, καὶ δυὸ λευκὰ

νυφικὰ χέρια, γλυστρώντας στὴ μέση του, ὁ καρβάρης Σειληνὸς μὲ μικρὰ καὶ βέβαια βήματα, προστὰ ἀπ' τὴ συνοδιά, ροδαλὸς καὶ φρόνιμος ἔτρεχε μὲ μικρὸ καλπασμό.

Καὶ τὸ γαῖδοῦρι ἐκάλπαζε, μὰ τὸν Πολυδεύκη! λιγότερο φανερό, μόλις καὶ φαινόταν ἀπὸ τὰ δυὸ αὐτιά του καὶ τὴ θυμωμένη οὐρά, γιὰ τὸ Σειληνὸς ἐσκέπαζε τὶς δυὸ πλευρὲς μὲ τὰ μεριά του, τὰ νεφρὰ μὲ τὸν πισινὸ του, καὶ τὸ ραχοκόκκαλο μὲ τὴν κοιλιὰ του, πού οἱ τρεῖς δάπλες τῆς συγκρατώνταν μὲ γιρλάντες.

Ποῦ ἔτρεχεν αὐτὸς ὁ γλυκὸς ἄγγελος τοῦ Βάκχου; Στὸ ἄδεντρο μέρος τοῦ δάσους, ὅπου ἡ Χλωρίδα χορεύει μὲ τὶς συντροφισσες τῆς, ἀφίνοντας, στὶς λευκὲς λάμπεις τῶν μικρῶν γυμνῶν ποδιῶν τῆς, πάνου στὴ γλῶσσι νὰ τρέχει τὸ κυμάτισμα τοῦ πέπλου τῆς.

Κ' εἶναι κατάλληλο μέρος γιὰ τὰ ὄργια τῶν βακχείων. Σοβαρὸς, ἦλθεν ὁ Σειληνός. Ἡ Χλωρίδα ἔπινε. Καλὸ σημάδι. Καὶ σ' ὅλο τὸ μᾶκρος τῆς πηγῆς, οἱ ἀνοιξιάτικες νύφες ἔδειχναν τὴ ρόδινη σειρὰ τῶν μικρῶν πισινῶν τους.

Μὲ τὸ δάχτυλο στὸ στόμα, σὲ στάση σοβαρῆ ὁ Σειληνός, ἐντούτοις, ἐξύγωσε. Σὰ νάλαμπεν ἥλιος. Ἡ πασίχαρη εἰκόνα τῆς κοιλιᾶς του ἔπασεν ἀκριβῶς στὴ μισωσιὰ τοῦ κύματος. Τὸ πλῆθος πέταξε.

Μὰ ἡ Χλωρίδα ἦλθε γελώντας καὶ τὰ μαλλιά ξέπλεκα, νὰ συναντήσῃ τὸν καλόκαρδο πατέρα, καὶ σταματώντας πολὺ σιμά του, δείχνοντας μὲ τὴν κίνηση τῆς θείας κορμοστασιᾶς τῆς, τοῦ παιδιᾶτικου ἔρωτα τὴ χαδιάρικη λιγεράδα,

Τοῦδωσε δροσερὸ νεράκι, ἀπλώνοντας τὴ φοῦχτα τῆς, κὶ ὁ ἀγαθὸς παππούς, ἂν καὶ δὲν ἦταν καθόλου λαίμαργος, ἀχόρταγα καὶ ἦσυχα, ἦπιε τὸ ὑγρὸ μαργαριτάρι στὸ ρόδινο σφαιρικὸ βάζο, πού ἔγειρε, μὲ τὰ ἐνωμένα δάχτυλα του.

Γιὰ μιὰ στιγμή ἡ Χλωρίδα σφάλιξε τὰ μάτια τῆς, θαρρώντας ὅτι μέθυσε: ὁ Σειληνὸς τὴ σήκωσε ἀλάκαιρη πρὸς τὸ χαμόγελο του, ἐνῶ τρέχοντας στὸ χορτάρι πού εἶταν ἀκόμη παρθένο, τὸ λευκὸ του γαῖδοῦρι, κρυφά, ἄφινεν ὀλόχουση κόπρο.

Οἱ νύφες, στὸ λειβάδι, μὲ μικρὲς μαγικὲς φωνοῦλες, ἔλεγε ἡ μιὰ στὴν ἄλλη μιὰ παραξενὴ εἶδηση. Ἐμαθαν γλήγορα, ὅτι ἕνας θεὸς, ὁ νικητὴς τοῦ Γάγγη, ὁ Ἰακχος, πού πάντα εἶναι νέος, ὁ Ἀφέντης τοῦ Τρύγου, χαμογέλασε... Ἐσπειραν τὸ λειβάδι μὲ κολχίδες.

Σὲ τρεῖς κραξιὲς τῆς Χλωρίδας, πού μοιάζαν μὲ κακκάρισμα, κατὰ τὸ δάσος, ἐβγήκεν ἡ Βερτοῦνη κ' ἡ καλότραφη Πωμόνη κὶ ὁ Θεὸς τῶν Ὁρίων, στόνα πόδι, παίζοντας τὴν βαρύαλο, ἀκολουθούμενος ἀπ' ὄλους τοὺς θεοὺς τῶν κήπων πού ἐτρίλιζαν, καὶ στὸν ἀνθοστόλιστο κάμπο ἐσώριαζαν σταφύλια.

Ὁ Σεληνὸς χαρούμενος, ἔβαλε δυὸ δάκτυλα στὰ χεῖλια κ' ἐσφύριξε. Τρεῖς φορές ἀντήχησε τὸ σφύριγμα στὰ πέριονα. Καὶ ἡ θεία συνοδιὰ ἐμπῆκε στὸ ἀδεντρο μέρος τοῦ δάσους, σέρνοντας ξοπίσω της τὸ Θεὸ Βάκχο πὸν στέναζε.

Οἱ Βάκχες ἀνέβασαν τὰ θύρα στὰ βλέφαρα τοὺς. Τὰ μάτια τοὺς ξετάζουν τὸν κάμπο. Ὅλες χυμῶν! Ὁ ἡλιοσωρὸς τοῦ τρύγου λάμπει. Ὁ Βάκχος οὐρλιάζοντας ἀπὸ χαρὰ, δέχεται τὸ πῆδημα τῶν τίγρεων.

Ἡ ἀνάσα τῶν φαύνων τὸν παρακολουθεῖ κι ἀνάμεσα στὴν πνοῇ των φθάνουν ἀντάμα. Τὰ τσαμπιὰ πετᾶν, χαμένα, ξεσχισμένα, ξαναπαγμένα καὶ σὰν κόκκινοι βᾶτοι σφιχταγκαλιάζονται οἱ βάκχες.

Στὰ βραχνὰ στήθια ὁ τρύγος συντρίβεται. Τὰ κέρατα κáινουν νὰ πετᾶ τὴ μαύρη δροσιὰ τοῦ κρασιοῦ. Κ' οἱ Μαινάδες ἀφίνουν, μὲ τὰ ἔκστατικά πηδῆματά τους, νὰ πετιέται τὸ κρασι ἀπὸ τὴ σάρκα τῆς ρόγας, καὶ τὸ γάλα ἀπ' τὰ στήθια των.

Μέσ' ἀπόνα σταφύλι τὰ μάτια τοῦ Βάκχου λάμπουν. Ἡ κραυγὴ του ξαναφουσκώνει ἀκόμη τίς ρόγες πὸν ἐδάγκωσε καὶ ζαχαρωμένα σάλια πὸν ἀφρίζουν, στὸ λαιμὸ σπιθοβολοῦν. Οἱ δυὸ τίγρεις βόγγουν σὰν περιστέρια κατὰ τὸν οὐρανὸ μὲ τὸ λαιμὸ τεντωμένο.

Σὰν βαρέλι ὁ Σεληνὸς κυλίστηκε στὰ σταφύλια. Σὲ κάθε γῦρο, ὑψώνεται ἓνα κύμα μυρωμένο, πὸν εἴκοσι γλῶσσες φαύνων καὶ τὸ γαλανὸ ἀκόμη ρουφᾶν. Κι ὄλοι μαζί κάνουν ἓνα γύρο μυρωδάτο, τεράστιο.

Ἡ ἄλικη γιρλάντα κυκλώνει τὸ Βάκχο. Κάτου ἀπ' τὰ μπράτσα καὶ τρέχοντας γληγορώτερα ἀπὸ τὸ γύρο βλέπει, σὰν φλόγα πὸν χαμηλώνει καὶ σέρνεται, κρασάτη, μὲ τὸν θύρσο στὸ χέρι, τὴν Ἀφροδίτη νὰ γλυστῶ πονηρά.

Κι ὁ Βάκχος τὴν κυνηγᾷ μὲ τὰ μάτια ἔξω, χαμηλωμένο τὸ μέτωπο, ἀνοιχτὰ τὰ χέρια, μ' ἀχόρταγες κρασιές, καὶ μανιασμένος, τὴν ἀγκαλιάζει, τὴν ὥρα ὅπου στὸν οὐρανὸ ἡ Ἀρτεμη δείχνει στὸν κόσμὸ τὸν ὠραῖον ὕγρον ὄμο της.

Ὁ γύρος ξεσκίζεται καὶ στὸν κάμπο καπνίζουν τὰ μερδεμένα σώματα, σὰν λόφοι πὸν σαλεύουν. Ἀσκοὶ ἀγνοῦ, στὰ δέντρα σκύφτουν καὶ στὰ ὄργια τῶν βακχείων χύνουν τὸ σεληνόφωτο.

Στὸ τέλος μιᾶς μελωδικῆς ἡμέρας τοῦ φθινόπωρου, πὸν, δυὸ φορές ἐρωτεμένη καὶ τίς δυὸ παρατημένη, ἡ Ἀριάδνη κατέβηκε ἀπὸ τὸν ἴσκιό των πένθιμων δρυμόνων καὶ παραδόθηκε στὴ θάλασσα πὸν τῆς πῆρε τὸ Θησέα της.

ΑΙΣΘΗΤΙΚΑ ΣΗΜΕΙΩΜΑΤΑ

Τὸ θέμα πὸν διάλεξα γὰ νὰ Σᾶς μιλήσω σήμερα, βγαίνει λιγάκι ἔξω ἀπὸ τὴν δικαιοδοσία μιᾶς γυναίκας πὸν δὲν εἶναι ὑπὲρ τῆς χειραφετήσεως, ἐπειδὴ εἶναι κάπως φιλοσοφικό. Καὶ ἐπειδὴ ἐγὼ μὲ κανέναν τρόπο δὲν τὸν καταλαβαίνω αὐτὸν τὸν λεγόμενο ξεσπλαβομὸ τοῦ γυναικείου φύλου, ὄντας γυναίκα καὶ θέλοντας νὰ μείνω τέτοια, γι αὐτὸ θὰ προσπαθῆσω ὅσο μπορῶ πὸ ἀπλά καὶ πὸ γυναικῆσια νὰ Σᾶς κουβεντιάσω. Βλέπετε ἐμεῖς οἱ γυναῖκες, πὸν ἡ δουλειὰ μας εἶναι στὰ σπῖτια μας, ἀτιμώρητα δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ ξεμακρύνωμε ἀπ' αὐτά.

Πάντα θὰ τρέχομε τὸν κίνδυνο νὰ παραπληθηθοῦμε σὲ λογιῆς-λογιῆς ἄτοπα. Ἐνα καὶ σπουδαιότατο, ἢ νὰ ἀναμασῆσομε τὰ ἴδια πὸν λέτε καὶ σεῖς, ἢ νὰ μὴν τὰ καταφέρωμε.

Καὶ ἡ δική μου ἡ σημερινὴ κουβέντα μπροστά Σας, τί εἶναι, κύριοι μου, παρὰ ἓνα ξεμάκρμα ἀπὸ τὰ σύνορά μου; Καὶ κατὰ συνέπεια, ἓνας κίνδυνος, ἢ νὰ πῶ ἀδέξια λόγια συνηθισμένα καὶ ξαναιπωμένα, ἢ νὰ μὴ δυνηθῶ νὰ διατυπώσω καλὰ ὅ,τι θέλω; Ὅμως, ὡς καθὼς σᾶς εἶπα παραπάνω, θὰ προσπαθῆσω νὰ Σᾶς μιλήσω ὅσο μπορῶ πὸ ἀπλά καὶ πὸ γυναικῆσια. Ἐτσι, κ' ἐγὼ ξεγελοῦμαι πὸς δὲν εἶμαι δὰ καὶ σχολαστικὴ, καὶ σεῖς εὐκολότερα θὰ μοῦ συμπαθήσετε τὸ θάρρος μου.

Ἡ σημερινὴ μου λοιπὸν ὀμλία σκοπὸν ἔχει νὰ σᾶς παρουσιάσει κάποιους νέους ποιητὲς τῆς Πατρίδας μου, πὸν τώρα τελευταία ἔρχισαν νὰ γράφουν. Οἱ καινούριοι αὐτοὶ ποιηταὶ, εἶναι ὄλοι τοὺς παιδιὰ πὸν ζοῦνε στὸν μικρὸ μας τόπο τριγυρισμένοι ἀπὸ μιὰν ἐκλεκτότατη μοναξιά. Εἶναι τοῦτοι: Ὁ Λευτέρης Ἀλεξίου, ὁ Καλυβίτης, ὁ Ἀναστασίου, ὁ Γιώργης Λουλακάκης καὶ ὁ Μ. Παπαστεφάνου. Ὄνόματα, καθὼς βλέπετε ἐντελῶς ἀγνωστα. Πὸν θάπομεναν ἀκόμα γὰ πολὺν καιρὸ ἴσως ἀγνωστα, ἂν ὁ ὀλοσδιόλου ξεχωριστὸς δρόμος πὸν διάλεξεν ἡ Τέχνη τοὺς δὲν ἦταν τέτοιος, πὸν ἀναγκαστικά νὰ ἐπιβάλλεται ἡ παρουσίαση της σὲ ἓναν κύκλον ἀνωτέρων ἀνθρώπων, ὡς εἶναι τὸ σημερινὸ μου ἐκλεκτὸ ἀκροατήριον.

Στὰ τραγούδια αὐτῶν τῶν νέων, καθὼς καὶ στὰ πεζογραφήματά τους δὲν συναντᾶται, ὡς θὰ περίμενε κανεῖς, ἡ ρομαντικὴ ἐκείνη καὶ ἡ αἰσθητικὴ καὶ εἶναι τὸ ἀπαραίτητο γνῶρισμα ἐνὸς νεαροῦ ποιητῆ, καὶ τὸ αἰώνιο σημεῖο ἀπόπου ξεκινοῦν ὄλοι ὅσοι ἀρχίζουν νὰ γράφουν ἀπὸ ἐνωρίς. Παράδοξο αὐτὸ στὴν ἐποχὴ πὸν ὄλα σχεδὸν τὰ δημιουργικὰ ἔργα ἐδῶ πέρα ἀφιερώνονται τίς περισσότερες φορές σὲ αἰσθηματικούς λυρισμούς καὶ ρομαντικότητες. Ὡς εἶναι φυσικὸ ἄλλως τε νὰ γίνεται, στὴν ἀρχὴ κάθε φιλολογικῆς ζωῆς. Ἀλλὰ μήπως στὴν Κρήτη ὑπάρχει καὶ ἴχνος φιλολογίας; Νεώτερης βέβαια ὄχι. Ὑπάρχει ὄμως ἡ μεγάλη φιλολογία τῆς Ἀναγέννησης πὸν ἔτσι πλούσια καρποφόρησε στὴν Κρήτη, δίδοντάς μας τέτοια ἀριστουργήματα ὡς εἶναι: ἡ Ἐρωφίλη, ὁ Ἐρωτόκριτος, ὁ Γύπαρης κ.τ.λ. στὰ χρόνια πὸν ὄλη ἡ ἄλλη Ἑλλάδα νεκρὴ πνευματικῶς, βρισκόταν στὰ χέρια τοῦ Βάρβαρου Κατακτητῆ. Μπορεῖ λοιπὸν κανεῖς νὰ ὑποστηρίξει, πὸς ἡ ὑπεροχὴ πὸν παρατηρεῖται διὰ τὴν νέαν αὐτὴν φιλολογία σιγὰ σιγὰ ἀνατέλλει ἐκεῖ κάτω, βαθύτερα ἔχει τὰ αἰτιά της.

Είναι μπορεί ή συνέχεια ενός πνευματικού ξετυλίγματος πού τά χρόνια τής σκλαβιάς είχαν διακόψει. Φαίνεται αυτό από τή Σκέψη και τή βαθύτατη Αΐσθηση πού διακρίνει τά νιόβγαλτα τούτα βλαστάρια τού κρητικού ξαναγεννημού.

Καλοκαιριάζει κ' ή βροχή
πού έμούσκειρε τά ρόδα στην αλή σου
Πόθοι σά νάτανε οί σταλιές
κι αναθυμιάζει ή γή λαχτάρες τώρα
Σάν τόν καιμό πού έλύγισε
τήν άλικη παιδιάτικη ψυχή σου,
γέρνει τά ρόδα άμίλητα
και τά λυγίζει ή μπόρα.
Και πρὸς τά κάστρα τά έρημα
και πρὸς τ' άρχαία παλάτια
σ' όνειράτα χρεισόκλωστα
λαχτάρα μακρινή σ' άποναρκώνει
Έκει οί καλοί πεθαίνανε
για τών ωραίων τά μάτια
και τώρα ό άστοχος καιμός
μονάχος στά έρείκια σιγολύνει.
Γέρνει και γέρνει ό λογισμός
καμαρωτός να κλάψει.
Ιερές οί ώρες σβύνουνε
και βασιλεύουν τ' άστρα ένα-ένα
και κάποιο δάκρυ έπεσε
και σβύστηκε πριν στάξει
θρηνος στο μνήμα πού κρατεί
βουβά τά περασμένα.

Βλέπετε κάποια παράξενη νοσταλγία και μιá σκέψη πολύ ξετυλιγμένη, πού καμιά σχέση δεν έχει με τις πρωτόπειρες άπόπειρες ενός νέου ποιητή, μεστώνεται στη Νεοκρητική αυτή φιλολογία. Μά ακούσετε πόση τέτοια νοσταλγία εκφράζει και ένα άλλο τραγούδι τού ίδιου ποιητή.

Μέτρα στον κύκλο τών ωρών άγια μνήμη
με τή τρεμουλιαστή τού καντηλιού σου φλόγα
στο άραχγερό κελλί σου ή γαλήνη
των άρρητων καιμών κάνει ή βλόγα.
Και στην αλή σου ή λεμονιά καμαρωμένη
στου φεγγαριού τὸ φῶς λούει τὸ κορμί της,
κ' ή νύχτα στην άπέραντη σιωπή της
κλαίει τήν σιωπή τήν περασμένη.
Γονατιστή έσύ μπρὸς στην άρχαίαν εικόνα,
πολύπαθη ψυχούλα λευκοφόρα,
γράψε στον κύκλον τών ωρών πού άργογυρίζει
με χρώμα αίμάτου και τήν ύστερη αυτή ώρα.

Στά τραγούδια τών νέων αυτών δεν συναντά κανείς τή νεανικήν εκείνην όρμην πού κόβει άπόλα τά λουλούδια τής Ζήσης για να στεφανώσει μ' αυτά

τά ώρατα σγουρά μαλλιά τών είκοσι χρονών της. Δεν τραγουδούν εκείνοι ούτε τήν 'Αγάπη, ούτε τήν 'Ανοιξη, ούτε τή Χαρά, ούτε τή Θλίψη. Θαρρείς και όλα τά έχουν δοκιμάσει, τά έχουν ζήσει, και πιά δε μπορούν να τους δώσουν κανενός είδους συγκίνηση. Και όμως δεν είναι αυτό. Τά τραγούδια τους δε μάς δείχνουνε πὸς όλα αυτά τά γνώρισαν, είδαν τή ματαιότητά τους και τά βαρέθηκαν. Θα ήτον ή συνηθισμένη φιλοσοφία όλων τών χαροκόπων πού, άφου ριχτήκαν σ' όλα τά πανηγύρια τής Νιότης άποσύρουνται ύστερα κουρασμένοι κι άηδιασμένοι. Και είναι νέοι εκείνοι, όλοι παιδιά πού ή Ζήση άπλώνεται μπροστά τους γεμάτη λουλούδια και χαρές. Και τὸ ξέρουν! Ξέρουν πὸς κάπου τους περιμένει μιá γυναίκα, μιá χαρά, μιá θλίψη, ποιός τά ξέρει; Μιá Δόξα. Ξέρουν όμως και κάτι άλλο άκόμη: Πὸς όλοι είμαστε άνυπεράσιστα δωσμένοι στα Χέρια τής Μοίρας κι ό,τι κι αν κάνομε, μάταιο είναι κ' άνόφελο.

Ώ μέσα στα σκιάφωτα τά βράδια
κινήματα έσεις μοιραία τών ανθρώπων
και χεϊλή πικραμένα, και ό σεϊς μάτια
όπου κυτάτε τραγικά με κάποιον τρόπον

πού λέει—είμαι Έγώ και τίποτα άλλο
μέσ στα νερά μέσ στα πουλιά μέσ στα τραγούδια
οί έποχές στη σκέψη Μου κυματοφέρουν
σα κάποια θλιβερά παλαιά τραγούδια.

Κ' έτσι τών πετρωμένων ή άράχνη
μαύρους ίστους ύφαίνει στα μαλλιά σας
και μέσα από τά πάντα ξεκινώντας
άγκαλιάζει τά μάτια κινήματά Σας.

Κ' ένῶ μεσ' στην ψυχή σας μιάν αργούλα
πόθων χιμαιρικῶν γλυκοχαράζει
χορεύετε με τὸ ρυθμό πού ή Μοίρα
σ' τὸ μπρούτζινο της ντέφι σὰς προστάζει.

Κι άκόμη κάτι άλλο μάς τραγουδούν: τήν βαθύτατη έπίγνωση τής ματαιότητος όλων, τήν άπόλυτην αλήθεια τού θανάτου, μα και τήν ιερότατην ύποχρέωση να αγαπήσομε, κάνοντας την γλυκιά και όμορφη, τήν εφήμερην αυτή ζωή μας, σαν ένα ανεχτίμητο αγαθὸ πού πρέπει να τὸ χαρούμε.

Κάπου μου έτυχε να δω τήν αυτοπροσωπογραφία τού Μπαϊκλιν. Μου φαίνεται, τίποτα άλλο δεν τεριάζει περισσότερο με τήν αντίληψη τους αυτή, όσον ή εικόνα εκείνη. Ό Μπαϊκλιν κρατεί τήν παλέτα και ζωγραφίζει τή στιγμή πού ό Θάνατος έρχεται από πίσω του και κάτι τού ψιθυρίζει. Έκείνος δέκοψε τή δουλειά του και προσέχει σ' ό,τι τού λέει. Στη μορφή του όμως ούτε ό φόβος, ως θάταν φυσικότατο, είναι ζωγραφισμένος, ούτε ή θλίψη, ούτε τὸ ξάφνιασμα. Χαμογελά μόνο ένα γλυκότατο, ήρεμότατο χαμόγελο, όσαν Έκείνος πού τού μιλεί να τού είναι κάποιος γνώριμος και τού άναγγέλει μιá σοβαράν είδηση πού όμως δεν έχει τίποτε τὸ δυσάρεστο.

Σύμβολο θαυμαστότατο τής 'Ανώτερης Σκέψης.

Ποιός ξέρει, ό Μπαίκλιν τή στιγμήν εκείνη θά εργαζόταν πλανεμένος από κανένα όνειρο Δόξας μελλούμενης!

Καί ήρθε ό Θάνατος πάνω στην ώρα νά του θυμήσει μέ φρικτή ειρωνεία, πώς κάπου τόν περιμένει και νά μή τó ξεχνά. Ίσως και νά τοῦπε πώς δέ θά προφτάσει νά τελειώσει τó έργο αυτό πού τόσο αγαπά.

Μά ό παράδοξο! Ό Μπαίκλιν δέ ταράχτηκε, από τήν ευγενική του μορφή δέ διάβηκεν ή Φρίκη. Γαλήνιος, ήρεμος, χαμογελαστός, στράφηκε λίγο ν' άκούσει. Τί σημασία είχε αυτό πού του μιλούσε; Τό ήξερε! Μπορούσε νά τόν φωνάξει όποια ώρα ήθελε. Τώρα άμέσως. Τό όνειρο τής Δόξας πού τόν πλανούσε, δέν εΐταν ό Σκοπός του. Έκεινος δέν είχε κανένα σκοπό. Ήταν τó Ίδανικό πού όμορφινε ή ζωή του, πού μάλιστα είχε χρέος και καθήκον νάγαπά γιά νά δικαιολογεί τήν ύπαρξη του, κάνοντας τήν ευγενικότερη και πλιτύτερη. Τίποτα άλλο.

Καί εΐταν άκριβώς ό,τι τά παιδιά έζεινα προσπαθοῦν νά φανερώσουν στά άδύνατα κι άπλερα άκόμα έργα τους:

•Μά όπως κι άν είναι (λέει κάπου στό βιβλίό του ό Λευτέρης Άλεξίου) μέσα σ' αυτή τή θλίψη, έγώ θελω νά βρω και βρίσκω κάποια Έλευθερία!— Καί πάλα άναλογίζομαι: πόσο σάν έμβαθύνομε στό θάνατο, νιόθομε προκαταβολικό τήν έκμηδένηση! Πόσο αισθανόμαστε τó Μ η δ ε ν πού είναι στά στήθια μας! Κ' έτσι έλευθεροι άπ' όλα κυττάζομε ήρεμα τή ζωή, δίδοντας τής όλη τή μεγάλη άξία πού έχει και πού τής άξίζει.

..... Κυττάζω τούς πόθους μου, τούς λογισμούς μου, έτσι πού μιá στιγμή βρεθήκανε πολιορκημένοι βαριά από τó σκληρό και άδυσώπητο θάνατο. Μοιάζανε μέ Μεσολογγίτες. Καί κάποτε, πú ύστερα κάποια σκοτεινή κι άφύγαρα νύχτα, κάμανε τή σπαραχτική έξοδο γιά νά λυθροωθοῦνε. Μά όλοι σκοτωθήκανε. Τό Μεσολόγγι έπεσε στά χέρια του Κατακτητή. Τελειώσανε και οι άγώνες. Μά πράμα παράδοξο! ό Κατακτητής τούτος έφερε και Λευτεριά και ευτυχία! Πράμα παράδοξο! Δέ μέ κατάχτησεν ό θάνατος, μά έγώ τόν κατάχτησα τó θάνατο!»

*
**

Όχι πεσομιστές και μαραζάρηδες, άποσυρμένοι στους έαυτούς μας, αιώνα θλιμένοι από τó φρικτό τούτο θέαμα τής ύπαρξης, μά ούτε και ά σ τ ό χ α σ τ ο ι γλεντιστάδες τού κάθε λογής πανηγυριού.

Νά μάθομε ν' αγαποῦμε και νά ένοοῦμε, τά άπλά, τó καθημερινά πραγματικά τής γύρω μας ζωής. Τόν ήλιο, τά βουνά, τó φεγγάρι, ένα δεντράκι πού άνθίζει, ένα φύλλο ξερό πού πέφτει, μιá βαρκούλα τραβηγμένη στην άμμουδιά, ένα παιδάκι πού παίζει καταμεσής τού δρόμου, μιá σταλαγματίτσα νερό πού τρέμει ύστερα από τή βροχή, πάνω στα φύλλα.

Ν' άνοίγομε τήν καρδιά μας, τά χέρια μας, τά μάτια μας, στό φώς στό γλυκό τής μέρας, νά δινόμαστε σέ όλες τις ώρες παγίδες πού μās στένει ή ζωή. Ν' άφήνομε τó κορμί μας νά τó διαπερνά πέρα ως πέρα ή άνατριχίλα τής άνοιξης. Τά δάχτυλα μας νά θυμούνται τής θάλασσας τή δροσεράδα. Νά γνωρίζομε ότι όλα αυτά δέν έχουν σημασία και ότι όλα είναι μάτια και νά παίνομε από τήν άπελπισμένη αυτή αλήθεια τήν όρμη και τήν όρεξη νά τ' άπολαβαίνομεν όλα. «Μιá μαγική Μέλισσα έχω δική μου. Όλα τού κόσμου τά λουλούδια ύπέροχα είναι, κ' έχον άνθισει, πλούσια σέ μέλι, στον

κήπο τής ζωής. Όλημερίς κι όλονυχτίς πετά ή Μέλισσα μου άνάμεσα στον κήπο τούτο και φέρνει μου τó μέλι. Έγώ είμαι ή κηρύθρα» και πú πάνω «Και ό θάνατος κάποτε περνά και βαθιά τραγούδια αιώνα παίζει, άγάπης κι άδερφωσύνης, στη θαυμαστή φλογέρα του γιά όλο τó Σύμπαν....»

Νά ξέρομε πώς τίποτα άλλο δέν είναι αλήθινό παρά μόνο ό θάνατος, και νά προχωροῦμε πρós αυτόν, όχι θλιμένοι και άπελπισμένοι αλλά γαλήνιοι! Τίποτε δέν έχει σημασία. Ούτε ή χαρά, ούτε ή θλίψη. Όλα είναι μάτια!

A

Μπρός σέ άψυχα κονίσματα κρεμοῦνται άκοίμιστα καντήλια
Πού μοιάζουν σάν τά στόματα μέ τ' άρρωστα τά χείλια
πού χίλιες προσευχές κατέχουν.

Και κάτι μέσα τους χλωμό πού καιει άνώφελα έχον,
Σάν τις χλωμές τις προσευχές στα άρρωστα τά χείλια
Πού ξεκινούν σάν φλόγα από τó στόμα

Και ό καρπός μόνο άψυχος πομένει

Άψυχος σάν τó χώμα

Και κάτι ζητάει άφωνο κι άνάερο και πεθαίνει.

B

Μπρός στ' άψυχα κονίσματα κρεμοῦνται άκοίμιστα καντήλια
Πού μοιάζουν σάν τά δάκρυα πού άπ' τά μάτια τρέχον
στά κάτασπρα μαντήλια

Και κάτι μέσα τους κρυφό πού καιει άνώφελα έχον.

Σάν τή φωτιά πού έχουνε τά δάκρυα άμα τρέχον

Και μέσα τους σπύθα χαράς άντιφεγγίζει αιώνια.

Έτσι ή Έλπίδα πάντα τής στη θλίψη και στα χρόνια

Γ

Μπρός σέ άψυχα κονίσματα κρεμοῦνται άκοίμιστα καντήλια
Πού μοιάζουνε σάν τις ψυχές πού αιώνα κάτι θένε
κι αιώνα κλαίνε...

Και κάτι μέσα τους κρυφό πού καιει άνώφελα έχον

Είν' οι φωνές οι άκοίμιστες τών πόθων πού όλο καινε

Πού καιν τις άχαρες ψυχές όσότου χάμαι σκύψουν

Και σκύψουνε στό χώμα

Κάτι ζητώντας άφαντο κι άνώφελο και σβύσουν.

Ναί, όλα είναι μάτια!

Κ' ένα μονάχα έχει σημασία. Νά τó άντιληφθοῦμε αυτό! "Όταν βαθύτατα τó αισθανθοῦμε, όλες οι πράξεις μας θά πάρουν τή σοβαρόσση και τήν έπισημότητα ιερής ύποχρέωσης άπέναντι τού έ αυτού μας. Άφού πρόκειται νά πεθάνομε και τίποτα πιά δέ θά πομένει από μās στον επάνω κόσμο, χρέος έχομε ιερώτατο, σάν φωτεινή στήλη πάνω άπ' όλα, νά ύψόσομε τήν έφήμερη ζωή μας, στολίζοντας τήνε μέ όλα τά λουλούδια και μέ όλες τις άνοιξες. Ήξεύροντας πώς πιά ποτέ δέ θά ξαναδοῦμε τόν Ήλιο, σάν θά σφαλίξει τά μάτια μας ό θάνατος, άντί νά κλαίμε γι αυτό και νάμαστε

άπαρηγόρητοι, νά βγοῦμε πρέπει στους λουλουδοσπαρμένους κάμπους τοῦ
Ἀπρίλη γιὰ νά τονε χαροῦμε ὅσο μπορούμε πιό πολύ!

Στ' ἀνά μου χρόνια ἀναπηδᾶς
Μιά...ὀρθή σάν συντριβάνι
Καί μοῦ ραλιζοῦν τὸ κορμί οἱ ἀπλοκαμοὶ σου...
Καί μιὰ...Σὲ παίρνουν οἱ καϊμοὶ μου
Πᾶν σὲ θαμπόχρυσο ντιβάνι
Κι ἄλλί Σου!

Σύθρηνα μάτια ἡλιοχάρα
Καί φρούδια π' ἀναβρῦζουνε ἀπὸ δίκλαδη πηγὴ
Τ' ἄχτια βραχιόλια σφίγγονται
Στὰ μελαψά σου μπράτσα
Καί σοῦ πεξεύει στήν ποδιά
Τὸ ριζικό τὸ ἀγύριστο γιὰ νά σφαγεῖ.

*

**

Καί μοῦπανε τὰ μάτια σου τρίςβαθα μυστικά
Καί κρυφοτραγουδήξανε στὰ χεῖλια σου φιλιὰ
Καί σάν Δρακόντου δίχτυα ὦ θλίψη
Τὰ μάγια σου μοῦ δέσαν τὴν καρδιά.
Μ' αὐγοῦλες πορφυρόχρωμες ἀπ' τὰ κρινένια μάγουλα σου,
Τρανὲς γλυκοχαράξαν
Καί ῥυφες μὲ χαμόγελα σειρηνικά,
Καί πίκρες καὶ χαρὲς μοῦ ἐταιριάξαν.
Ἦ τοῦ μεγάλου καὶ γλυκόφωτου θεοῦ
φωτόπλαστη Βασίλισσα
Τὸν ἀβυσσένιο μου κι ὀλύμπιο βυθὸ μοῦ ἐτάραξες,
Ἐσὺ Σειρήνα καὶ σὺ Ρήγισσα
Καί τῶν θεῶν Δημοουργήτρα.

Θὰ πεθάνομε! Ἀλλὰ νά χαροῦμε!

Ἀδερφώνεται ἔτσι κι ἀρμονίζεται ἕνας μεγάλος Διονυσιασμός μ' ἕνα
πεσομισμὸν βαθύτατο! Ἀποχτοῦμε μ' αὐτὸν τὸν τρόπο μιὰ ἄπειρη καὶ
Ἰολύμπια Γαλήνη, πού ὅλα τ' ἀγαπᾶ κι ὅλα τὰ περιμένει μὲ σοφὴ ἡμερία.
Τῆς ἀνοιξὸς τὶς διαβατάρικες καταγιγίδες ὅπως καὶ τὶς καταστροφές! Ἀπ' ὅλα
ἡμεῖς ἀνώτεροι θὰ στεκόμαστε νά βλέπομε τὸ θέαμα τῆς Ὑπαρξῆς νά κυλάει
στὰ πόδια μας:

Σιγὰ τῶν πόντων ἢ ψυχῆ...
Στὰ βάρη τῶν ὠκεανῶν
τὰ σκοτεινὰ νερά σιωποῦνε.
Κάποια μεγάλη ταραχὴ
στὰ βάρη τῶν μακρῶν νυχτιῶν
Προσμένουνε καὶ καρτεροῦνε!
Ἀπὸ τὸν κρύφιο πορθμὸ
τοῦ Χάρου ἢ βάρκα βγαίνει τώρα
δίχως κουπί δίχως σκαρμὸ
Πρωρέας ὁ Χάρος σκυθρωπὸς

τὴ μυστικὴ μετράει τὴν ὥρα
στὴν πρῶρα τὴν πλατεῖα γεφτός.

Αὐτὸ κάπως διαφορετικὰ μᾶς τὸ λέει σ' ἕνα του βιβλίου ἕνας ἀπὸ τοὺς
πέντε αὐτοὺς ποιητές:

«Καὶ σκύβω αἰώνια καὶ κυτᾶζω αὐτὸ «τὸ τραγοῦδι πού τὰ πράματα
μου τραγουδοῦν» καὶ σκύβω αἰώνια καὶ χαμογελῶ γνώριμα στὴ Μοῖρα,
πού, κρυφά, κι ἀόρατη ἀπ' ὄλων τὰ μάτια, σπρόγγχει ὅλα καὶ γίνονται ὅπως
γίνονται. Κυτᾶζω πόσο ἀρμονικὰ πλάσσει τοὺς ἀνθρώπους καὶ πόσο θαυ-
μαστά τοὺς δίνει τόση ποσότητα σὲ δύναμη καὶ σὲ ἰκανότητα ὥστε καὶ ἐκεῖ
μόνο πού μπορούν νά πᾶν καὶ ὄχι! οὔτε βῆμα πιό πέρα. Κυτᾶζω κι ἀγαπῶ
τὴ Φύση, κυτᾶζω τὶς θάλασσες καὶ τὰ βουνὰ πού τῆς ἔχει χαρίσει ἡ Μοῖρα,
ὅπως νά ἔχη χαρίσει καὶ στους ἀνθρώπους, μέσα στους χαρακτήρες, τέλεια,
ἀνάλογα: βουνὰ τὰ πάθη καὶ τὶς Ἀγάπες θάλασσες, ἴσα μεγαλόπρεπες καὶ
ὄρατες.

Κυτᾶζω πόσο ἀρμονικὰ τὰ στέλνει ὅλα, καὶ τὸ θάνατο. Καὶ σωπαίνω.
Σκύβω καὶ αἰώνια τὴ βλέπω, καὶ αἰώνια τὴν εὐλογῶ. Πάνω ἀπ' ὅλα τοῦ
κόσμου τούτου, μυστηριόδικα βλέπω δυὸ Ἀνθρώπους - καὶ σκυμένοι εἶναι
καὶ κυτᾶζου. Τὸν Ἡράκλειτο καὶ τὸν Δημόκριτο. Ὁ Κλαυσίσιος καὶ ὁ Γελ-
σίσιος. Ὁ ἕνας κλαίει καὶ ὁ ἄλλος γελά κυτᾶζοντας. Καὶ οἱ δύο τοὺς βαθιὰ
ἀντιληφθήκαν τὴ ζωὴ τούτη. Ἐγὼ καὶ τοὺς δύο τοὺς κυτᾶζω καὶ σωπαίνω.
Οὔτε κλαίω, οὔτε γελῶ. Σωπαίνω καὶ κυτᾶζω τὴ Μοῖρα: Κ' ἔτσι πού μπορῶ
καὶ βλέπω τὴ Μοῖρα μέσα μου νά κυριαρχεῖ, νιώθω πὼς ἐγὼ ἐλευτερόνομαι,
πὼς βγαίνω ψηλότερα ἀπὸ τὴ Μοῖρα. Κάνω ἀπ' αὐτὴν ἕνα θέαμα. Κ' εἶναι
θαυμαστό γιὰ ὅσα μάτια μπόρεσαν νά τὸ δοῦν τὸ θέαμα αὐτό. Τί μὲ μέλει
ἂν καὶ σ' αὐτὸ καὶ στήν ἀπελευθέρωσή μου αὐτὴ ἀκόμα εἶμαι δοῦλος στὴ
Μοῖρα; Τί μὲ μέλει ἀφοῦ καὶ τὸν ἴδιο ἐμένα κυτᾶζοντας τοὺς κάποτε
ἔτσι ἐλεύθερο, καὶ θὰ αὐτὸ καὶ διαγέστατα, ξέρω πόσο μάταιος εἶναι;»

Νὰ φροντίζομε μόνο ὅπως τὸ θέαμα τοῦ ἑαυτοῦ μας, αἰσθητικότερο
καὶ πιὸ ἀνώτερο νά ξετυλίξεται. Καὶ νά μὴ γενόμαστε ποτὲ θύματα καμιάς
πλάνης, οὔτε τῆς αἰσιοδοξίας οὔτε τῆς ἀπαισιοδοξίας.

Πὼς μπορούμε πιὰ μὲ μιὰ τέτοια ἀντίληψη νά κρίνομε ἀστόχαστα
πίσω ἀπὸ μιὰ Ἰδέα καὶ κομικὰ θὰ πιστεύομε σ' αὐτὴ ἀφοῦ θὰ ξέρομε πὼς
καμιά ἀπολύτως Ἰδέα δὲ θὰ μᾶς παραστρατίσει ἀπὸ τὸ μονοπάτι ἐκεῖνο, πού
ὄλοι ξέρομε πού θὰ μᾶς βγάλει; Μὰ καὶ πὼς πάλι θὰ σηκωθοῦμε περιφρο-
νητάδες τῆς ἴδιας Ἰδέας, ἀφοῦ καλὰ γνωρίζομε ἐπίσης ὅτι κάθε τι πού
σκοπὸ ἔχει νά μᾶς κάμει ποικιλότερη καὶ πιὸ ἀπλόχωρη τὴ ζωὴ μας, χρὲς
ἔχομε νά τὸ ἀκολουθοῦμε εὐλαβητικὰ;

Δὲν ἔχει κανένα λόγο ἢ Δόξα - κανένα λόγο ἢ Χαρά - κανένα λόγο τὰ
Ἰδανικά δὲν ἔχουν ὅμως αὐτὰ ὅλα στήν ἀπαρηγόρητη θλίψη τοῦ θανάτου
εἶναι «μὰ κάποια λύσις». Καὶ πᾶμε ξοπίσω τοὺς καὶ τὰ δίδομε στήν ψυχὴ μας
καὶ τὴν πλουσιοστολιζομε μ' αὐτὰ γιὰ νά πεταλοῦδισει μιὰ στιγμὴ ὁμορφο-
πλουμισμένη στὸν Ἥλιο καὶ νά σβυστεῖ. Καὶ δὲν εἶναι λίγο...

ΑΛΗΘΕΙΑ ΚΑΙ ΠΡΑΓΜΑΤΙΚΟΤΗΣ

Πώς να μιλήση κανείς για τον πραγματισμό ύστερα από τον Ούιλλιαμ Ντζέιμς; * Και τι θα ήμπορούσαμε να πούμε το όποιο να μην ειπώθηκε, και πολύ καλύτερα μάλιστα, στο δεινό και χαριτωμένο βιβλίο του «Ο Πραγματισμός»; Θ' αποφεύγαμε να λάβουμε το λόγο, αν η σκέψη του Ντζέιμς πολύ συχνά δε στένευε, άλλαζε, είτε ψεύτιζε, με τις έρμηνειες που της δίνουν: πολλές ιδέες κυκλοφορούν, που φόβος είναι μήπως τρυπώσουν ανάμεσα του άναγνώστη και του βιβλίου και ριξουν ένα τεχνιτό σκότος σ' ένα έργο που είναι αυτή η σαφήνεια.

Θά έννοοϋσε κανείς κακώς τόν πραγματισμό του Ντζέιμς αν δεν άρχιζε να μεταβάλλει την ιδέα που κοινώς σχηματίζει κανείς για την πραγματικότητα εν γένει. Όμιλούν για τόν «κόσμο» και η λέξη αυτή σύμφωνα με την έκδοχή της δείχνει κάτι το άπλό, τουλάχιστον κάτι το καλώς συγκροτημένο. Λένε «το σύμπαν» και η λέξη φέρνει στη σκέψη μιá πιθανή ένοποίηση τών πραγμάτων. Ήμπορεί να είναι κανείς πνευματιστής, ύλιστής, πανθειστής, όπως ήμπορεί ν' άδιαφορεί για τη φιλοσοφία και ο κοινός νοϋς να τόν ίκανοποιεί: πάντοτε φαντάζεται κανείς πώς με μιá είτε με πολλές άρχες θά έξηγοϋσε τó σύνολο τών ύλικών και ήθικών πραγμάτων.

Ή διάνοια μας είναι έρωτεμένη με την απλότητα. Έξοικονομεί προσπάθεια, και θέλει να βολεύεται ή φύση με τέτοιο τρόπο ώστε να μη ζητά

ΣΗΜΕΙΩΣΗ. — Ή μελέτη αυτή του γάλλου φιλόσοφου και καθηγητή στο Collège de France H. Bergson δημοσιεύτηκε ως εισαγωγή στην τελευταία, γαλλική έκδοση του έργου του Ούιλλιαμ Ντζέιμς «Ο Πραγματισμός», μεταφρασμένου από τόν Le Brun, στη Βιβλιοθήκη της Έπιστημονικής Φιλοσοφίας που διευθύνει ο Gustave Le Bon.

* Ο Ούιλλιαμ Ντζέιμς (William James), άμερικανός φιλόσοφος άπέθανε τόν Αύγουστο του 1910 στο Chocorna τών Ήνωμένων Πολιτειών της Αμερικής, σε ήλικία 68 χρονών. Ήταν καθηγητής της φιλοσοφίας στο Πανεπιστήμιο του Harvard. Έγραψε πολλά βιβλία από τά όποια τά κυριώτερα είναι: The Principles of Psychology, 1890.—The varieties of religions experience, 1902.—The will to believe.—Pragmatism, 1907 (ó τίτλος αυτός δέν εύχαριστοϋσε τόν συγγραφέα). — Text-book of Psychology, Briefer Course, 1908. — A Pluralistic Universe, 1909. — The meaning of the truth, 1909.—Ύστερα από τόν Emerson θεωρείται ως ó μεγαλύτερος άμερικανός φιλόσοφος. Ακολούθησε την παράδοση τών μεγάλων Άγγλων έμπειρικών, του Bacon και του Stuart Mill. Είναι ποτισμένος από άμερικανικό πνεϋμα και όπως πολλοί άνθρωποι της φυλής του συνδυάζει την άκριβή αντίληψη της πραγματικότητας με μιá τάση μυστικισμού. Συνενώνει στόν έαυτόν του τά πιό δυνατά και τά πιό λεπτά χαρακτηριστικά της άγγλοσαξωνικής μόρφωσης.

άπό μās, για να ζει μέσα στη σκέψη, παρά την πιό μικρή δυνατή ποσότητα εργασίας. Δίνει λοιπόν στόν έαυτόν της άκριβώς ό,τι χρειάζεται από στοιχεία είτε άπό άρχες για να ξαναχτίσει με αυτά την άπεριόριστη σειρά τών άντικειμένων και τών γεγονότων.

Άντι όμως να ξαναχτίζαμε ιδεολογικά τά πράγματα για να ίκανοποιήσμε περισσότερο τη διάνοιά μας, παραδεχόμαστε άκριβώς και άπλώς ό,τι ή πείρα μās προσφέρει, θά σκεπτόμαστε και θά εκφραζόμαστε ίσως μ'ένα άλλο διαφορετικό τρόπο. Ένώ ó λογισμός μας με τις συνήθειες της οικονομίας του παριστá τ' αποτελέσματα άκριβώς ανάλογα με τά αίτια τους, ή φύση που είναι σπάταλη βάζει στό αίτιον πολύ περισσότερο άπ' ό,τι της έξητήθηκε για να παραγάγει τ' αποτέλεσμα. Ένώ τó γνωμικό μας είναι ά κ ρ ι β ώ ς έ κ ε ι ν ο π ο υ χ ρ ε ι á ζ ε τ α ι, — της φύσεως είναι περισσότερο άπ' ό,τι χρειάζεται, — παραπολύ από αυτό, παραπολύ από εκείνο, παραπολύ άπ' όλα. Ή πραγματικότητα, όπως την βλέπει ó Ντζέιμς υπεραπλώνεται, ξεχειλίζει. Μεταξύ αυτής της πραγματικότητας κ' εκείνης που κατασκευάζουν οι φιλόσοφοι, νομίζω ότι ύφίσταται ή ίδια αναλογία που ύπάρχει μεταξύ της καθημερινής ζωής μας, και της ζωής που οι ήθιοποιοί μās παρουσιάζουν επάνω στη σκηνή. Στο θέατρο, ó καθείς λέγει εκείνο που πρέπει να πει και δέν κάμνει άλλο παρά εκείνο που πρέπει να κάμει ύπάρχουν σκηνές καλά ξεκομμένες τó θεατρικό έργο έχει άρχή, μέση και τέλος: όλο είναι διασκευασμένο με τη μεγαλύτερη σκηνηκή οικονομία με σκοπό να καταλήξει σ' ένα εύχαριστο είτε τραγικό τέλος. Μά, στη ζωή, λέγονται ένα σωρό άνώφελα πράγματα, γίνονται ένα σωρό άνώφελες κινήσεις, δέν ύπάρχουν διόλου άκριβεις καταστάσεις: τίποτε δέν γίνεται τόσο άπλά ούτε τόσο τέλεια, ούτε τόσο νόστιμα όπως θά θέλαμε: οι σκηνές ποδοπατούν ή μιá άπάνω στην άλλη: τά πράγματα ούτε άρχίζουν ούτε τελειώνουν: δέν ύπάρχει λύση όλοτελα ίκανοποιητική ούτε κίνηση άπολύτως τελειωτική, ούτε λέξεις συγκλητικές ώστε να σταματá κανείς: όλες οι αισθητικές έντυπώσεις καταστρέφονται. Τέτοια είναι ή ανθρώπινη ζωή. Και τέτοια επίσης είναι χωρίς άμφιβολία στα μάτια του Ντζέιμς ή πραγματικότητα στο σύνολόν της.

Βέβαια, ή πείρα μας δέν είναι άσυνάρτητη. Την ίδια στιγμή που μās παρουσιάζει πράγματα και γεγονότα, μās δείχνει τις συγγένειες τών πραγμάτων και τις σχέσεις τών γεγονότων: οι σχέσεις είναι τόσο πραγματικές τόσο άπ' εύθείας παρατηρητέες, κατά του Ούιλλιαμ Ντζέιμς, όσο είναι αυτά τά πράγματα, αυτά τά γεγονότα. Μά οι σχέσεις κυμαίνονται και τά πράγματα ρευστοποιούνται. Μακριά βρισκόμαστε από εκείνο τó στεγνό σύμπαν που οι φιλόσοφοι συνθέτουν με γεγονότα καλοξεκομμένα καλοβολεμένα και όπου τó κάθε μέρος δέν είναι μονάχα συνδεδεμένο μ' ένα άλλο μέρος, όπως μās τó λέγει ή πείρα, μά άκόμη, όπως θά τó ήθελε ή διάνοια μας συναρμολογημένο με τó "Όλο.

Ό «πλουραλισμός» του Ούιλλιαμ Ντζέιμς δέν κάμνει άλλο πράγμα. Ή άρχαιότης φαντάστηκε ένα κόσμο κλειστό, σταματισμένο και τελειωτικό: είναι ύπόθεση που άνταποκρίνεται σε μερικές άπαιτήσεις της διανοίας μας. Οι σύγχρονοι σκέπτονται μάλλον σ' ένα άπειρο: είναι μιá άλλη ύπόθεση, ή όποια ίκανοποιεί άλλη ανάγκη της διανοίας μας. Άπό τη θέση που έπερνε ó Ντζέιμς και πού είναι της καθάριας πείρας είτε του «όρθολογικού έμπειρισμού» ή πραγματικότητας δέν παρουσιάζεται μιá τελειωτική είτε άτελειωτή

μά απλούστατα, απροσδιόριστη. Κυλά, χωρίς να ήμπορούμε να πούμε αν τραβά σε μία ώριμη κατεύθυνση, ούτε ότι παντού και πάντοτε είναι αυτό το ίδιο ρυάκι.

Ἡ διάνοια μας εἶνε λιγότερο ἱκανοποιημένη. Αἰσθάνεται τὸν ἑαυτό της λιγότερο βολεμένο σ' ἓνα κόσμον πού δὲν ξαναβρίσκει πιά, σὰ μέσα σὲ καθρέφτη τὴν ἴδια της εἰκόνα. Καί, χωρίς ἀμφιβολία, ἡ σπουδαιότης τοῦ ἴδιου ἀνθρώπου (βούληση, αἰσθαντικότης καὶ λογισμὸς)—δὲν μεγαλώνει!

Τὸ σύμπαν πού ἡ διάνοια μας συλλαμβάνει, εἶνε πράγματι ἓνα σύμπαν πού ξεπερνᾷ ἀτείρως τὴν ἀνθρώπινη πείρα, ἡ διάνοια μας ἄλλωστε τῶχει νὰ πλαταίνει τὰ διδόμενά της πείρας, νὰ τὰ πλαταίνει μὲ τῆς γενικότητος τὸν τρόπο, ὥστε νὰ μᾶς κάμνει νὰ συλλαμβάνομε πολὺ περισσότερα πράγματα πού δὲν θὰ τὰ συλλαμβάναμε ποτέ. Σ' ἓνα τέτοιο σύμπαν, ὁ ἀνθρώπος ὑποτίθεται ὅτι κάμνει λίγα πράγματα καὶ ὅτι κατέχει λίγη θέση· ἐκεῖνο πού παραχωρεῖ σὸ λογισμὸ του, τὸ ἀποσύρει ἀπὸ τὴ βούληση του. Προπάντων, μὴ καὶ προσέδωκε στὴ σκέψη του τὴ δύναμη ν' ἀγκαλιάζει ὅλα, εἶνε ἀναγκασμένος νὰ παριστᾷ στὸν ἑαυτόν του ὅλα μὲ τοὺς ὄρους τῆς διανοίας· ἀπὸ τὶς τάσεις του, τὶς ἐπιθυμίες του, τοὺς ἐνθουσιασμοὺς του δὲν ἤμπορεῖ νὰ ζητήσει ἐξηγήσεις γιὰ ἓνα κόσμον ὅπου τὸ καθεὶ πού τοῦ εἶνε προσετο θεωρήθηκε προηγουμένως ἀπὸ τὸν ἴδιο μεταφράσμο σὲ καθάρεις ἰδέες. Ἡ αἰσθαντικότης του δὲ θὰ ἤμπορούσε νὰ φωτίσει τὸ λογισμὸ του ἀφοῦ ὁ ἴδιος ἔφερε τὸ φῶς.

Οἱ περισσότεροι λοιπὸν φιλόσοφοι περιορίζουν τὴν πείρα μας ἀπὸ τὸ αἶσθημα καὶ τὴ βούληση ἐνῶ ταυτόχρονα τὴν πλαταίνουν ἀτείρως μὲ τὴ σκέψη. Ἐκεῖνο πού ὁ Ντζίμς προσπαθεῖ, συνίσταται εἰς τὸ νὰ μὴν ἐπιβαρύνει πολὺ τὴν πείρα μὲ ὑποθετικὰς βλέψεις οὔτε νὰ τῆς κοινοποιεῖ ὅτι ἔχει στέρεο. ἤμποροῦμε νὰ εἶμαστε βέβαιοι γιὰ ὅτι ἡ πείρα μᾶς δίνει—μὰ ὀφείλομε νὰ παραδεχόμεστε τὴν πείρα ὀλοκληρωτικὰ καὶ τὰ αἰσθηματὰ μας ἀποτελοῦν μέρος αὐτῆς ὅπως οἱ ἀντίληψές μας, ὅπως συνεπὸς καὶ τὰ «πράγματα». Στὰ μάτια τοῦ Ντζίμς ὀλοκληρὸς ὁ ἀνθρώπος λογαριάζεται.

Λογαριάζεται μάλιστα καὶ πολὺ σ' ἓνα κόσμον πού δὲν τὸν συντριβεῖ πιά μὲ τὸ ἄπειρον του. Παραξενετήκανε γιὰ τὸ Ντζίμς, σ' ἓνα του βιβλίου ἀποδίδει τόση σπουδαιότητα στὴν περιέργη θεωρία τοῦ Φέγνερ πού θεωρεῖ τὴ γῆ ἓνα ἀνεξάρτητο δν, προικισμένο μὲ θεία ψυχὴ. Θὰ ἔβρισκε σ' αὐτὴ ἓνα καλόβολο τρόπο γιὰ νὰ συμβολοῖ—ἴσως μάλιστα νὰ ἐκφράσει—τὴ δική του σκέψη. Τὰ πράγματα καὶ τὰ γεγονότα μὲ τὰ ὅποια ἡ πείρα μας σχηματίζεται ἀποτελοῦν γιὰ μᾶς ἓνα ἀνθρώπινο κόσμον, συνδεδεμένο βέβαια μὲ ἄλλους, μὰ τόσο ἀπομακρυσμένον ἀπ' αὐτοὺς καὶ τόσο κοντὰ μᾶς πού πρέπει νὰ τὸν θεωροῦμε, στὴν πράξη, ἀρκετὸ γιὰ τὸν ἀνθρώπον, καὶ ἀρκετὸ γιὰ τὸν ἴδιο τὸν ἑαυτόν του. Μὲ τὰ πράγματα καὶ τὰ γεγονότα αὐτὰ γινόμεστε ἓνα σῶμα,—ἔχομε δηλ. συνείδηση ὅτι εἶμαστε ὅτι αἰσθανόμεστε. Τὰ δυνατὰ αἰσθηματὰ πού προνομοῦχες στιγμὲς ταραίζουν τὴν ψυχὴ εἶνε δυνάμεις τόσο πραγματικὰς ὡς οὐκ εἶνε μὲ τὶς ὁποῖες ἐπασχολῆται ὁ φυσικὸς· ὁ ἀνθρώπος δὲν τὶς δῆμιουργεῖ ὅπως δὲ δημιουργεῖ τὴ θερμότητα ἢ τὸ φῶς. Λουζόμεστε σύμφωνα μὲ τὸ Ντζίμς, μέσα σὲ μὴ ἀπόσφαιρα πού διασχίζουν μεγάλα πνευματικὰ ρεύματα. Ἄν πολλοὶ ἀπὸ μᾶς ἀντιστέκονται ἄλλοι ὅμως ξεσέρονται. Καὶ ὑπάρχουν ψυχὲς πού ξανοίγονται διάπλατες στὴ ζωογόνο πνοή. Εἶνε οἱ μυστικοπαθεῖς ψυχὲς. Ξεύρομε μὲ τί συμπάθεια ὁ Ντζίμς τὶς ἐμελέτησε. Ὅταν πρωτοφάνηκε τὸ βιβλίου του «Ἡ Ἐρησκειτικὴ Πείρα» πολλοὶ

βρῆκαν πῶς ἦταν μὴ σειρὰ ἀπὸ ὀλοζόντανες περιγραφές καὶ διορατικότητες ἀναλύσεις—ψυχολογία, ἔλεγαν τοῦ Ἐρησκειτικοῦ αἰσθηματος. Πόσο ἀδικοῦσαν τὸ πνεῦμα τοῦ συγγραφέα! Ἡ ἀλήθεια εἶνε πῶς ὁ Ντζίμς ἔσκυψε πάνω στὴ μυστικοπαθὴ ψυχὴ ὅπως ἐμεῖς θὰ σκύβαμε ὄξω, μίαν ἀνοιξιάτικη μέρα, γιὰ νὰ αἰστανθοῦμε τὸ χάιδμα τοῦ ἐλαφροῦ ἀγέρα, εἶτε σὸ ἀρογυάλι ν' ἀγναντεύαμε τὸν ἔρχομὸ καὶ πηγμὸ τῶν καρφιδίων καὶ τὸ φούσκωμα τῶν πανιῶν τοὺς γιὰ νὰ μάθομε ἀπὸ πού φυσάει τ' ἀγέρι. Οἱ ψυχὲς πού ὁ Ἐρησκειτικὸς ἐνθουσιασμὸς πλημυρίζει συναρπάζονται πράγματι καὶ μεταφέρονται. Θὰ μᾶς ξάφνιζε ἄραγε, ὅπως σ' ἓνα ἐπιστημονικὸ πείραμα, ἡ δύναμη πού μεταφέρει καὶ ἀνυψώνει; Ἐκεῖ χωρίς ἀμφιβολία εἶνε ἡ ἀρχή, ἐκεῖ βρισκεται ἡ ἰδέα πού ἐνέπνευσε τὸν «πραγματισμὸ» τοῦ Οὐίλλιαμ Ντζίμς. Ἐνδιαφέρεται νὰ μᾶς γνωρίσει τίς ἀλήθειες ἐκεῖνες πού αἰσθάνεται κανεὶς καὶ ζεῖ πρὶν νὰ τὶς σκεφτεῖ.

Ἀνεκάθεν εἶπαν ὅτι ὑπάρχουν ἀλήθειες πού πηγάζουν ἀπὸ τὸ αἶσθημα καὶ ἀπὸ τὴ διάνοια· ἀνεκάθεν ἐπίσης εἶπαν ὅτι κοντὰ στὶς ἀλήθειες πού εἶμαστε τὶς βρισκομε ὑπάρχουν καὶ ἄλλες πού ὑποβοηθοῦμε νὰ γείνουν καὶ οἱ ὁποῖες ἐν μέρει ἐξαρτῶνται ἀπὸ τὴ βούληση μας. Μὰ πρέπει νὰ σημειώσομε ὅτι σὸ Ντζίμς, ἡ ἰδέα αὐτὴ πέρνει μὴ δύναμη καὶ μὴ σημασία ὀλοτέλα νέα. Χάρης στὴ σύλληψη τῆς πραγματικότητος πού εἶνε χαρακτηριστικὴ σ' αὐτὸ τὸ φιλόσοφο, ἀναπτύσσεται σὲ μίαν γενικὴ θεωρία τῆς ἀλήθειας.

Τὶ εἶνε μὴ κρίση ἀληθινή; Καλοῦμε ἀλήθεια κάθε ἐπιβεβαίωση πού συμφωνεῖ μὲ τὴν πραγματικότητα. Εἰς τί συνίσταται ἡ συμφωνία αὐτή; Εὐχαριστοῦμαστε ν' ἀναγνωρίζομε τὴν ὁμοιότητα τῆς εἰκόνας μὲ τὸ μῶδον τῆς ἐπιβεβαίωσης ἀληθινῆς θάταν ἐκεῖνη πού θ' ἀντιγράφει τὴν πραγματικότητα. Ἐν τούτοις ἄς σκεφτοῦμε πάνω σ' αὐτὸ: θὰ δοῦμε πῶς μόνο σὲ πολὺ σπάνιες καὶ ἐξαιρετικὰς περιπτώσεις ὁ ὀρισμὸς τοῦ ἀληθινοῦ ἐφαρμόζεται. Πραγματικὸν εἶνε αὐτὸ ἢ ἐκεῖνο τὸ καθωρισμένον γεγονός πού ἐκπληροῦται σ' αὐτὸ εἶτε σ' ἐκεῖνο τὸ σημεῖο τοῦ χώρου καὶ τοῦ χρόνου· εἶνε δηλ. εἰδικὸ καὶ εὐμετάβολο. Τὸ ἐναντίον οἱ περισσότερες ἐπιβεβαιώσεις μᾶς εἶνε γενικὲς καὶ συνελάγουν μὴ κάποια σταθερότητα τοῦ ἀντικειμένου των. Ἄς πάρομε μίαν ἀλήθεια ὅσο τὸ δυνατόν πλησιέστερη πρὸς αὐτὴ τὴν πείρα, γιὰ παράδειγμα: «ἡ θερμότης διαστῆλλει τὰ σώματα.» Τίνος τὸ ἀντίγραφον ἤμπορεῖ νὰ εἶνε; Σ' ἓνα κάποιο σημεῖο εἶνε δυνατό ν' ἀντιγράψει κανεὶς τὴ διαστολὴ ἐνὸς καθωρισμένου σώματος, σὲ καθωρισμένες στιγμὲς, φωτογραφίζοντάς τιν στὶς διάφορες φάσεις της. Ἀκόμη καὶ μεταφορικῶς ἤμπορῶ νὰ πῶ πῶς ἡ ἐπιβεβαίωση «τὸ σεδερένιο αὐτὸ ἔλασμα διαστῆλλεται» εἶνε ἀντίγραφο τοῦ τί συμβαίνει ὅταν παραβρισκόμαστε στὴ διαστολὴ τοῦ σιδερένιου ἐλασμάτου. Ἄλλὰ μὴ ἀλήθεια πού ἐφαρμόζεται σὲ ὅλα τὰ σώματα, χωρίς ν' ἀφορᾷ εἰδικὰ κανένα ἀπὸ ἐκεῖνα πού εἶδα, δὲν ἀντιγράφει τίποτα, δὲν ἀναπαράγει τίποτα. Ἐν τούτοις θέλομε ν' ἀντιγράψει κάτι, καὶ πάντοτε, ἡ φιλοσοφία ζήτησε νὰ μᾶς ἱκανοποιήσῃ σ' αὐτὸ τὸ σημεῖο. Γιὰ τοὺς ἀρχαίους φιλοσόφους, ὑπῆρχε ὑπεράνω τοῦ χρόνου καὶ τοῦ χώρου, ἓνας κόσμος ὅπου συνεδρίαζαν ἀπὸ καταβολῆς κόσμου, ὅλες οἱ πιθανὲς ἀλήθειες. Οἱ νεότεροι κατέβασαν τὴν ἀλήθεια ἀπὸ τὸν οὐρανὸν στὴ γῆ, μὰ διαβλέπουν ἀκόμη σ' αὐτὴ κάτι πού θὰ προῦπηρχε πρὶν ἀπὸ τὶς ἐπιβεβαιώσεις μας. Ἡ ἀλήθεια θὰ βρισκότανε θαμμένη στὰ πράγματα καὶ στὰ γεγονότα: ἡ ἐπιστήμη μας θὰ πῆγαινε νὰ τὴν ζητήσῃ, θὰ τὴν ἐβγαζε ἀπὸ τὸ κρυφὸ της μέρος, θὰ τὴν ἐβγαζε σὸ φῶς τῆς ἡμέρας. Μία ἐπιβεβαίωση ὅπως αὐτὴ, «ἡ θερμότης,

διαστέλλει τὰ σώματα» θάταν νόμος πού θά κυβερνούσε τὰ γεγονότα, θά θροναζόταν ἄν ὄχι ἀπάνω τους, τουλάχιστον ἀνάμεσά τους, νόμος πού θά ἐμπεριεχότανε πράγματι σ' αὐτή τὴν πείρα μας καὶ πού θά περιοριζόμαστε νὰ τὸν βγάλουμε ἀπὸ ἐκεῖ μέσα. Μιά φιλοσοφία, ὅπως καὶ αὐτὴ τοῦ Κάντ πού ἔννοεῖ ὅτι κάθε ἐπιστημονικὴ ἀλήθεια εἶνε σχετικὴ μὲ τὸ ἀνθρώπινο πνεῦμα θεωρεῖ ἐπίσης ὅτι οἱ ἀληθινὲς ἐπιβεβαιώσεις εἶνε δοσμένες ἀπὸ τὰ πρὶν στὴν πείρα : μιὰ κ' ἡ πείρα αὐτὴ εἶχε ὀργανωθῆ ἀπὸ τὴν καθόλου ἀνθρώπινη σκέψη, ὅλη ἡ ἐργασία τῆς ἐπιστήμης θά συνίστατο εἰς τὸ νὰ σκίσει τὸ σκληρὸ περιβάλλον τῶν γεγονότων ὅπου μέσα τους φωλιάζει ἡ ἀλήθεια, ὅπως τὸ καρῦδι μέσα στὸ περιβάλλονμά του.

Ἡ σύλληψη τῆς ἀλήθειας εἶνε φυσικὴ στὸ πνεῦμα μας, ὅπως φυσικὴ εἶνε στὴ φιλοσοφία, γιατί φυσικὸ εἶνε νὰ παριστᾷ κανεὶς στὸν ἑαυτὸν του τὴν πραγματικότητά σάν ἓνα "Ὄλον" τέλεια συναρμολογημένο καὶ συστηματοποιημένο, πού τὸ ὑποβασιάζει μιὰ λογικὴ ζώνη. Ἡ ζώνη αὐτὴ θάταν αὐτὴ ἡ ἀλήθεια. Ἡ ἐπιστήμη ἄλλο δὲν θά ἔκαμε παρὰ νὰ τὴ βροῖ. Μὰ ἡ καθάρια καὶ ἡ ἀπλὴ πείρα δὲν μᾶς λέγει τίποτα τὸ ἀνάλογο, ὁ Ντζέιμς κερμίζεται στὴν πείρα. Ἡ πείρα μᾶς παρουσιάζει μιὰ πληθώρα φαινομένων ἄν αὐτὴ εἶτε ἐκεῖνη σχετικὴ ἐπιβεβαίωση ἐνὸς τῶν φαινομένων αὐτῶν μᾶς ἐπέτρεπε νὰ διαφεντεύαμε ἐκεῖνα πού θ' ἀκολουθήσουν εἶτε ἀπλῶς μᾶς ἔκαμνε νὰ τὰ προβλέψουμε θά ἤμπορούσαμε τότε νὰ ποῦμε πῶς ἡ ἐπιβεβαίωση αὐτὴ εἶνε ἀληθινή. Μιὰ πρόταση ὅπως αὐτὴ «ἡ θερμότης διαστέλλει τὰ σώματα» πρόταση πού ὑποβλητικὰ γεννήθηκε ἀπὸ τὴ θεὰ τῆς διαστολῆς ἐνὸς σώματος κάμνει μᾶς νὰ προβλέπομεν πῶς ἄλλα σώματα θά συμμορφωνότανε κοντὰ στὴ θερμότητα : μᾶς βοηθᾷ νὰ περάσουμε ἀπὸ ἓνα ἀρχαῖο πειραματισμὸ σὲ νέους πειραματισμοὺς : ἓνας ὁδηγὸς εἶνε καὶ τίποτα ἄλλο. Ἡ πραγματικότης κυλά κ' ἐμεῖς κυλάμε μαζὺ τῆς καὶ ἀληθινὴ καλοῦμε κάθε ἐπιβεβαίωση πού ὀδηγόντος μας ἀνάμεσα ἀπὸ τὴν κινούμενη πραγματικότητά μᾶς μεταγίγξει σ' αὐτὴ καὶ μᾶς βάζει νὰ ἐνεργήσουμε ὑπὸ καλλήτερος ὁρους.

Βλέπει κανεὶς ποῦ ἀναγκαστικὰ ὑπάρχει μεταξύ αὐτῆς τῆς σύλληψης τῆς ἀλήθειας καὶ τῆς παραδόσεως-πέρας. Συνήθως δίνουμε γιὰ ὄρισμό τοῦ ἀληθινοῦ : ἀληθινὸ εἶνε ἐκεῖνο πού μοιάζει μὲ ὅτι ὑπάρχει ἤδη· ὁ Ντζέιμς δίνει γιὰ ὄρισμό : ἀληθινὸ εἶνε ἐκεῖνο πού σχέση ἔχει μὲ ὅτι ἀκόμα δὲν ὑπάρχει. Τὸ ἀληθινὸ κατὰ τὸν Οὐίλλιαμ Ντζέιμς δὲν ἀντιγράφει κάτι πού ὑπῆρξε εἶτε ὑπάρχει, προαναγγέλει ἐκεῖνο πού θά εἶνε, εἶτε καλλήτερα προετοιμάζει τὴ δράση μας γιὰ ὅτι μέλλεται νὰ εἶνε. Ἡ φιλοσοφία ἔχει μιὰ τάση νὰ κυττάζει πρὸς τὰ ὀπίσω· τοῦ Ντζέιμς κυττάζει ἔμπροσ.

Πιὸ ἀκριβόλογα τὰ ἄλλα φιλοσοφικὰ συστήματα θεωροῦν τὴν ἀλήθεια προγενέστερη ἀπὸ τὴν καθωρισμένη πράξη τὴ διατυπούμενη πρώτη φορὰ ἀπὸ τὸν ἀνθρώπο. Πρῶτος αὐτὸς ἔλαχε νὰ τὴν δεῖ, λέμε, μὰ ἐκεῖνη τὸν ἐπρόσμενε, ὅπως ἡ Ἀμερικὴ τὸ Χριστόφορο Κολόμπο. Κάτι τὴν ἐκρυβε ἀπὸ ὅλα τὰ βλέμματα, καὶ ἄς τὸ ποῦμε τὴν ἐσκέπαζε αὐτὸς τὴν ἀνεκάλυψε.— Ὀλοτέλα διαφορετικὴ εἶνε ἡ ἀντίληψη τοῦ Οὐίλλιαμ Ντζέιμς. Δὲν ἀρνείται πῶς σ' ἓνα μεγάλο μέρος τουλάχιστον ἡ πραγματικότης εἶνε ἀνεξάρτητη ἀπὸ ὅτι λέμε εἶτε σκεπτόμαστε γι' αὐτὴ· μὰ ἡ ἀλήθεια πού δὲν ἤμπορεῖ νὰ προσκολληθῆ παρὰ σὲ ὅτι ἐπιβεβαιώνομε ἀπὸ τὴν πραγματικότητά, τοῦ φαίνεται ὅτι δημιουργητὰ μὲ τὴν ἐπιβεβαίωσή μας. Ἀνακαλύπτουμε τὴν ἀλήθεια γιὰ νὰ χρησιμοποιοῦμε τὴν πραγματικότητά, ὅπως δημιουργοῦμε μηχανικὰ ἐργαλεῖα γιὰ νὰ χρησιμοποιοῦμε τὰς δυνάμεις τῆς φύσης. Θά ἤμπορούσε κανεὶς,

μοῦ φαίνεται, νὰ θεωρήσῃ ὡς περίληψη τοῦ κυριωτέρου μέρους τῆς θεωρίας τοῦ πραγματισμοῦ γιὰ τὴν ἀλήθεια τὸν ἀκόλουθο τύπο : ἐνῶ γιὰ τὰ ἄλλα φιλοσοφικὰ συστήματα μιὰ νέα ἀλήθεια θεωρεῖται ἀνακάλυψη γιὰ τὸν πραγματισμὸ θεωρεῖται ἐφεύρεση.

Ἀπὸ αὐτὸ δὲν ἐπιταί πῶς ἡ ἀλήθεια εἶνε αὐθαίρετη. Μιὰ μηχανικὴ ἀνακάλυψη ἀξίζει τόσο, ὅσο καὶ πιὸ χρήσιμη εἶνε στὴν πρακτικὴ τῆς ἐφαρμογῆς. Μιὰ ἐπιβεβαίωση ἐπίσης, γιὰ νὰ εἶνε ἀληθινή, πρέπει ν' αὐξάνει τὴν ἐπιρροή μας ἐπὶ τῶν πραγμάτων. Δὲν εἶνε παρὰ τὸ δημιούργημα ἐνὸς ἀτομικοῦ πνεύματος καὶ δὲν προῦπηρχε πρὶν ἀπὸ τὴν προσπάθεια τοῦ πνεύματος αὐτοῦ ὅπως ὁ φωνογράφος δὲν ὑπῆρχε πρὶν ἀπὸ τὸν Ἔδισον. Χωρὶς ἀμφιβολία ὁ ἐφευρέτης τοῦ φωνογράφου ἐχρειάστηκε νὰ μελετήσῃ τίς ιδιότητες τοῦ ἤχου πού εἶνε καὶ αὐτὸ πραγματικότης. Μὰ ἡ ἐφεύρεση τοῦ προστέθηκε πάνω σὲ αὐτὴ τὴν πραγματικότητά σάν κάτι ἀπολύτως νέο, πού δὲν θά ἐδημιουργότανε ποτὲ ἄν αὐτὸς δὲν ὑπῆρχε. Ἔτσι μιὰ ἀλήθεια γιὰ νὰ εἶνε βιώσιμη πρέπει νὰ ἔχει τίς ρίζες τῆς πάνω στίς πραγματικότητες μὰ οἱ πραγματικότητες αὐτὲς δὲν εἶνε παρὰ τὸ ἔδαφος ὅπου αὐτὴ ἡ ἀλήθεια φυτρώνει καὶ ὅπου θά ἐφύτρωναν καὶ ἄλλα ἄνθη ἄν ὁ ἀγέρας ἐφερνε ἐκεῖ ἄλλους σπόρους.

Ἡ ἀλήθεια λοιπὸν, κατὰ τὸν πραγματισμὸ ἔγινε ἀγάλια ἀγάλια, χάρις στίς ἀτομικὲς εἰσφορὲς πολλῶν ἐφευρετῶν. Ἄν οἱ ἐφευρέτες αὐτοὶ δὲν ὑπῆρχαν, ἄν ὑπῆρχαν ἄλλοι στὴ θέση τους θά εἶχαμε ἓνα σύνολο ἀληθειῶν ὀλοτέλα διαφορετικῶν. Ἡ πραγματικότης ἔμεινε βέβαια ἡ ἴδια ἡ πάνω κάτω ἡ ἴδια· μὰ ἄλλοι θάταν οἱ δρόμοι πού θά χαράζαμε πάνω τῆς γιὰ εὐκολία τῆς κυκλοφορίας μας. Καὶ δὲν πρόκειται ἐδῶ μόνο γιὰ ἐπιστημονικὲς ἀλήθειες. Δὲν ἤμπορούμε νὰ κατασκευάσουμε μιὰ φράση δὲν ἤμπορούμε ἀκόμη σήμερα νὰ προσφέρουμε μιὰ λέξη, χωρὶς νὰ μὴν παραδεχτοῦμε μερικὲς ὑποθέσεις πού δημιουργηθήκανε ἀπὸ τοὺς προγόνους μας καὶ πού ἤμπορούσαν νὰ ἦταν διαφορετικὲς ἀπὸ ὅτι εἶνε. Ὅταν λέγω· «τὸ μολύβι ἔπεσε κάτω ἀπὸ τὸ τραπέζι,» δὲν διατυπώνω πράγματι ἓνα γεγονὸς πέρας, γιατί ἐκεῖνο πού ἡ ὄραση καὶ ἡ ἀφή μου δεῖχοντο, ἀπλοῦστατα εἶνε ὅτι τὸ χέρι μου ἄνοιξε καὶ ὅτι ἄφηκε νὰ φύγει ἐκεῖνο πού κρατοῦσε : τὸ καθισμένο πάνω στὴν καρέκλα του μωρό, πού βλέπει νὰ πέφτει τὸ ἀντικείμενο μὲ τὸ ὅποιον παίζει δὲ φαντάζεται ἴσως ὅτι τὸ ἀντικείμενο ἐξακολουθεῖ νὰ ὑφίσταται· εἶτε ὀρθότερα δὲν ἔχει καθαρὴ ἰδέα ἐνὸς «ἀντικειμένου», δηλ. ἐνὸς κάτι πού ὑφίσταται ἀμετάβλητο καὶ ἀνεξάρτητο μέσα στὴν ποικιλία καὶ τὴν εὐκνησία τῶν ἐξωτερικῶν μορφῶν πού περνοῦν. Ὁ πρῶτος πού στοχάστηκε νὰ πιστέψῃ τὸ ἀμετάβλητο αὐτὸ καὶ τὴν ἀνεξαρτησία αὐτὴ ἔκαμε μίαν ὑπόθεση : τὴν ὑπόθεση αὐτὴ τὴν παραδεχόμαστε εὐκόλα κάθε φορὰ πού μεταχειριζόμαστε ἓνα οὐσιαστικὸ κάθε φορὰ πού μιλοῦμε. Ἄλλη θάταν ἡ γραμματικὴ μας ἄλλες θάταν οἱ ἀρθρώσεις τῆς σκέψης μας, ἄν ἡ ἀνθρωπότης στὸ δρόμο τῆς ἐξέλιξης τῆς προτιμοῦσε νὰ παραδεχτεῖ ἄλλου εἶδους ὑποθέσεις.

Ἡ διασκευή τοῦ πνεύματός μας λοιπὸν εἶνε κατὰ μέγα μέρος ἔργον δικό μας τουλάχιστον ἔργον μερικῶν ἀπὸ μᾶς. Αὐτὴ μοῦ φαίνεται ἡ σπουδαιότερα θέσις τοῦ πραγματισμοῦ ἄν καὶ δὲ ξεκαθαρίστηκε ἀκόμη ὀλοτέλα. Ὁ πραγματισμὸς μ' αὐτὸ τὸν τρόπο συνδέεται μὲ τὸν καντισμὸ. Ὁ Κάντ εἶχε πεῖ πῶς ἡ ἀλήθεια ἐξαρτᾶται ἀπὸ τὴ γενικὴ διασκευή τοῦ ἀνθρώπινου πνεύματος. Ὁ πραγματισμὸς προσθέτει ἢ τουλάχιστον συνεπάγεται, ὅτι ἡ

διασκευή του ανθρώπινου πνεύματος είνε ἀποτέλεσμα τῆς πρωτοβουλίας μερικῶν ξεχωριστῶν πνευμάτων.

Αὐτὸ δὲν σημαίνει, ὡς τὸ ποῦμε μὴ ἀκόμη φορὰ, πῶς ἡ ἀλήθεια ἐξαρτάται ἀπὸ ἐμᾶς τοὺς ἰδίους; θάταν σὰ νὰ πιστεύαμε πῶς ὁ καθείς μας θὰ ἤμποροῦσε ν' ἀνακαλύψῃ τὸ φωνογράφο. Ὅμως σημαίνει πῶς, ἀπὸ τὰ διάφορα εἶδη ἀλήθειας, ἐκείνη πού τείνει νὰ ταυτισθῇ μὲ τὸ ἀντικείμενο τῆς δὲν εἶνε ἡ ἐπιστημονικὴ ἀλήθεια, οὔτε ἡ ἀλήθεια τοῦ κοινοῦ νοῦ, οὔτε γενικότερα, ἡ διανοητικὴ ἀλήθεια. Κάθε ἀλήθεια εἶνε δρόμος ἀνοικμένος κατὰμεσα ἀπὸ τὴν πραγματικότητα· μὰ μερικοὶ ἀπὸ αὐτοὺς τοὺς δρόμους ἴσως ἤμποροῦσαν νὰ μᾶς δώσουν μὴ πολὺ διαφορετικὴ κατεύθυνση ἢ ἡ προσοχή μας προσανατολιζότανε σὲ μὴ διαφορετικὴ διεύθυνση εἴτε ἂν ἐπιδιώκαμε ἓνα ἄλλο εἶδος ὠφέλειας. Ὑπάρχον δρόμοι τῶν ὁποίων ἡ κατεύθυνση ὑποδεικνύεται ἀπὸ αὐτὴν τὴν πραγματικότητα· ὑπάρχον ἄλλοι πού ἀνταποκρίνονται, ἂν ἤμποροῦμε νὰ ποῦμε σὲ ρεύματα πραγματικότητος. Χωρὶς ἀμφιβολία, αὐτοὶ ἐξαρτῶνται ἀκόμη, ὡς ἓνα κάποιο σημεῖο ἀπὸ ἐμᾶς τοὺς ἰδίους, γατὶ εἴμαστε ἐλεύθεροι ν' ἀντισταθοῦμε στὸ ρεῦμα ἢ νὰ τὸ ἀκολουθήσουμε, ἤμποροῦμε νὰ λοξοδρομήσουμε ποικιλότροπα, ὄντας ταυτόχρονα συντρόφοι κ' ὑποτακτικοὶ τῆς δυνάμεις πού ἐκδηλώνεται. Ἐπίσης δὲν εἶνε λιγότερο ἀληθινὸ πῶς τὰ ρεύματα αὐτὰ δὲν δημιουργοῦνται ἀπὸ ἐμᾶς ἀποτελοῦν ἀναπόσπαστο μέρος τῆς πραγματικότητος. Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπο ὁ πραγματισμὸς ἀναποδογυρίζει τὴν τάξιν ὅπου εἴχαμε συνήθεια νὰ κατατάξομε τὰ διάφορα εἶδη τῆς ἀλήθειας. Ἐκτὸς τῆς ἀλήθειας πού μεταφράζουν τῆς χονδροειδεῖς ἐντυπώσεις, ἐκείνης πού θὰ ἔρριχναν βαθύτερες ρίζες πάνω στὴν πραγματικότητα θάταν οἱ ἀλήθειες τοῦ αἰσθήματος. Ἄν συμφωνήσουμε καὶ ποῦμε πῶς κάθε ἀλήθεια εἶνε καὶ μὴ ἀνακάλυψη, θὰ χρειαστεῖ κανεὶς, νομίζω, γὰ νὰ μείνει πιστὸς στὴ σκέψη τοῦ Οὐίλλιαμ Ντζέιμς, ν' ἀποκαταστήσῃ μεταξὺ τῶν ἀληθειῶν τοῦ αἰσθήματος καὶ τῶν ἐπιστημονικῶν ἀληθειῶν τὸ ἴδιο εἶδος διαφορᾶς πού ὑπάρχει, γὰ παράδειγμα, μεταξὺ τῶν πλοίων μὲ τὰ πανιά καὶ τῶν ἀεροπλοίων· καὶ τὰ δύο εἶνε ἀνθρώπινες ἀνακαλύψεις· μὰ τὸ πρῶτο ἐπεμβαίνει ἐλαφρὰ στὸ τέχνασμα, παίρνει τὴν διεύθυνση τοῦ ἀνέμου καὶ καθιστᾷ ἐπαισθητὴ στὰ μάτια τὴ φυσικὴ δύναμη πού χρησιμοποιεῖ· στὸ δεύτερο, τὸ ἐναντίον ὁ τεχνικὸς μηχανισμὸς κατέχει τὸ μεγαλύτερο μέρος· ἐπανακτᾷ τὴ δύναμη πού σκορατίζει καὶ τοῦ ὑποδεικνύει μὴ διεύθυνση πού ἐμεῖς οἱ ἴδιοι διαλέξαμε.

Ἡ ἀλήθεια, κατὰ τὸν ὀρισμὸ πού δίνει ὁ Ντζέιμς γίνεται ἓνα σῶμα μὲ τὴν ἀντίληψη του περὶ πραγματικότητος. Ἄν ἡ πραγματικότης δὲν εἶνε ἐκεῖνο τὸ νοικοκυρεμένο καὶ συστηματοποιημένο σύμπαν πού ἡ λογικὴ μας ἐυχαριστιέται νὰ παριστᾷ, ἂν δὲν ὑποβασιάζεται ἀπὸ ἓνα σκελετὸ διανοητισμοῦ ἡ ἀλήθεια τῆς διανοητικῆς τάξεως εἶνε ὅμως ἀνθρώπινη ἀνακάλυψη πού ἔχη γὰ σκοπὸ πότερο νὰ χρησιμοποιεῖ τὴν πραγματικότητα παρὰ νὰ μᾶς εἰσαγγῇ σ' αὐτή. Καὶ ἂν ἡ πραγματικότης δὲν σχηματίζει σύνολο, ἂν εἶνε πολλαπλὴ καὶ ἄστατη, σχηματισμένη ἀπὸ ρεύματα πού διασταυρῶνονται, ἡ ἀλήθεια πού γεννιέται ἀπὸ τὴν προστριβὴ μ' ἓνα ἀπὸ αὐτὰ τὰ ρεύματα,—ἀλήθεια αἰσθητὴ πρὶν νὰ ἔχη ἦδη συλληφθῇ— εἶνε ἱκανότερη ἀπὸ τὴν ἀπλῶς ἐσκεμμένη ἀλήθεια νὰ συλλάβει καὶ ν' ἀποθηκείσῃ αὐτὴν τὴν πραγματικότητα.

Τέλος πάντων ἡ πρώτη ἐφοδος τῆς κριτικῆς ἐναντίον τοῦ πραγματισμοῦ ἔπερε νὰ γίνῃ ἐναντίον αὐτῆς τῆς θεωρίας τῆς πραγματικότητος. Ἦμπορεῖ νὰ κάμῃ κανεὶς παρατηρήσεις ἐναντίον τῆς,—κ' ἐμεῖς οἱ ἴδιοι θὰ κάμομε

μερικεὶς ἐπιφυλάξεις· κανεὶς ὅμως δὲν θ' ἀμφισβητήσῃ τὸ βαθυστόχαστο καὶ τὴν πρωτοτυπία τῆς. Κανεὶς ἐπίσης, ἀφοῦ ἐξετάσει ἀπὸ κοντὰ τὴ σύλληψη τῆς ἀλήθειας πού προσκολλᾶται σ' αὐτὴ δὲν θὰ παραγνωρίσει τὸ ἠθικὸ ὕψος τῆς.

Εἶπαν πῶς ὁ πραγματισμὸς ἄλλο δὲν εἶνε παρὰ μὴ μορφὴ σκεπτικισμοῦ πῶς ἐξετελιζεῖ τὴν ἀλήθεια, τὴν ὑποτάσσει στὴν ὕλικὴ ὠφέλεια, πῶς κακοσυμβουλευεῖ καὶ ἀποθαρρύνει τὴν ἀφιλοκερδῆ ἐπιστημονικὴ ἔρευνα. Μία τέτοια ἐρμηγεία δὲν θὰ γείνη ποτε ἀπὸ ἐκείνους πού θὰ διαβάσουν μὲ προσοχὴ τὰ ἔργα του. Καὶ θὰ ξαφνίσει πολὺ ἐκείνους πού εἶχαν τὸ εὐτύχημα νὰ γνωρίσουν τὸν ἄνθρωπο. Κανεὶς δὲν ἀγάπησε τὴν ἀλήθεια μὲ πῶς παράφορο ἔρωτα. Κανεὶς δὲν τὴν ἐζήτησε μὲ πότερο πάθος. Μὴ ἀπέραντη ἀνησυχία τὸν ἐτάραξε· ἐπίγινε ἀπὸ ἐπιστήμη σὲ ἐπιστήμη, ἀπὸ τὴν ἀνατομία καὶ τὴν φυσιολογία στὴν ψυχολογία, ἀπὸ τὴν ψυχολογία στὴν φιλοσοφία, ἀπλωμένος πάνω στὰ μεγάλα προβλήματα, ἀδιαφοροῦσε γὰ ὅλα τὰ ἄλλα, ξεχνώντας τὸν ἴδιο ἑαυτὸν του. Σὲ ὅλη του τὴ ζωὴ παρατηροῦσε, πειραματιζόταν καὶ σκεφτότανε. Καὶ σὰ νὰ μὴν τὰ εἶχε κάμει μὲ τὸ παραπάνω ὄνειρευότανε ἀκόμη, ὅταν ἔπερνε τὸν τελευταῖο του ὕπνο, ὄνειρευότανε παράτολμα πειράματα καὶ προσπάθειες πλέον ἢ παράτολμες μὲ τῆς ὁποῖες θὰ ἤμποροῦσε νὰ ἐξακολουθήσῃ ἀκόμη καὶ πέρα ἀπὸ τὸ θάνατο νὰ συνεργάζεται μὲ μᾶς γὰ τὸ καλὸ τῆς ἐπιστήμης καὶ γὰ τὴ δόξα τῆς ἀλήθειας.

MET. B. K. P.

ROBERT BROWNING

ΜΙΑ ΖΩΗ ΜΕΣΑ ΣΕ ΜΙΑ ΑΓΑΠΗ

Νὰ ξεφύγω;—Ποτέ,—Ἀγαπημένη!
"Ὅσο θὰ εἶμ' ἐγώ, ὅσο θὰ εἶσαι σύ,
"Ὅσο θὰ μᾶς κρατάει τὸ σύμπαν
Τοὺς δύο μας, ἐμένα πού σ' ἀγαπῶ καὶ σὲ πού μὲ διώχνεις,
"Ὅσο ὁ ἓνας θὰ θέλει νὰ ξεφύγει, ὁ ἄλλος πρέπει ν' ἀκολουθᾷει...
Μπορεῖ ἡ ζωὴ μου νὰ τελειώσῃ στὸ σφάλμα,
Γιατὶ φαίνεται καλὰ ὅτι αὐτὸ εἶνε παιγνίδι τῆς μοίρας!
"Ὅ,τι μπορῶ τὸ κάνω, δίχως νὰ πιστεύω στὴν εὐτυχία.
Ἄλλ' ἀφοῦ θ' ἀποτίγῃ, γιατί λοιπὸν εἶμαι δῶ ;...
Θὰ θέλαμε μόνο νὰ μπορούσαμε νὰ κρατοῦμε σ' ἔνταση τὰ νεῦρα,
Νὰ στεγνώνουμε τὰ μάτια μας καὶ νὰ γελοῦμε σάν πέφτουμε,
Καὶ νικημένοι, νὰ σηκωθοῦμε γὰ νὰ ξεκινήσομε' ἐκ νέου...
Ἔτσι, ἡ ζωὴ πρέπει νὰ παρακολουθᾷει... Αὐτὸ εἶν' ὄλο.
Κύττα, μὴ στιγμῇ, σὺ πού κάνεις αὐτὸ τὸ ὑπέρτατο πῆδημα'
Κύττα με, χαμένο κάτου ἀπὸ τὸν ἥσυχιο καὶ τὴ σκόνη :
Μόλις κολᾷει μὴ παλῆ ἀελπίδα,
Σχηματίζω μὴ νέα, ἀποβλέποντας στὸν ἴδιο σκοπὸ,
Ποῦ ὅσο πηγαίνει,—Πάντοτε,—Ἀπομακρύνεται.

Η ΑΡΙΑΔΝΗ ΣΤΗ ΜΑΝΤΟΥΑ

ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ ΑΠΟ ΤΟ ΑΓΓΛΙΚΟ ΣΤΕΦΑΝΟΥ ΠΑΡΓΑ

ΒΙΟΛΑ: ... Θά ύπηρετήσω αὐτὸν τὸν Δούκα:
... γιατί ξεύρω νά τραγουδῶ
Καί θά τοῦ μιλήσω σέ διάφορους σκοπούς.

ΣΕΣΠΙΑΡ: ΔΩΔΕΚΑΤΗ ΝΥΧΤΑ I, 2

ΠΡΟΣΩΠΑ ΤΟΥ ΔΡΑΜΑΤΟΣ

- ΦΕΡΑΙΝΑΝΔΟΣ, δούκας τῆς Μάντουας.
Ο ΚΑΡΔΙΝΑΛΙΟΣ, θεῖος του.
Η ΔΟΥΚΙΣΣΑ, μητέρα του.
ΙΠΠΟΥΛΥΤΑ, πριγκίπισσα τῆς Μιράντολα.
ΜΑΓΔΑΛΗΝΗ, μέ τ' ὄνομα Διέγος.
Η ΜΑΡΚΗΣΙΑ ΤΗΣ ΓΚΟΥΑΣΤΑΛΛΑ.
Ο ΕΠΙΣΚΟΠΟΣ ΤΗΣ ΚΡΕΜΟΝΑΣ.
Η ΔΟΓΗΣΣΑ.
Ο ΠΡΕΣΒΥΣ ΤΗΣ ΒΕΝΕΤΙΑΣ.
Ο ΠΟΙΗΤΗΣ ΤΟΥ ΔΟΥΚΑ ΤΗΣ ΦΕΡΡΑΡΑΣ.
Ο ΓΕΛΩΤΟΠΟΙΟΣ ΤΟΥ ΑΝΤΙΒΑΣΙΛΕΑ ΤΗΣ ΝΕΑΠΟΛΗΣ.
ΕΝΑΣ ΤΕΝΟΡΟΣ ΝΤΥΜΕΝΟΣ ΣΑΝ ΒΑΚΧΟΣ.
Ο ΕΦΗΜΕΡΙΟΣ ΤΟΥ ΚΑΡΔΙΝΑΛΙΟΥ.
Η ΚΥΡΙΑ ΤΗΣ ΤΙΜΗΣ ΤΗΣ ΔΟΥΚΙΣΣΑΣ.
Ο ΠΑΙΔΑΓΩΓΟΣ ΤΗΣ ΠΡΙΓΚΗΠΙΣΣΑΣ.

ΤΡΑΓΟΥΔΙΣΤΑΔΕΣ ΝΤΥΜΕΝΟΙ ΣΑΝ ΜΑΙΝΑΔΕΣ ΚΑΙ ΣΑΤΥΡΟΙ.
ΑΥΛΙΚΟΙ, ΑΚΟΛΟΥΘΟΙ, ΚΑΛΕΣΜΕΝΟΙ ΚΑΙ ΜΟΥΣΙΚΟΙ.

*Όλο τὸ δράμα ξετυλίγεται στὸ Παλάτι τῆς Μάντουας, μέσα σ' ἕνα χρόνο-ἐπάνω κάτω, τὴν ἐποχὴ πού ἐβασίλευε στὸ Μιλάνο ὁ Πρόσπερος Πρώτος καί λίγο πρὶν ἐκστρατεύσει ὁ Ὁθέλλος μέ τούς Βενετσιάνους στήν Κύπρο.

Τὸ σπουδαστήριο τοῦ Καρδινάλιου στὸ Παλάτι τῆς Μάντουας. Ὁ Καρδινάλιος κάθεται σιμὰ σὲ τραπέζι σκεπασμένο μέ περσιὰ κεντήματα, τριανταφυλλιά καί κάπου-κάπου γαλάζια. Πάνου στὸ τραπέζι εἶνε ἀνοιχτός ἕνας τόμος ἀπὸ τὰ ἔργα τοῦ Μακιαβέλη, καί μέσα του χειρόγραφο τοῦ Κατούλλου. Πλάι του ἕνα κουδοῦνι καί φακός. Κάτου ἀπ' τὰ πόδια του κόκκινο μαξιλάρι μέ μακριὰ κρόσσια καί ταπέτο ἀνατολίτικο πού ἔχει χρῶμα ξανθοσιμένης λεβάντας σὲ φόντο βυσσινί. Ὁ Καρδινάλιος εἶνε ντυμένος στὰ κόκκινα, μιὰ βυσσινιά τραχηλιά φτάνει στοὺς ὤμους του. Εἶνε γέρος, ἀλλὰ ὠραῖος καί μεγαλοπρεπής καί τὸ πρόσωπο του χαραγμένο ἀπὸ ρυτίδες, μοιάζει τῆ μαρμαρένια προτομῆ τοῦ Σενέκα πού φαίνεται ἀντίκρου, ἀνάμεσα στὰ βιβλία. Μέσα, ἀπὸ τὸ ἀνοιχτὸ παράθυρο, ρυθμοῦ Ἄναγέννησης, μέ λυγροσιάτες καί πουλιὰ σκαλισμένα στὰ πρεβέζια, φαίνεται ἡ λίμνη μέ τὸ ἀνοιχτὸ γαλαζὶ χρῶμα της, καί τ' ἀνάλαφρα κυματίσματα στὸ στενότερο μέρος τῆς λίμνης, γέφυρα χτισμένη ἀπὸ τριανταφυλλιά τοῦβλα καί γεφυρόπυργος. Ὁ Διέγος (πραγματικὰ Μαγδαληνὴ) ὅτι ἔγινε δεκτός ἀπὸ τὸν Καρδινάλιο, καί ἀφοῦ ἐφίλησε τὸ δαχτυλίδι του, ἔμεινε ὀρθὸς προσμένοντας νὰ τοῦ μιλήσει. Ὁ Διέγος εἶνε παραξένα ντυμένος, σὰν ἔφηβος, μέ κοκκινωτὸ καί μενεξεδένιο χιτῶνα πού φτάνει κάτω ἀπ' τὰ γόνατά του, σὰν τῶν Μαύρων ἀπαράλλακτος μέ τὸν ἔφηβο πού βλέπουμε στὶς τοιχογραφίες τοῦ Πιντουρίτσιο, μέ ἀσημένια κουμπιά στὶς ραφές, καί λιὸ καμωμένο ὄλο δίπλες γύρω στὸ λαιμὸ καί στὰ ξεκούμπωτα κεντήματα τῶν μανικιῶν. Τὰ μαλλιά του ἔχουνε χρῶμα σκοτεινὸ, ἀλλὰ σὰν περνᾷ πάνουθε τοὺς ὁ ἥλιος παίρνουν τόνο ξανθοκόκκινο, καί εἶνε κομμένα χαμηλά στὸ μέτωπο καί φτάνουν ὡς τοὺς ὤμους του. Καθὼς εἶνε ντυμένος ἀντρικεῖα δὲν φαίνεται καί πολὺ ψηλός, ἔχει ὄμοσ ἀνάστημα λιγερὸ. Εἶνε χλωμός, μᾶλλον μελαχροινός. Ἡ ἔκφραση τοῦ προσώπου του ἔχει κάτι τὸ βαρεμένο καί τὸ πένθιμο. Κρύβει στήν ἀρχὴ τὴν ὁμορφιὰ τῶν ματιῶν καί τοῦ μετώπου· στή σκυθρωπὴ μορφή του μονάχα τὸ στόμα, πού ἔχει τὴν τελειότητα τοῦ λουλουδιοῦ φανερώνει τὴ χάρη καί τὴ δύναμη τοῦ τραγουδιστή. Στέκεται μέ ὕφος ἐπίσημο μπροστά στὸν Καρδινάλιο, μέ τῶνα του χέρι παίζει νευρικά τὸ μαχαίρι πού εἶνε στή μέση του, ἐνῶ μέ τὸ ἄλλο κρατᾷ ἕνα καπέλλο ταξειδιοῦ μέ πλατυσοὺς καί στρυμμένους γύρους, πού τὸ φτερό του ἀγγίζει χάμου.

Ὁ Καρδινάλιος σηκώνει τὰ μάτια του, σκύβει ἑλαφρὰ τὸ κεφάλι, σαφανᾷ τὸ χειρόγραφο καί τὸ βιβλίον καί τὰ βάζει κατὰ μέρος σιγά-σιγά ἐνῶ σκέφτεται. Στὸ ἀναμεταξύ ἐξετάζει τὸ Διέγο.

Ο ΚΑΡΔΙΝΑΛΙΟΣ.—Χαίρουμε πολὺ πού σᾶς βλέπουμε στή Μάντουα, Σινιὸρ Διέγο. Καί ἀπ' ὅσα μᾶς πληροφορεῖ ὁ πολῦτιμος φίλος μας ἀπὸ τὴ Βενετιὰ στὸ γράμμα του πού σᾶς ἔδωκε γιὰ μᾶς, θὰ εἴμαστε χωρὶς καμμιά ἀμφιβολία ἐντελῶς ἱκανοποιημένοι ἀπὸ τὸ τραγοῦδισας, πού λέγουνε πῶς εἶνε καί γλυκὸ καί σπουδαγμένο. Σᾶς παρακαλῶ, ἀδελφὲ Ματθαίε, (στρέφοντας πρὸς τὸν Ἐφημέριο του), φροντίσετε νὰ μοῦ φέρουν τὸ παρθένιο—ἐκεῖνο πού ἔχει ζωγραφισμένο στὸ σκέπασμα

τὴν Κρίση τοῦ Πάρη ἀπὸ τὸν Τζούλιο Ρομάνο, ὁ ἦχος του συμφωνεῖ θαυμάσια μὲ τὴν ἀνθρώπινη φωνή. Καὶ πεταχτῆτε σὰς παρακαλῶ νὰ μοῦ βρεῖτε τὸ μουσικὸ τοῦ Δοῦκα, ποῦ παίζει τὴν ἀνατολίτικη κιθάρα καὶ κυττάξετε νάρθει δλόϊσα ἐδῶ. "Ὁχι, προτιμώτερο πηγαίνετε μοναχὸς σας, καλέ μου ἀδελφὲ Ματθαῖε, καὶ ζητᾶτε τον παντοῦ, ὡς ποῦ νὰ τὸν βρεῖτε. Εἶμαστε ἀνυπόμονοι νὰ κρίνουμε τὸ τάλαντο τοῦ καλοῦ αὐτοῦ νέου.

Ἐφημέριος κάνει ὑπόκληση καὶ ἀποσύρεται. Ὁ Διέγος μένει μοναχὸς μπροστὰ στὸν Καρδινάλιο, ποῦ γιὰ μιὰ στιγμὴ ξετάζει κάποιον γράμμα, καὶ ὕστερα τὸ διαβάζει μεγαλόφωνα μὲ τὸ φακό.

"Α! νάτη ἡ φράση : «Ὁ Διέγος, Ἴσπανός, Μαυριτανικῆς καταγωγῆς, πολὺ καλὸς τραγουδιστῆς παίζει ὁμορφὴ κιθάρα, τὸν συσταίνω στὴν εὐνοια τῆς Ἐξοχότητος σας, ὡς τὸ μόνο κατάλληλο ἄνθρωπο γιὰ τὶς ὑπηρεσίες ποῦ ἀναφέρει ἡ σεβαστὴ μου ἐπιστολή σας...» Καλά, καλά.

Ὁ Καρδινάλιος διπλώνει τὸ γράμμα καὶ κάνει νόημα στὸ Διέγο νὰ σημώσει, ἔπειτα μὲ ὕφος ξαφνικὰ ἀπότομο μιλάει δίχως κανένα ἐρωτηματικὸ τόνο.

—Σινιὸρ Διέγο, εἰστε γυναῖκα.

Ὁ Διέγος ξαφνίζεται, κοκκινίζει, καὶ λέγει μὲ μισὴ φωνή : «Κύριέ μου.» Ὁ Καρδινάλιος ὅμως μ' ἓνα κίνημα τὸν διακόπτει καὶ ξακολουθεῖ τὴ φράση του.

Καὶ καθὼς μὲ βεβαιώνει ὁ ἔντιμος ἀνταποκριτῆς μου στὴ Βενετία, εἰστε ἐταίρα, μὲ κάποια πείρα καὶ μὲ τὰντ περισσότερο ἀπὸ τὸ συνειθισμένο. Εὐχομαι, αὐτὴ ἡ εὐνοϊκὴ κρίση νὰ βγεῖ σωστὴ. Ἡ θέση εἶνε λεπτὴ καὶ ἡ δουλειὰ γιὰ τὴν ὁποία σὰς διάλεξαν εἶνε τόσο δύσκολη ὅσο καὶ ἐπίφοβη. Ξέρετε πάντου κάτου τί τρέχει ;

Ὁ Διέγος, στὸ ἀναμεταξὺ, ἦρθε στὸν ἑαυτό του καὶ ἀποκρίνεται μ' ἐπιφύλαξη γεμάτη σεβασμό.

ΔΙΕΓΟΣ.— Δὲν ἐρώτησα κανένα Ἐξοχώτατε. Ὁμως ὁ γερουσιαστῆς Γκρατιάνο, εἶχε τὴν καλωσύνη νὰ μοῦ πεῖ ὅτι τὸ καθῆκον μου στὴ Μάντουα εἶνε νὰ καταπραῖνω καὶ νὰ εὐθυμίσω μὲ μουσικὴ τὸν εὐγενικὸ ἀνηψιὸ σας, τὸν Δοῦκα Φερδινάνδο, ποῦ καθὼς διαδίδεται, πάσχει ἀπὸ ἀτονία καὶ μελαγχολία ἀφοῦ ἐγύρισεν, ὕστερα ἀπὸ πολλῶν χρονῶ σκλαβιὰ κοντὰ στοὺς Ἄπιστους. Ἀκόμα, (αὐτὰ εἶταν τὰ λόγια τοῦ γερουσιαστῆ Γκρατιάνο) ἂν ἡ Μοῖρα δείχνονταν εὐνοϊκὴ στὴ μουσικὴ μου· θὰ εἰμποροῦσα νὰ κέρδιζα τὴν ἐμπιστοσύνη τῆς Ὑψηλότητος του, κ' ἔτσι θὰ βοηθοῦσα τὴν Ἐξοχότητα σας νὰ καταλάβει καὶ νὰ γιατρέψει τὴν παραξενὴ ἀρρώστεια του.

Ο ΚΑΡΔΙΝΑΛΙΟΣ.— Ἀκριβῶς. . . Μιλᾶς, Διέγο, προσεχτικὰ καὶ οἱ τρόποι σου μοῦ δίνουν πολλὰς καλὰς ἐλπίδες, πολὺ περισσότερες ἀπ' ὅτι συνειθίζει νὰ περιμένει κανεὶς ἀπὸ τὸ φύλο καὶ τὸ ἐπάγγελμα

σας. Ἡ τωρινὴ, ὅμως, περίστασις εἶνε δυσκολότερη ἀπ' ὅτι εἰμπορεῖς νὰ φαντασθεῖς. Καὶ ἂν ἡ τύχη βοηθήσει τὰ σχέδια μας τὸ φύλο σας θὰ μᾶς φανεῖ χρήσιμο. Στὴν ἀρχή, εἰμπορεῖ νὰ μᾶς βλάψει, χωρὶς νὰ ὑπάρχει πλέον καμμία θεραπεία τοῦ κακοῦ. Μὲ ὅλη τὴ μελαγχολικὴ του ἀπάθεια, ὁ ἀνηψιὸς μου ὑποψιάζεται ἀμέσως, κ' ἔχει ὑπερβολικὰ λεπτὴ ἀντίληψη· κι ἂν τοῦ περάσει ἀπὸ τὸ νοῦ, ὅτι τοῦ ἐτοιμάζουμε κανένα χοντρὸ καὶ ἀνόητο παιχνίδι μὲ μεγάλη του εὐχαρίστηση θὰ μᾶς κοροϊδέψει. Καὶ, ἴσα-ἴσα, χαρακτηριστικὸ τῆς παράξενης μελαγχολίας του εἶνε ἡ ἀπέχθεια του γιὰ τὶς γυναῖκες. Μῆνες δλόκληρους ἀρνήθηκε νὰ δεχτεῖ τὴν καλὴν του μητέρα. Καὶ μόνο ν' ἄκουε τ' ὄνομα τῆς ἀρραβωνιαστικῆς καὶ ξαδέλφης του τῆς Πριγκίπισσας Ἰπλόλυτας, τοῦ προξενούσε φοβεροὺς παροξισμοὺς θυμοῦ. Καὶ ὅμως ὁ Δοῦκας Φερδινάνδος, ἔχει πλήρη συναίσθησις τῆς θέσης του. Ξέρει πολὺ καλά, ὅτι εἶνε ὁ τελευταῖος τοῦ σπιτιοῦ μας, κ' ἂν πεθάνει χωρὶς διάδοχο, αὐτὸ τὸ εὐγενικὸ δουκάτο μας θὰ γίνῃ τὸ πεδίο τῆς μάχης κάθε ξένου ἀρπακτικοῦ ἀπαιτητῆ. Δὲν ἀρνιέται τίποτ' ἀπ' αὐτὰ, ὅμως, αἰσθάνεται γιὰ τὸ γάμο ἀξιοκατάκριτη ἀπέχθεια.

ΔΙΕΓΟΣ.— Ἔτσι ἔ ; . . καὶ . . . ὑπάρχει λόγος γιὰ νάνε τέτοιας μορφῆς ἡ μελαγχολία τῆς Ὑψηλότητός του ; Ζητῶ συγγνώμην ἀπὸ τὴν Ἐξοχότητα σας ἂν ὑπάρχει ἀδιακρισία στὸ ρῶτημα μου, μοῦ φαίνεται, ὅμως, πῶς δὲν θάταν ἄσχημα νὰ μάθαινα κατὶ περισσότερο γι' αὐτὸ τὸ ζήτημα. Μήπως ὁ Δοῦκας Φερδινάνδος ὑπόφερε καθόλου στὰ χέρια τῶν γυναικῶν, ἢ μήπως τοῦ γεννήθηκε κανένα πάθος ἐρωτικὸ, δίχως ἐλπίδα, ἴσως ἀνάρμοστο στὴν καταγωγή του ;

Ο ΚΑΡΔΙΝΑΛΙΟΣ.— Ἡ φαντασία σου, καλὴ μου κυρία Μαγδαληνή, τρέχει πολὺ εὐκόλα στὰ μονοπάτια, ποῦ εἶνε συνειθισμένα στὸ φύλο σας· καὶ μιὰ τέτοια περιέργεια μυρίζει ὀλοφάνερα τὴν ἐταίρα. Ἀποφεύγετε, νέε μου, παρόμοιες συζητήσεις μὲ τὸ Δοῦκα, γιὰ γυναῖκες καὶ ἔρωτα καὶ τὰ παρόμοια : γιατί φοβοῦμαι μήπως ζητώντας ν' ἀνακαλύψῃς τὸ μυστικὸ τοῦ Δοῦκα τὰ μάτια σου, τὸ ἄλλαγμα τῆς φωνῆς σου, προδώσουν τὸ δικό σου.

ΔΙΕΓΟΣ.— Νὰ προδοθῶ ; τὸ μυστικὸ μου ; Τί θέλετε νὰ πεῖτε, Κύριέ μου ; Δὲν εἰμπορῶ νὰ σὰς καταλάβω.

Ο ΚΑΡΔΙΝΑΛΙΟΣ.— Τόσο γλήγορα ἐλησημονήσετε, ὅτι δὲν πρέπει νὰ ὑποψιαστεῖ ὁ Δοῦκας πῶς εἰστε γυναῖκα. Καί, ἂν εἶνε δυνατὸ μιὰ γυναῖκα, μὲ τὸν καιρὸ, νὰ σκορπίσει τὴ νάρκωση του καὶ νὰ τὸν ξαναφέρει στὰ λογικά του καὶ στὸ καθῆκον του, τότε μόνο θὰ τὸ κατορθώσῃ νὰ σχετισθεῖ μαζί του, καὶ νὰ τοῦ φανεῖ χρήσιμη, χωρὶς νὰ ταράξει τὴ θλίψη του.

ΔΙΕΓΟΣ.— Παρακαλῶ τὴν Ἐξοχότητά σας νὰ μοῦ συχωρέσει τὸ

τελευταίο μου ρώτημα, πού επαναλαμβάνω, γιατί, σάν μουσικός πού είμαι, μπορεί νάχει επίδραση στή θεραπεία πού θά υποβάλω τήν ὕψηλότητα του. Ὁ Δούκας ἀγάπησε ποτές ;

Ο ΚΑΡΔΙΝΑΛΙΟΣ.—Ἡ πολὺ λίγο ἢ πάρα πολὺ, τώρα ποὺ ἀπ' τὰ δυό, ἐξαρτάται ἀπὸ σᾶς νὰ τὸ βρεῖτε. Ὁ ἀνηψιός μου πάντα εἶταν, ἀπὸ μικρὸ παιδί, θεοφοβούμενος καὶ θλιμμένος· καὶ οἱ ἀνθρώποι πού ἔχουν αὐτὸ τὸ χαρακτήρα εἶνε ὑποκείμενοι ν' ἀγαπήσουν μιὰ φορὰ μονάχα, καὶ καθὼς λέγουν οἱ ποιηταί, νὰ πεθάνουν ἀπὸ ἀγάπη. Ἀδιάφορο, κύτταξε νὰ βαστάξεις τὴ θέση σου ὡς μουσικός, καὶ ἂν τὸν ὑποπτευθεῖς ὅτι σὲ ὑποψιάζεται, μὴ τὸν ἀφίσεις νὰ μαντέψει τὴν ὑποψία σου, οὔτε νὰ ἐπιβεβαιώσει τὴ δική του. Θὰ εἶσαι μονάχα τραγουδιστής, δίχως φῦλο, πού γνωρίζει τὸ πάθος χωρὶς νὰ τὸ ζήσει ποτέ, πού εἶνε ὅμως ἱκανὸς μὲ τὸ θαῦμα τῆς τέχνης, νὰ τὸ ξυπνᾷ καὶ νὰ τὸ μεταγγίζει στοὺς ἄλλους. Προσέχετε, καὶ σημειώσετε τὰ λόγια μου : παρατηρῶ ὅτι καὶ στὴ μιλιὰ σας ἀκόμα, ὑπάρχει ἐκεῖνος ὁ τόνος τῆς φωνῆς, πού καθὼς λέγουν, ἀγγίζει τὶς καρδιές· κατὰ βραχνό, κατὰ τὸ ραγισμένο, πού ἀλλάζει τὸν τόνο, ἀλλὰ τοῦ δίνει πολὺ μεγαλύτερη δύναμη. Ἀφίστε ν' ἀντηχήσει αὐτός σας ὁ τόνος στὴν κατάλληλη στιγμή, προσέχετε, ὅμως, τὶς περισσότερες φορές νὰ τὸν συγκρατεῖτε. Ἐννοήσετε ;

ΔΙΕΓΟΣ.—Μοῦ φαίνεται, Κύριε μου.

Ο ΚΑΡΔΙΝΑΛΙΟΣ.—Λοιπὸν ἀκόμα μιὰ λέξη· οἱ γυναῖκες, καὶ πρὸ πάντων οἱ ὅμοιοι σας, εἶνε συχνὰ ἀπερίσκεπτες καὶ τρελλὰ φιλόδοξες. Προσέχετε τὰ ἐλαττώματα αὐτὰ νὰ μὴ βλάψουν τὴν ἐπιχείρησή. Ἡ σωτηρία σας ἐξαρτάται ἀπὸ μένα, μένοντας ὄργανο μου. Οἱ κατάσκοποι μου βρίσκονται παντοῦ· δὲ χρειάζομαι ὅμως κανένα· ἐπειδὴ γνωρίζω τὴν τρέλλα πού παραδέρνει τὴν καρδιὰ κάθε κακόμοιρου ἀνθρώπινου πλάσματος. Νὰ κύττα ! τὸ παλάτι αὐτὸ εἶνε περιτριγυρισμένο καὶ ἀπ' τὶς τρεῖς μεριές ἀπὸ λίμνες· σπάνια καὶ ὠραία περίπτηση, πού σὲ μερικὲς περιστάσεις ἔδωκε καλὰ ἀποτελέσματα. Καὶ στὰ πόδια ἀκόμη αὐτοῦ τοῦ περίπτερου τὰ γαλάζια νερά εἶνε λιγώτερο ρηχὰ ἀπ' ὅτι φαίνονται.

ΔΙΕΓΟΣ.—Τὸ πρόσεξα. Ἐπιχείρησι σάν τὴ δική μου ἀπαιτεῖ θάρρος, Κύριε μου, καὶ τὸ παλάτι σας χτισμένο στὴ λίμνη, σάν τὴ ζωὴ—μακρὰ ἀπὸ κάθε σκέψη αἴρεσης—εἶνε χτισμένη πάνω στὸ θάνατο, τὸ παλάτι σου δίνει φρονημάδα καὶ θάρρος.

Ο ΚΑΡΔΙΝΑΛΙΟΣ.—Τὰ λόγια σας Διέγο, ἂν καὶ δὲν ἔχουν τὴ θέσιν τους, δὲν μὲ δυσαραστοῦν.

Ὁ Διέγος ὑποκλίνεται. Ὁ Ἐφημέριος μπαίνει μὲ ὑπηρέτες πού κρατοῦνε τὸ παρθένο, καὶ τὸ στήνουνε πάνω στὸ τραπέζι· ἀκολουθοῦνε ἐπίσης δυό

μουσικοί, ὁ ἓνας μὲ τὴν ἀνατολίτικη κιθάρα του καὶ ὁ ἄλλος μὲ βιόλα.

Ἄδελφέ Ματθαίε, σεῖς εἶστε ἐπιτήδειοι νὰ παίζετε τ' ὄργανο καὶ πολλὲς φορές μ' ἐνθουσιάζετε μὲ τὶς προσευχὲς καὶ τὰ πιστόφια σας. Καθίστε στὸ ὄργανο, καὶ παίζτε ἓνα προανάκρουσμα ὡς ὅπου ὁ καλὸς αὐτὸς νέος θυμηθεῖ κατὰ καὶ βρεῖ τὴ φωνὴ του γιὰ νὰ ἐτοιμαστεῖ νὰ δεῖξει τὸ ἄλγαντο του.

Ὁ Ἐφημέριος, πού μοιάζει τὸν Καλόγερο τοῦ «Κονσέρτου» τοῦ Τιτσιάνου, ἀρχίζει νὰ παίζει. Ὁ Διέγος εἶνε ὀρθίος πλάι του σμὰ στ' ὄργανο. Ἐνῶ τὰ θέματα μ' ἐπιτηδειότητα μεγάλη συμπλέκονται σὲ πλατιοὺς ρυθμούς, πού κρέμονται, ἀντηχοῦνε μεταλλικὰ στ' ὄργανο, ὁ Καρδινάλιος παρατηρεῖ μὲ ἀπόλυτη γαλήνη τὸ πρόσωπο τοῦ Διέγου, προσπαθώντας νὰ εἰσχωρήσει στὸ ἐπιφυλακτικὸ καὶ σχεδὸν πένθιμο ὕφος του. Ὁ Διέγος ἔχει τὰ μάτια καρφωμένα στὴν ἀχνογάλαξη λίμνη πούχει γιὰ κορνίζα τὸ παράθυρο· τὰ νερά της, χροῖμα κληματίδας, κάτω ἀπόνα οὐρανὸ λίγο πὺ γαλάζιο ἀπ' αὐτὴν καὶ οἱ γραμμὲς στὸ βάθος τοῦ ὀρίζοντα εἶνε ἡ σύννεφα σωριασμένα ἢ οἱ Ἄλπεις. Μόνο τὴ στιγμή πού κοιτεῖ νὰ τελειώσει ὁ Ἐφημέριος τὸ προανάκρουσμα, ἡ μορφὴ τοῦ Διέγου μεταμορφώνεται : ἔξαφνικὸς πόθος, καὶ τρυφερότητα ἀλλάζουνε τὰ χαρακτηριστικά του· ἐνῶ τὰ μάτια του ἀπὸ σκοτεινὰ πού εἶταν παίρνουνε τὸ χροῖμα τοῦ σάρδιου λίθου. Τὸ φῶς αὐτὸ χάνετε γλήγορα ὅπως ἤρθε, καὶ ὁ Διέγος παίρνει τὸ ἀρκετὰ συγκαταμένο ὕφος του πού ἔχει κατὰ τὸ βαρεμένο.

ΔΙΕΓΟΣ.—Κύριε μου, ὅ' ἄρρες στὴν Ἐξοχότητα σας, ἂν τραγουδοῦσα τὸ θρηνο τῆς Ἀριάδνης στὴ Νᾶξο ;

ΔΕΥΤΕΡΗ ΠΡΑΞΗ

Λίγους μῆνες ἀργότερα. Ἐν ἄλλο μέρος τοῦ δουκικοῦ παλατιοῦ τῆς Μάντουας. Στὸ ἰδιαιτέρο προσευχητήριό της δούκισσας ἓνα μικρὸ ἄρρυθμο δωμάτιο· ἡ ὀροφὴ ἀψιδωτὴ, στολισμένη μὲ ζωγραφιὲς τῆς σχολῆς τοῦ Τζιότο γαλάζιες καὶ κοκκινωπές, ἀλλὰ πολὺ μαυρισμένες· διακρίνεται μονάχα, μιὰ στέγη τῆς Παρθένου γλωμῆ καὶ ὅμοια μὲ ὄραμα. Ράφια μὲ λίγα βιβλία, μπουκαλάκια καὶ μικρὰ βάζα, σὲ μιὰ γωνιά ἓνα μικρὸ κινητὸ ὄργανο, καὶ μπροστὰ στὸ γοτθικὸ παράθυρο ἓνα προσκνητήρι καὶ ἓνας ἐσταυρωμένος· ὁ ἐσταυρωμένος ξεχωρίζει μαῦρος στὸ ἐξωτερικὸ τοπεῖο, στὰ σταχτιά καὶ καταχνασμένα νερά τῆς λίμνης· τὰ ἀφύλλα κλώνια μιᾶς ἰτηᾶς φυτεμένης κάτω ἀπὸ τὸ παράθυρο χρησιμεύουν γιὰ κορνίζα. Ἡ μητέρα Δούκισσα εἶνε ὑψηλὴ καὶ λιγνή, σχεδὸν ἄβλη, ντυμένη καθὼς εἶνε στὰ μαῦρα ρούχα τῆς καλόγηρας. Τὸ πρόσωπό της εἶνε τόσο γλωμὸ, τὰ χεῖλη καὶ τὰ φρύδια της τόσοσ ἀχρωμα, τὰ μάτια της ἔχουν ἓνα τόσο διάφανο γαλάζιο χροῖμα, ὥστε εἰμποροῦσε νὰ περάσει ἀπαρτήρητη ἂν σιγά-σιγά δὲν ἀντιλαμβάνονταν ἐκεῖνος πού θά τὴν κύτταζε, τὴ δύναμη καὶ τὴν ὁμορφιὰ τῶν χαρακτηριστικῶν της. Ἡ Δούκισσα ἔβαλε κατὰ μέρος κατὰ πού ἔρραβε μόλις ἐμπήκεν ὁ Διέγος· καὶ ξεχνώντας τὴ θέσιν της, ἐτοιμάστηκε νὰ σηκωθεῖ γιὰ νὰ τὸν συναντήσει. Ὁ Διέγος, ὅμως, μὲ σεβασμὸ ἐγονάτισε, προσμένοντας νὰ φιλήσει τὸ χέρι της.

Η ΔΟΥΚΙΣΣΑ.—"Ὁχι, Σινιὸρ Διέγο, μὴ γονατίζεις, αὐτοὶ οἱ τύποι ἄφηκαν ἀπὸ καιρὸ τῆ ζωῆ μου, γιατί δὲν ἔχουν τὸ λόγο τους νομίζω ἀνάμεσα σὲ πλάσματα τοῦ Θεοῦ· ἀφίστετε με νὰ σφιξῶ τὸ χέρι σας, καὶ νὰ κυττάξω στὰ μάτια, ἐκεῖνον ποὺ ἐδιάλεξεν ὁ Οὐρανὸς γιὰ νὰ κάμει ἓνα θαῦμα. Ἐγιατρέψετε τὸ γυιό μου.

ΔΙΕΓΟΣ.— Εἶνε πραγματικά, εὐγενειά μου Κυρία, θαῦμα τ' Οὐρανοῦ ποὺ δὲν ἔχει καμμιά σχέση μὲ τὸ φτωχὸ άτομό μου. Γιατί οἱ ἦχοι δεμένοι τεχνικά, δανεῖζονται ἀπὸ τὴν ψυχὴ ἐκεῖνου ποὺ τοὺς συνθέτει θαυμάσια δύναμη, καὶ μεῖς οἱ τραγουδιστάδες δὲν εἴμαστε τίποτ' ἄλλο παρὰ ἡ χορδὴ ἢ τὸ πλῆκτρο ποὺ ἀγγίζει, τὸ καλάμι ποὺ μέσα ἀπ' αὐτὸ περνάει τὸ φύσημά του· ἡ τέχνη δὲν εἶνε δική μας, ἂν καὶ βγαίνει ἀπὸ μᾶς.

Ὁ Διέγος ἔβγαλε τὸ λόγο του αὐτό, σὰ νὰ τὸν εἶχε μάθει ἀπ' ἔξω, καὶ μὲ ἀδιαφορία εὐγενική. Ἡ Δούκισσα στὴν ἀρχὴ ἐπάγωσε μὲ τὸ ὕφος του, στὸ τέλος, ὅμως ἀποκρίνεται πολὺ ἀπλά.

Η ΔΟΥΚΙΣΣΑ.—Μιλάτε πολὺ σοφά, καλέ μου, Σινιὸρ Διέγο, καὶ τὰ λόγια σας ξεπερνοῦν τὴν ἀντίληψή μου. Ἡ ἀξία τοῦ καθενὸς μας, δὲν εἶνε τίποτ' ἄλλο παρὰ τὸ χέρι τοῦ Θεοῦ ποὺ μᾶς ἀγγίζει ἢ ἡ ἀναπνοή του. Ἀλλά, ὅσους διαλέγει ἐκεῖνος γιὰ ὄργανά Του, εἶνε νομίζω ἄγγελοι ἢ ἅγιοι καὶ ὅποιοσδήποτε κι ἂν εἴστε, σᾶς παρατηρῶ μὲ σεβασμὸ γεμάτο ἀγάπῃ. Χαμογελάτε· εἴστε αὐλικὸς ἐνῶ ἐγὼ ποὺ δὲν ἀφῆκα τὸ παλάτι αὐτό, ἐδῶ καὶ εἴκοσι χρόνια, ἀπὸ καιρὸ ἐξέχασα τὰ λόγια καὶ τῆς ἐθιμοτυπίας τῶν αὐτῶν. Δὲν εἶμαι παρὰ μιὰ ἀνόητη· μιὰ ἀπλοῦκὴ γοργὰ γυναίκα, ποὺ ξέχασε κάθε ἐθιμοτυπία ἀφοῦ τράβηξε γιὰ πολλὰ χρόνια κάθε λογῆς θλίψη· καὶ τώρα ἀγαπητέ μου νέε, τίς ξεχνῶ πολὺ περισσότερο παρὰ κάθε ἄλλη φορὰ ἀπ' τὴ μεγάλη χαρὰ ποὺ μοῦδωκε ὁ Θεὸς· στέλνοντάς μου ἑσένα. Γιατί, χάρη σ' ἑσένα ξανάειδα τὸ γιό μου, τὸν ἀγαπημένο, σοφὸ καὶ τρυφερὸ γιό μου. Μὲ χαρὰ θάθελα νὰ σᾶς εὐχαριστήσω. Ἄν εἶχα γήινα ἀγαθά, ποὺ δὲν ἔχετε ἀρκετά, ἢ τιμὲς νὰ σᾶς δώσω, θάταν δικά σας. Θάχεις, ὅμως, τὴν εὐχή μου. Καὶ σὲ σᾶς ἀκόμη ποὺ εἶσθε ὁ εὐνοούμενος τ' Οὐρανοῦ θὰ σᾶς χρησιμέψει καμμιά φορὰ.

ΔΙΕΓΟΣ.—Δὸς τε μου τὴν εὐχή σας τώρα ἀμέσως, χαριτωμένη Κυρία μου. Δὲν πιστεύω σὲ εὐχές, ἀλλὰ τίς χρειάζομαι.

Η ΔΟΥΚΙΣΣΑ.—Ἡ μεγάλη χαρὰ μ' ἔκανε ἀναίσθητη, καὶ ἀνόητη. Ὅπως κι ἂν ἔχει τὸ πρᾶγμα σᾶς ἐπλήγωσα. Συχωρέστε με, Σινιὸρ Διέγο.

ΔΙΕΓΟΣ.—Καθὼς τὸ εἶπετε, εἴμ' ἓνας αὐλικός, Κυρία μου, καὶ γνωρίζω ὅτι εἶνε ἀρκετό, ἂν κατορθώνουμε νὰ ὑπηρετοῦμε τοὺς πρίγκηπές μας. Δὲν ἔχουμε δοσοληψίες μὲ τίς δικές μας ἀνησιχίες. Κι

ἂν κάποτε παρουσιασθοῦνε, τίς κρατοῦμε μέσα μας, Ἡ Ὑψηλότητά του μὲ προσμένει αὐτὴ τὴν ὥρα γιὰ τὸ ταχτικό τραγοῦδι ποὺ εὐτυχῶς γαληνεύει τὸ πνεῦμα του. Θέλετε τίποτα Κυρία μου, νὰ τοῦ πῶ ;

Η ΔΟΥΚΙΣΣΑ.—Στάσου, ὁ γυιός μου ἄς περιμένει λίγο. Σᾶς παρακαλῶ νὰ μείνετε, Διέγο, γιατί σᾶς ἐπλήγωσα. Τὰ λόγια σας εἶνε σκληρὰ ἀλλὰ δίκαια. Ἐμεῖς οἱ πρίγκηπες ἀνατρεφόμεσθε—ἀλλὰ πολλοὶ σὰν ἐμᾶς, ἀλλοίμονο, εἶνε πρίγκηπες σ' αὐτὸ τὸ ζήτημα, μὲ τὴν ἰδέα ὅτι λέγοντας «σᾶς εὐχαριστῶ» ἐκάμαμε τὸ καθήκον μας—ἂν καὶ ἡ εὐχαρίστηση μας, ἢ ἡ χαρὰ μας, δὲν κάνουν τίποτε ἄλλο, μὲ τὴ σύγκριση, παρὰ νὰ φανερώσουν τὸ κενὸ τῆς καρδιάς, τὴ μυστικὴ φαρμακάδα ἐκεῖνον ποὺ εὐχαριστοῦμε. Δὲ μᾶς ἐπιτρέπεται νὰ ζυγίζουμε τὰ βάρη τῶν ἄλλων, ἀλλὰ μονάχα νὰ τὰ ἐπιβαρύνουμε μὲ τὰ δικὰ μας.

ΔΙΕΓΟΣ.—Αὐτὸ δὲ λέγεται σοφία ; οἱ πρίγκηπες δὲν πρέπει μὲ κανένα λόγο νὰ βλέπουν αὐτὰ τὰ βάρη ποὺ δὲν εἴμποροῦν, ποὺ δὲν τοὺς ἐπιτρέπεται νὰ δοκιμάσουν νὰ τὰ σηκώσουν. Καὶ τὸ κάτω κάτω πρίγκηπες καὶ σκλάβοι, τί ἄλλη βοήθεια εἴμποροῦν νὰ μᾶς δώσουν παρὰ λίγα χρήματα, καμμιά χάρη ὀλική, καμμιά συμβουλή, ἢ τὸ πολὺ πολὺ κανένα τραγοῦδι. Οἱ λύπες μας μᾶς κάνουν νὰ ὑποφέρουμε, γιατί εἶνε λύπες δικές μας. Τὰ βάρη μᾶς βαραίνουν γιατί εἶνε στοὺς ὤμους τοὺς δικούς μας· ἀποτελοῦν μέρος τοῦ ἑαυτοῦ μας καὶ δὲν εἴμπορεῖ ἄλλος νὰ τὰ βαστάξει. Ὁ Θεὸς, ὅμως, χωρὶς ἀμφιβολία ἀγαπάει τίς εὐγενεῖς ἰδέες σὰν τίς δικές σας, κι ἂν ἀκόμα, μὲ τὸ συμπάθειο σας, εἶνε ἄχρηστες.

Η ΔΟΥΚΙΣΣΑ.—Ἄν εἶταν ἔτσι τότες ὁ Θεὸς δὲ θάτανε καλλιτέροσ ἀπὸνα γήινο πρίγκηπα. Ὅμως, πιστέψτε με Διέγο, ἂν Ἐκεῖνος προτιμᾷ αὐτὸ ποῦ ἔσεῖς λέγετε φιλοφροσύνη—ἀπλὴ ἔννοια ἀδελφικῆς φιλίας στὴν ὀδύνη—τὸ κάνει γιὰ τὴ χρησιμότητα τῆς. Δὲν εἴμποροῦμε νὰ σηκώσουμε οὔτε γιὰ μιὰ στιγμὴ ὁ ἓνας τὰ βάρη τοῦ ἄλλου. Εἶνε ἀλήθεια, κ' ἔτσι πρέπει νᾶνε, ἀλλὰ εἴμποροῦμε νὰ δώσουμε ὁ ἓνας στὸν ἄλλο περισσότερη δύναμη γιὰ νὰ τὰ βαστάξει.

ΔΙΕΓΟΣ.—Μὲ τί μέσα παρακαλῶ, Κυρία μου ;

Η ΔΟΥΚΙΣΣΑ.—Μὲ τὴν ἀγάπῃ, Διέγο.

ΔΙΕΓΟΣ.—Ἀγάπη ! Συγγνώμην Κυρία, μ' αὐτὴ ἐστάθηκε ποτὲ πηγὴ δύναμης ;

Η ΔΟΥΚΙΣΣΑ.—Ναί, ἡ ἀγάπη ποὺ ἐννοῶ καὶ μπόρεῖ πολὺ καλὰ νὰ φέρνει αὐτὸ τὸ ὄνομα, ἀφοῦ εἶνε τὸ μόνο εἶδος τῆς ἀγάπης ποὺ δὲν εἴμπορεῖ ν' ἀλλάξει σὲ μῖσος. Ἀγάπη γιὰ κείνους ποὺ ἔχουν ἀνάγκη ν' ἀγαπηθοῦνε, παραδείγματος χάριν, ὁ ἔρωτας μᾶς γυναίκας γιὰ κάθε

παιδί ορφανό, από μητέρα. "Όχι, συχωρέστε το θάρρος μου : η ευγνωμοσύνη μου δίνει δικαιώματα επάνω σας, Διέγο. Είστε δυστυχημένοι· είστε ακόμα παιδί· και φαντάζομαι ότι δεν θάχετε μητέρα.

ΔΙΕΓΟΣ.—Μου λένουν ότι είχα, αγαπητή μου Κυρία. Είταν, με το σεβασμό π' οφείλω στην Έξοχότητά σας, μιὰ ελαφριά γυναίκα και πουλήθηκε για ένα δονκάτο στους "Απιστους. Δέ μπορούσα να πω πώς μούλειψε και πολύ. Συχωρέστε με, Κυρία. "Όσο αυλικός κι αν είμαι, έρχομαι από πολύ χαμηλά. Δέν καταλαβαίνω τα λόγια που μου λένουν οι ευγενικές και άγιες κυρίες, όπως σεις. "Η ταπεινότητα μου με κάνει να υποψιάζομαι, ότι τα λόγια σας είναι άδεια· οι καλοί μου τρόποι—όπως είχε την ευκαιρία δυστυχώς να τους ιδεί η Ύψηλότητα σας—δέν είναι παρά ένα λεπτό βερνίκι που δέν βασιτά. Σας εύχαριστώ, Κυρία μου, και άλλη μιὰ φορά σας ζητώ την άδεια να πάω να βρω το Δούκα.

Η ΔΟΥΚΙΣΣΑ.—"Όχι, δέν είναι αλήθεια. "Η ψυχή σας δέν είναι χυδαία. Σας χρεωστώ το πᾶν, κι όμως, άθελα, δέν έκαμα τίποτε άλλο παρά να ξυτηήσω τις πίκρες σας. "Επιθυμῶ—ίσως τα λόγια μου να σας φανούν περιήφανα, αν και η επιθυμία είναι ταπεινή — επιθυμῶ να είμαι φίλος σου· και να σας ύπηρετήσω σιμά σ' ένα μεγαλείτερο και καλλίτερο φίλο. Θα προσευχηθῶ για σας Διέγο.

ΔΙΕΓΟΣ.—"Όχι, όχι. Είστε ευσεβής κ' έναρκτη γυναίκα, και στον οίχτο και στις προσευχές σας αρμόζει καλλίτερη συντροφιά.

Η ΔΟΥΚΙΣΣΑ.—"Η καταλληλότερη συντροφιά για τόν οίχτο και τις προσευχές, για την αγάπη είναι, αγαπημένη μου νέε, η συντροφιά εκείνων που έχουν την ανάγκη τους. Μήπως η πολλή μου τόλμη καταντά αυθάδεια ;

"Η Δούκισσα σηκώθηκε, και ακούμπησε δειλά το χέρι της στον ώμο του Διέγου. "Ο Διέγος αποτραβιέται σκεπάζει το πρόσωπο του, και ξεφωνίζει με φωνή στεγνή που κόβεται κάθε τόσο.

ΔΙΕΓΟΣ.—"Ω ! τί σκληρό πράμα που είναι η μοναξιά, Κυρία ! "Έξω από δυο χρόνια που μ' έμαθαν, συγκρίνοντας, την αθλιότητά της, έζησα πάντα στη μοναξιά, σ' αυτό τόν έρημο κόσμο· αν και ποτές, αλλοίμονο, δέν έμεινα μόνος. Είθε να ξακολουθοῦσε για πάντα. "Αλλά, σαν τόν οδοιπόρο, που μόλις γλυτώσει από το χιόνι και το άνεμόδαρμα, αισθάνεται, σιγά στο άναμμένο τζάκι ότι τα μέλη του είναι αναισθητα και παγωμένα, έτσι κ' εγώ όταν έμαθα ὅτ' είναι δυνατό να μιλήσει κανείς, να τόν καταλάβει κάποιος, να τόν παρηγορήσουν, ότι εμποῦσε ν' αγαπήσει και ν' αγαπηθεί, τότε μου φανερώθηκε η αθλιότητα της μοναξιάς. Κ' έπειτα να ξαναβυτηχηθεί πάλι

σ' αυτήν, και να κλειστεί εκεί μέσα για πάντα ! "Ω ! Κυρία μου, να μη μπορεί κανείς να έχει την απαίτηση να τόν νοιώσουν, να τόν παρηγορήσουν, να μη μπορεί να πει σε κανένα. «Υποφέρω : βόηθα με, γιατί το άτομο που θάθελε κανείς να του εμπιστευθεί τόν πόνο του, είναι αυτό ίσα ίσα, που σε πληγώνει και σε καταφρονάει !

Η ΔΟΥΚΙΣΣΑ.— Πώς ένα παιδί σαν κ' εσένα μπορεί να ξέρει τέτοια πράγματα ; Είν' αλήθεια πως εμείς οι γυναίκες τα μαθαίνουμε γλήγορα. Είμωνα νέα σαν κ' εσένα, χρόνια τώρα, όταν τα έμαθα. "Επειδή κ' εγώ επέρασα από τις ίδιες δοκιμασίες άφισέ με, φτωχό μου παιδί, να σε βοηθήσω να υποφέρεις τη θλίψη σου. Ξέρω πόσο κουράζει και πικραίνει η σιωπή. Κι αν η σιωπή σε κάνει να υποφέρεις μιλα,—όχι για ν' απαντήσω, αλλά για να καταλάβω και υποφέρω για σένα. Είμαι γοηά, άπλοϊκή και δέν ξέρω τίποτε· όμως με τη χάρη του Θεού, θα καταλάβω.

ΔΙΕΓΟΣ.—"Αν εμποῦσε κάτι να με βοηθήσει, τὸ μόνο θα είταν, να αισθάνομαι μιὰ καλωσύνη σαν τη δική σας. Σας εύχαριστώ για τὸ χάρισμα σας· ἀλλ' αν τὸ δεχόμωνα θα είταν τὸ ίδιο σὰ νά κλεβα· γιατί δέν είναι προωρισμένο για κείνον που είμαι πραγματικῶς. Καί αν είμαι, ίσως σε πολλά πράγματα ένα ζωντανό ψέμμα όμως, είμαι ακόμα, κάπως, τίμιος. "Ωστε σας χαιρετῶ, Κυρία μου.

Η ΔΟΥΚΙΣΣΑ.—Μὴν τὸ πιστέψεις Διέγο ! "Όταν είναι ανάγκη τη δυστυχημένη καλωσύνη μας, δέν θα μπορέσουν ποτέ να την κλέψουν.

ΔΙΕΓΟΣ.—Μὴ με βάνετε σε πειρασμούς, Κυρία ! ὦ Θεέ μου ! Δέν έχω ανάγκη τόν οίχτο σας, την τρυφερή καλωσύνη σας· τί με ενδιαφέρουν ὅλ' αυτά ; Και κανείς δέν μπορεί να καταλάβει τη θλίψη μου, κανένας άλλος εκτός από εκείνον που την προξενεί. "Αλλωστε, σεις κ' εγώ ονομάζουμε διαφορετικά πράγματα με τα ίδια ὀνόματα. "Εκείνο που λέτε σεις «αγάπη» για μένα δέ σημαίνει τίποτε· ἀνοησίες που μαθαίνουν στα παιδιά, μεταφυσική του Ιεροσπουδαστήριου. Κ' εκείνο που έννοῶ εγώ, σεις δέν τὸ ξέρετε.

Πάυση, ὁ Διέγος πηγαίνορζεται ταραγμένος.

"Αλλ' αλλοίμονο ! έξυτηήσετε μ'εσα μου τη δύναμη να συντρίψω αυτή τη σιωπή που είναι ἀπονέκρωση και θανατηφόρα δίψα και πνιγμός. Και να συλλογιέμαι ότι αν σας μιλήσω τὸ πᾶν είναι χαμένο ! (Πάυση) "Αλλά, δέν μου μένει τίποτα, πλέον να χάσω. Νοιώστε, τα λόγια μου, Κυρία. Δέν με νοιάζει καθόλου ποιὰ είστε. Μιὰ φορά που θα μιλήσω πρέπει να γίνετε εχθρός μου, όμως σας χρωστώ ευγνωμοσύνη· μου έδειξετε τὸ δρόμο για να μιλήσω και ἀδιάφορο σε ποιόν ἀποτείνομαι. Τώρα πρέπει να μιλήσω.

Η ΔΟΥΚΙΣΣΑ.—Θά μιλήσεις στο Θεό, φίλε μου, ἐνῶ θά φαίνεται ὅτι μιλάτε μαζί μου.

ΔΙΕΓΟΣ.—Στό Θεό! Στό Θεό! Αὐτὲς εἶνε οἱ παγωμένες γενι-
κότητες, μὲ τις ὁποῖες συγκρουόμεθα κάτω ἀπ' ὅλη αὐτὴ τὴ θεοσεβῆ
ζέση. "Ὁχι, ἀγαπητὴ μου Κυρία, δὲν θά μιλήσω στο Θεό, γιατί ὁ
Θεὸς τὸ ξεύρει πιά καὶ ξεύροντάς το ἀδιαφορεῖ. Θά μιλήσω μὲ σᾶς.
"Ὁχι, γιατί εἶστε καλὴ καὶ σπλαχνικιά· γιατί θά πάψετε νὰ ἔχετε
αὐτὲς τὶς ἀρετές. "Ὁχι, ἐπειδὴ θά καταλάβετε ἀφοῦ δὲν εἰμπορεῖτε
νὰ μὴν καταλάβετε. Θά σᾶς μιλήσω ἐπειδὴ ἂν καὶ ἀγία εἶστε ἢ μη-
τέρα του, κ' ἔχετε κάτι ἀπὸ τὸ βλέμμα καὶ τὴν ὄψη του, γιατί θά
πονέσετε *ὅταν θά μιλήσω, ὅπως θάθελα κ' ἐκεῖνος νὰ ὑπόφερε.
Εἶμαι γυναῖκα, Κυρία μου, μὴ πόρνη· καὶ εἶμουν ἢ ἔρω-
μένη τοῦ γιοῦ σας, τοῦ Δούκα, σὰν εἶταν ἀρχαῖος στοὺς Ἄπι-
στους.

Μακριὰ σιωπὴ. Ἡ Δούκισσα μένει καθισμένη. Γεμάτη ἐκπληξὴ ἀναφωνεῖ :
« Α! » καὶ ἀμέσως βυθίζεται σὲ σκέψεις. Ὁ Διέγος ὄρθιος κυττάζει ἀφη-
ρημένα μὲς ἀπ' τὸ παράθυρο τὴ λίμνη καὶ τὴν ἰθιά.

ΔΙΕΓΟΣ.—Περιμένω τὶς διαταγὲς τῆς Ἐξοχότητος σας. Θέλετε
νὰ φωνάξω τὴ Δεσποινίδα τῆς Τιμῆς ἢ νὰ καλέσω τὸν ἀκόλουθο ;
Ἄν εἶνε τὸ θέλημα σας, δὲν ὑπάρχει λόγος νὰ γίνῃ σκάνδαλο. Πα-
ραδίνομα σ' ὅποιον θά ἤθελε προτιμήσει ἢ Ἐξοχότητα σας.

Ἡ Δούκισσα δὲν προσέχει στὶς τελευταῖες λέξεις τοῦ Διέγου καὶ ἐξακολουθεῖ
νὰ σκέφτεται.

Η ΔΟΥΚΙΣΣΑ.—Ὅστε αὐτὸς εἶναι, πὺν καθὼς λέτε, σᾶς κατα-
φρονεῖ. Καὶ πῶς αὐτό ; Ἄφοῦ σᾶς ἔχει μπάσει σὲ ὅλα τὰ μυστικά
του καὶ μάλιστα καὶ ἐσεῖς ἐκάνατε τὸ θαῦμα νὰ γιαιτρευθεῖ. Δὲν κατα-
λαβαίνω τίποτα. Γιατί, Διέγο—δὲν ξέρω πῶς ἄλλοιῶς νὰ σᾶς φω-
νάξω—νοιῶθω ὅτι ὁ πόνος σου εἶνε βαθύς. Δὲν εἶστε ἢ γυναῖκα πὺν
ἀπελπίζεται καὶ κραῖζει τὸ Θεὸ σκληρὸ γιὰ ἓνα ἀπλό ἔρωτικό μάλωμα.
Ἄγαπάτε τὸ γιό μου· τὸν ἐγιάτρεψτε—τὸν ἐγιάτρεψτε, ἂν δὲν
ἀπατῶμαι, μὲ τὸν ἔρωτα σας. Κι ἂν εἶν' ἔτσι, τότες τί σοῦ ἔκαμε ὁ
γιός μου γιὰ νὰ συντρίψει τὴν καρδιά σας ;

Ἄφοῦ ἀκουσε τὸν ἀμετάβλητο τρυφερὸ τόνο τῆς Δούκισσας.

ΔΙΕΓΟΣ.—Ἡ Ἐξοχότητα σας πολὺ δύσκολα θά καταλάβει τί
συμβαίνει, ὅπως κ' ἐγώ. Καὶ δὲ μπορῶ νὰ καταλάβω τίποτα. Δὲ μὲ
ἀναγνωρίζει, Κυρία.

Η ΔΟΥΚΙΣΣΑ.—Δὲν σᾶς ἀναγνωρίζει ; τί ἐννοεῖτε ;

ΔΙΕΓΟΣ.—Ὅ,τι σημαίνουν οἱ λέξεις ! Δὲν μὲ ἀναγνω-
ρίζει.

Η ΔΟΥΚΙΣΣΑ.—Ὅστε . . . δὲ ξέρει . . . ἀκόμα σᾶς παίρνει . . .
γιὰ ξένο ;

ΔΙΕΓΟΣ.— Καθὼς φαίνεται, Κυρία.

Η ΔΟΥΚΙΣΣΑ.— Καὶ ὅμως, μὲ τὴν παρουσίαν σας ἐγιάτρεψτε
τὴ μελαγχολία τού. Ἄλλὰ πέστε μου τοῦ τραγουδήσετε σὲ περασμέ-
νες ἐποχὲς καμμιὰ φορὰ ;

ΔΙΕΓΟΣ.— (κλαίοντας σιωπηλά). Καθημερινά, κυρία.

Η ΔΟΥΚΙΣΣΑ.— (Σιγά). Λέγουνε πῶς χάρις σὲ σᾶς, ὁ Φερδινάνδος
ξανάρθε στὰ λογικά του. Δὲ μπορεῖ. Κάτι τοῦ λείπει· δὲν εἶν' ἐντε-
λῶς καλά.

ΔΙΕΓΟΣ.— Ἄλλοίμονο, εἶνε πολὺ καλά ! Ὁ Δούκας θυμάται
τὸ καθετί, ἐκτὸς ἀπὸ μένα.

Η ΔΟΥΚΙΣΣΑ.—Τότε κάποιο μυστήριον συμβαίνει. Δὲν εἰμπορῶ
νὰ καταλάβω τί τρέχει. Ξεύρω μονάχα πῶς εἶνε ἀδύνατο ὁ Φερδι-
νάνδος ἐνσυνείδητα νὰ σᾶς φέρονται μ' αὐτὸ τὸν ἀνάρμοστο τρόπο·
ὅπως μοῦ φαίνεται ὅτ' εἶνε ἀδύνατο ἐσεῖς νὰ φερθεῖτε ἀνάρμοστα
σ' αὐτόν, Διέγο. Ὁ χρόνος θά χύσει φῶς, σ' αὐτὸ τὸ σκοτάδι. Ἄς
προσευχηθοῦμε μαζί στο Θεὸ παρακαλόντας Τον νὰ δώσει δύναμη
στὰ μάτια καὶ στὴν ψυχὴ μας νὰ τὸ ὑποφέρουμε.

ΔΙΕΓΟΣ.— Δὲν μπορῶ, χαριτωμένη Κυρία μου, νὰ προσευχηθῶ
γιὰ φῶς, φοβάμαι. Κ' ἔπειτα δὲν μπορῶ καθόλου νὰ προσευχηθῶ,
γιατί δὲν μοῦ μένει τίποτε νὰ ζητήσω. Ἄλλὰ, ἀνάμεσα στὰ μάτια
καὶ κοσμικὰ τραγούδια πὺν μπόρεσα νὰ μάθω ἀπ' ἔξω, εἶνε κατὰ
τύχη, ἓνα εἶδος μικροῦ ὕμνου, μερικοὶ παιδιάτικοι στίχοι, γεμάτοι,
ὅμως, ειλκρίνεια. Κ' ἐνῶ σεῖς θά προσεύχεστε γιὰ μένα—γιατί μοῦ
τὸ ὑποσχεθήκατε ὅτι θά προσευχηθεῖτε γιὰ μένα, κυρία μου — ἐγὼ
θάθελα, μὲ τὴν ἄδεια σας, νὰ τὸ τραγουδήσω.

Ὁ Διέγος ἀνοίγει ἓνα μικρὸ κινητὸ ὄργανο πὺν εἶνε σὲ μιὰ γωνιά, καὶ
κρούει μερικὲς χορδές, στέκοντας ὄρθιος. Ἡ Δούκισσα γονατίζει μπροστὰ
στον ἐσταυρωμένο γυρίζοντας τὴ ράχη στο Διέγο. Ἐνῶ αὐτὴ προσεύχε-
ται σιωπηλά, ὁ Διέγος, πάντα ὄρθιος, τραγουδαίει χαμηλόφωνα, σὲ
σκοπὸ νανουριστικό :

Μάννα τοῦ Θεοῦ,

Εἶμαστε τὰ πολὺ ἀποσταμένα παιδιὰ σου·

Μάθε μας, ὦ σὺ Μητέρα πὺν κλαῖς,

Μὲ τὰ πολλὰ μας ἀναφυλλητὰ νὰ κοιμούμαστε.

ΤΡΙΤΗ ΠΡΑΞΗ

Τρεῖς μῆνες ἀργότερα. Ἐνα ἄλλο μέρος τοῦ Παλατιοῦ τῆς Μάντουας : οἱ
κρεμαστοὶ κῆποι συγκοινωνοῦν μὲ τὰ διαμερίσματα τοῦ Δούκα. Εἶνε ἢ
πρώτη ἀνοιξιάτικη ζεστὴ βραδεῖά. Οἱ λεμονιὲς ἄνθισαν ἐκεῖνη τὴν ἡμέρα
καὶ γεμίζουν τὸν ἀέρα μὲ τὶς εὐωδιὰς τους. Ταράτσες καὶ σκάλες· στο βά-

θος ὁ μαῦρος ὄγκος τοῦ παλατιοῦ μὲ τοὺς θόλους καὶ τοὺς ὀχνηρωμένους πύργους του· ἐδῶ κ' ἐκεῖ ἓνα φωτισμένο παράθυρο, κόβει τὴ σκοτινιά καὶ πάνω ἀπ' τὴς κύριες ἀλλῆς, ἢ λάμψη τῶν λαμπάδων ξεχωρίζει στὸ βαθὺ γαλάζιο τ' οὐρανοῦ. Κατὰ τὴν πράξη αὐτῆ, ἢ σελήνη ὀλίγο κατ' ὀλίγο προβάλλει πίσω ἀπὸ μερικὲς λευκὲς, στὴν ἀντίθετη ὄχθη τὴς λίμνης ποῦ εἶνε χτισμένο τὸ παλάτι. Στὴν ἀρχὴ τῆς πράξης, σκοτάδι. Ἀπόλυτη γαλήνη ποῦ διακόπτεται μονάχα κάπου-κάπου, ἀπὸ τὸν κρότο ποῦ κάνει στὰ κύματα τὸ κουπί κανενὸς ψαρά ἢ πολὺ μακρινὸς ἦχος μαντολίνου σὰν βουΐσμα. Ὁ Δούκας καὶ ὁ Διέγος πηγαινόρχονται στὴν ταράτσα.

ΔΟΥΚΑΣ.— Κάποτε μὲ ρωτήσετε, ἀγαπητὲ Διέγο, τὴ σημασία τοῦ λαβύρινθου ποῦ ἔβαλα νὰ χωράξουν, σχέδιο μᾶλλον κακόμορφο, ἂν καὶ ταιριάζει ἀρκετὰ καλά, θαρρῶ, μὲ τὸ γαλάζιο καὶ τὸ χρυσό, στὸ πλαφὸν τῆς καινούργιας μου αἵθουσας τῆς μουσικῆς. Καὶ μοῦ φαίνεται πῶς θὰ θέλατε, νὰ ρωτήσετε, σὰν τόσοι ἄλλοι, τὴν κρυμμένη ἔννοια τοῦ συμβόλου ποῦ τριγυρίζει. Δὲν σᾶς ἔδωσα καμμιὰ ἐξήγηση ἀγαπημένε μου νέε, στὴν περιέργεια σας ἐφέρθηκα μὲ πολὺ κακὸ τρόπο, θὰ μοῦ τὸ συχωρέσετε ἀπὸ καιρὸ, θὰ τὸ ξεχάσετε δίχως ἄλλο, γιατί θὰ πιστέψετε ὅτι τὸ ἀπότομο ὕψος μου προέρχον ἀπὸ μιὰ καινούργια προσβολὴ θλίψης τοῦ φτωχοῦ σας ἄρρωστου κυρίου· μιὰ ἀπὸ τὴς ἀλλόκοτες προσβολῆς θλίψης ποῦ ἐγιατρέψετε σεῖς ὀ πὸ ἀγαπημένος ἀπ' τοὺς γιατροὺς, μὲ γαλήνια καὶ σοφὴ ὑπομονή. Πολλὲς φορὲς ἐπιθυμοῦσαν ἅς ἔλεγα γι' αὐτὰ, ἀλλὰ δὲν εἶμποροῦσα. Τώρα μονάχα μυστηριώδικα κάπως, αἰσθάνομαι τὸν ἑαυτὸ μου ἀκόμα μιὰ φορὰ ἱκανὸ νὰ ὑπακούσει τὴ σκέψη μου καὶ νὰ βάνω σειρὰ στὰ λόγια καὶ στὴ θύμηση μου, στὸ παρελθόν μου. Ἡ παράξενη ἀρρώστια μου ποῦ ἐγιατρέψετε σεῖς μὲ τὴν εὐεργετικὴ κ' ἐξαισία μουσικῆ σας, σκορπίζοντας τὴν ὀμίχλη τῆς ψυχῆς μου, ὅπως ὁ ἥλιος τρυπῶνει καὶ διαλύει στὸ διάβα του τὴν πάχνη τῆς ἀγῆς πάνω στὴς λίμνες μας. . . Ἡ ἀρρώστια μου, Διέγο, τὸ ὅτι ὑπόφερα φεύγοντας ἀπὸ τὴ Μπαρμπαραῖ. Ὁ τρόμος, ἴσως, τοῦ ναυαγίου ἐκεῖνον ποῦ μ' ἔρριξε — ὅπως λέγουνε γιατί ἐγὼ δὲ θυμάμαι τίποτε — ἀναίσθητο στὰ Ἰλλυρικά παράλια, ὅλα αὐτὰ τὰ πράγματα, ἢ ἢ θεϊκὴ τιμωρία ἐνὸς Στανροφόρου δίχως μεγάλο ζῆλο, ἔβαλαν σὲ ἀταξία τὴ θέληση καὶ τὸ μνημονικό μου. . . Δὲ μποροῦσα νὰ συμμαζέψω τὴ σκέψη μου καὶ ἂν σκεφτόμουνα ἤμουνα ἀνίκανος νὰ μιλήσω· ἀνίκανος ὅταν ἔρχονταν τὸ μνημονικό μου, νὰ αἰσθάνομαι ὅτι ἐκεῖνος ποῦ σκεφτόμουνα εἶταν ὁ ἴδιος ὁ ἑαυτός μου. . .

Ὁ Δούκας σταματᾷ, καὶ ἀκουμπώντας στὸν τοίχο τῆς ταράτσας κυττάζει τ' ἀντιφεγγίσματα τῶν μεγάλων ἀστεριῶν στὰ νερά.

Ἄλλὰ τώρα, καὶ χάρη σ' ἐσᾶς Διέγο, ἄλλαξα, εἶμ' ἐγώ.

Τὸ πρόσωπο τοῦ Διέγου, ἀόρατο στὸ σκότος, μεταβάλλεται ἀπὸ τρομαχτικὲς

ταραχῆς, τὸ στήθος του φουσκώνει, καὶ σταματᾷ πρὶν μιλήσει γιὰ νὰ πάρει ἀνάσα. Ὅμως, ὀμιλώντας συγκρατεῖ τὴ φωνὴ του σὰν καὶ πρὶν, ἔχει κάποιον ρυθμὸ καὶ εἶνε λιγάκι πλαστή.

ΔΙΕΓΟΣ.— Καὶ τώρα, ἀγαπητὲ μου Κύριε, τὰ θυμάστε. . . ὅλα ;

ΔΟΥΚΑΣ.— Θυμάμαι, ἀγαπημένε φίλε, καὶ θὰ σᾶς πῶ. Καὶ εἶνε σωστὸ μαζί σας νὰ κόψω πιά αὐτὴ τὴ βάρβαρη σιωπὴ. Μήπως δὲνεῖσθε σεῖς ποῦ ἀποτραβήξετε τὸ φτωχὸ μυαλό μου ἀπὸ τὴς σκοτινῆς καὶ γεμάτες πόνο ἀβύσσους ; καὶ πρέπει, τώρα νὰ μάθετε κάτι ἀπὸ τὸ παρελθόν τοῦ ἀρρώστου σας ποῦ σᾶς εὐγνωμονεῖ. Ὁ λαβύρινθος, Διέγο, ποῦ εἶνε σκαλισμένος καὶ χρυσομένος στὸ πλαφὸν αὐτὸ, εἶνε τὸ σύμβολο τῆς περασμένης ζωῆς μου, καὶ τὸ ἔμβλημα ποῦ σημαίνει στὴ γλώσσα μας : «Ζητῶ τὸν ἴσιο δρόμο,» τὴν ἔκφραση τῆς ἐπιθυμίας μου καὶ τοῦ καθήκοντος μου.

ΔΙΕΓΟΣ.— Ὡστε, αἰσθάνεσθε μίσος γιὰ τὸ λαβύρινθο, κύριε μου ;

ΔΟΥΚΑΣ.— Κάθε ἄλλο. Τὸν ἀγαποῦσα καὶ πάντα τὸν ἀγαπῶ. Ἄλλὰ βγήκα ἀπ' αὐτὸν . . . καὶ ἀνεγνώρισα ὅτι ὁ λαβύρινθος εἶταν καλὸς γιὰ μένα. Ὅπως εἶταν καλὰ ποῦ τὸν ἄφρισα. Ὅταν ἔμπαινα, ἤμουνα νέος, δίχως πείρα ἂν καὶ ἠλικιωμένος· γεμάτος εὐχάριστες θεωρίες, πιστεύοντας ὅτι κάθε πρακτικὴ εἶταν εὐκόλη καὶ ἀπλή, χωρὶς νὰ γνωρίζω τὸ πάθος· ἔτοιμος νὰ κυβερνήσω τὸν κόσμον μὲ χίλιες γνώμες σοφῶν χωρὶς ποτὲ νὰ νοιώσω τί θὰ πεῖ εὐτυχία ἢ δυστυχία, χωρὶς ν' ἀγαπήσω ποτὲ κανένα ἢ νὰ τρομάξω γιὰ τὸ μυστήριο ποῦ κρύβονταν σ' ἄλλο πλάσμα, δὲν ἐγνώριζα τὸν ἴσιο δρόμον, ποῦ ζητάω τώρα, ἀλλὰ μονάχα τοὺς τέσσαρες τοίχους τῶν σχολικῶν τάξεων. Ὁ λαβύρινθος, μὲ τὰ διὰ του, μ' ἔκαναν ἄνθρωπο.

ΔΙΕΓΟΣ.— (Ἀκούει μ' αἰσθήματα ποῦ συγκρούονται καὶ τώρα εἶνε ἀνίκανος νὰ συγκρατήσῃ τὴ χαρὰ του). Ἄνθρωπο, ἀγαπητὲ κύριε, καὶ μάλιστα τὸν εὐγενέστερο καὶ δικαιοῦτερο ἄνθρωπο. Ὡστε, αὐτὸς ὁ λαβύρινθος. . . Ἄλλὰ ἢ μάταιη φήμη ποῦ μεταμορφώνει κάθε πνευματικὴ ἔννοια σὲ πεζότατα συμβάντα, βεβαιώνει τὴν πραγματικότητά τοῦ συμβόλου αὐτοῦ. Ἡ παράδοση τῆς σκλαβιάς σας, κύριε μου, ἀλλάζει αὐτὸ τὸ σκαλιστὸ στολίδι σὲ ἀληθινὸ λαβύρινθο, σ' ἐπιδέξια χτισμένο φρούριο ἢ φυλακὴ, ὅπου σὲ κρατούσανε οἱ Ἄπιστοι καὶ βρήκατε μόνος σας . . . ὀδηγήτρα κλωνὰ καὶ μ' αὐτὴν ἐλευθερωθήκατε ὕστερ' ἀπὸ πέντε χρόνια.

ΔΟΥΚΑΣ.— Αὐτὴ τὴν κλωνὰ, ἀγαπητὲ Διέγο, μοῦ τὴν ἔδωσε στὰ χέρια μου, ποῦ ἐσήμαινε τὴν ἐλευθερίαν μου, ταυτόχρονα, ὅμως, τὸν αἰώνιον χωρισμό μας — ἢ πὸ πιστὴ ἢ πὸ ἀτρόμητη, ἢ πὸ μεγάλου ψυχῆ, ἢ πὸ ἀξιαγάπητη . . . καὶ ἢ πὸ ἀγαπημένη γυναίκα.

Ὁ Δούκας ἔπαινε νὰ κομπᾶ στὸν τοῖχο τῆς ταράτσας. Στέκεται ὄρθιος σταυρώνει τὰ χέρια στὸ στήθος, ζητάει μὲ τὸ βλέμμα τὸ πρόσωπο τοῦ Διέγου... Ἄλλὰ ὁ Διέγος χωρὶς νὰ τὸν βλέπει ὁ Δούκας ἔπαισε τὸν τοῖχο καὶ σωριάζεται σ' ἓνα σκαμνί.

ΔΟΥΚΑΣ.— (Περιπατώντας ἑπάνω κάτω, σιγά καὶ σκεφτικά ὕστερ' ἀπὸ παύση.) Οἱ ποιηταὶ ἔπλασαν μύθους γιὰ νὰ ἐξυμνήσουν τὶς ἐνάρετες γυναῖκες. . . Τῆ Ρωμαία Ἀρρία πὸν μαχαίρωθηκε γιὰ νὰ δώσει θάρρος στὸν ἄντρα τῆς ν' αὐτοκτονήσει, γιὰ νὰ μὴ χαθεῖ ἀπὸ ἄτιμο θάνατο. τὴν Ἀντιγόνη πούθιασε τὸν ἀδελφὸ τῆς μὲ κίνδυνο τῆς ζωῆς τῆς τὴν Ἀλκίστη τῆς Θράκης, πὸν κατέβηκε στὸ βασίλειο τοῦ θανάτου, ἀντὶ τοῦ Ἀδμητου. Ἄλλὰ κατὰ τὴν ἰδέα μου καμμιὰ δὲν τῆς μοιάζει. Ἐπειδὴ ἡ φαντασία εἶνε λεπτὴ καὶ ἀπλή, ἴσως ἀπὸ λίγες λαμπερὲς κλωστές, ἐνῶ ἡ πραγματικότητα εἶνε σφιχτοπλεγμένη μὲ ἀμέτρητα νήματα ζωῆς, πόνου καὶ χαρᾶς. Γιατὶ σημείωσε το, Διέγο, αὐτὲς οἱ ἀρχαῖες γυναῖκες πὸν γνωρίσαμε στοὺς μύθους, εἶταν κόρες βασιληάδων ἢ Ρωμαίων πὸν εἶταν μεγαλύτεροι ἀπὸ βασιληάδες· γεννημένες ἀπὸ φυλὴ ἡρώων, καὶ ἀναθρεμμένες ἀπὸ μικρὲς σὰν παίζαν τὶς κοῦκλες, νάνε ὑπερήφανες γιὰ τὸ αὐστηρὸ καθῆκον, καὶ νὰ βλέπουν τὶς πληγὲς τῆς ψυχῆς τῶν, ὅπως τ' ἀδέλφια τους κ' οἱ ἄντρες τους ἔβλεπαν τ' ἀκρωτηριασμένα μέλη τους στὴ μάχη. Ἐνῶ ἐδῶ βλέπω ἓνα πλάσμα ἀπέριως ταπεινὸ ἓνα νανάγιο, ἓνα φτωχὸ καταφρονεμένο παιχίδι τῆς βάρβαρης ἀνθρώπινης ἡδονῆς συνειθισμένο νὰ ὑποφέρει τὶς βροσιές, ἢ νὰ ρίχνεται ἀπερίσκεπτα στὶς σπάνιες εὐτυχίες πὸν συντυχαίνει στὸ δύσκολο καὶ περιφρονημένο δρόμο τῆς, — ἓνα ἄγριο πλάσμα πὸν ποτὲ δὲν ἄκουσε τὶς λέξεις : καθῆκον ἢ ἀρετὴ· κ' ὅμως οἱ πράξεις τῆς μ' ἔμαθαν γιὰ πρώτη φορὰ τὴν ἀληθινὴ σημασία τους.

ΔΙΕΓΟΣ.— (Συνῆθε, κ' ἀκουμπάει μὲ τὴ σειρά του στὸν τοῖχο τῆς ταράτσας.) Ἄ! μιὰ γυναῖκα τοῦ ἐλαφρόκοσμου, κύριε μου, ἀγορασμένη, καὶ πουλημένη πολλές φορὲς, πὸν ἀγάπησε στὸ ὕστερο.

ΔΟΥΚΑΣ.— Ἔτσι ἐπιπόλαια καὶ καταφρονητικὰ σκέπτονται οἱ ἄνθρωποι, Διέγο, καὶ τὰ παιδιὰ πὸν ἔχουν τὶς ἴδιες ἰδέες μὲ σᾶς· γι' αὐτοὺς ἡ ζωὴ εἶνε ἓνας πίνιακας σκακιού, μιὰ κομπὴ ζωγραφισμένη ἐπιφάνεια μὲ μαῦρο κ' ἄσπρο, πολὺ κατάλληλη γιὰ ἐπιδέξια παιγνίδια ὅπου εἴτε κερδίζει εἴτε χάνει κανεὶς μιὰ ψυχὴ! Ἔτσι σκεπτόμουν κ' ἐγώ : ἦρθεν, ὅμως, στιγμὴ ν' ἀντιληφθῶ τὴ ζωὴ σὰν ἓνα κόσμος στερεό· μὲ βράχους, μὲ γόνιμη γῆ, μὲ φλέβες ἀπὸ καθαρὸ μέταλλο, καὶ μὲ λάσπη, ὅλα παρᾶξενά ἀνακατωμένα καὶ βαλμένα μὲ μιὰ αἰώνια φωτιὰ στὴν καρδιά. Κι ὅλα αὐτὰ τὰ ἔμαθα γνωρίζοντας τὴ Μαγδαληνή.

ΔΙΕΓΟΣ.— Τ' ὄνομα τῆς εἶταν Μαγδαληνή ;

ΔΟΥΚΑΣ.— Ἔτσι μ' ἔμαθε νὰ τὴ φωνάζω.

ΔΙΕΓΟΣ.— Καὶ τ' ὄνομα τῆς ἐξηγοῦσε τὸ ἐπάγγελμα ;

ΔΟΥΚΑΣ.— (Ἵστερ' ἀπὸ παύση) Δὲν σᾶς καταλαβαίνω Διέγο. . . δὲν εἰμπορῶ νὰ καταλάβω γιατί δὲν μ' ἐννοεῖτε. Λοιπὸν καλά! Τὸ ἐπάγγελμα τῆς. Ὅλα σ' αὐτὸ τὸν κόσμο εἶνε ἐπάγγελμα, τὸ ἐπάγγελμα τοῦ πρίγκηπα, τοῦ παπᾶ, τοῦ φιλόσοφου ἢ τῆς πόρνης· καὶ μιὰ φορὰ πὸν ἐφαρμόσθηκε τὸ ἔμβλημα, καὶ μιὰ πὸν ὑπογράφηκεν ἡ ἄδεια— εἴτε εἶνε στέμμα τὸ ἔμβλημα, εἴτε ἀποτύπωμα τοῦ ἀναμένου σίδερου, κατὰ τὶς περιστάσεις— δὲν μένει παρὰ νὰ ἐξασκήσουμε τὸ ἐπάγγελμα μας σύμφωνα μὲ τοὺς κανόνες, κ' αὐτὸ εἶν' ὅλο! Ναι, Διέγο, ἀφοῦ μὲ ἀναγκάζετε, θὰ μιλήσω κάπως χοντρά· καὶ θὰ τὸ θεωρῶ δόξα μου, γιὰ κάθε πρόστυχη λέξη πὸν θὰ μεταχειρισθῶ γι' αὐτὴν! Ἡ γυναῖκα αὐτὴ εἶταν μιὰ φτωχὴ πόρνη στὴ Βενετιά, γέννημα πόρνης, πουλημένη στοὺς Ἀπιστοὺς, καθὼς καὶ στοὺς Χριστιανούς· καὶ ἐρωμένη τοῦ σκληροῦ πειρατῆ πὸν ἤμουν αἰχμάλωτος. Νὰ! Γιὰ πρώτη φορὰ Διέγο, δὲν μ' ἐννοεῖτε· ἢ μήπως... γελάστηκα θαρρώντας σας ἀγαπητὸ παιδί... (Διακόπτεται ἀτότομα.)

ΔΙΕΓΟΣ.— (πολὺ ἀργά.) Θαρρώντας με, κύριε μου ;

ΔΟΥΚΑΣ.— (μὲ βιασμένο εὐθυμο ὕφος). Ὅτι εἰμποροῦσατε νάσθε τίποτε παραπάνω ἀπὸνας μικρὸς διαβασμένος, ὑπόδειγμα σοφίας καὶ ἀρετῆς.

ΔΙΕΓΟΣ.— Εἶνε προτιμότερο, ἴσως, ἢ Ὑψηλότητα σας νὰ βεβαιωθεῖ ὡς τί σημεῖο ἤμουν περιορισμένος. . . Ἄλλὰ ζητῶ συγώρεση ἀπὸ τὴν Ὑψηλότητα σας. Ἦθελα νὰ πῶ ὅτι νανάγιο κ' ἐγώ, ἀφρὸς ρυακιοῦ, ἐγνώρισα, ὅσο κ' ἂν εἶμαι νέος, περισσότερες Μαγδαληνὲς ἀπὸ σᾶς, κύριε μου. Εἶνε σὰ νὰ ποῦμε, ἀδελφές μου· κ' ἂν ἤμουν γυναῖκα, εἶνε πιὸ παρὰ βέβαιο, ὅτι κ' ἐγὼ θὰ ἔπερνα τὸν ἴδιο δρόμο.

ΔΟΥΚΑΣ.— Τί θέλετε νὰ πεῖτε, Διέγο ;

ΔΙΕΓΟΣ.— Ἦθελα νὰ πῶ, ὅτι γνωρίζοντας τες καλά, γνωρίζω ἐπίσης ὅτι μερικὲς γυναῖκες τῆς σειρᾶς τους μαθαίνουνε κάποτε ν' ἀγαποῦνε μὲ πολλὴ εὐκρίνεια. . . Ὅχι, ἀφίστε με νὰ τελειώσω, κύριε μου, αὐτὸ πὸν ἤθελα νὰ σᾶς πῶ δὲν εἶνε καθαρὴ αἰσθηματολογικὴ κοινολογία. Μὲ λίγα λόγια, ὅτι οἱ γυναῖκες αὐτὲς ἕνεκα τῆς μεγάλης πείρας πὸν ἔχουνε στὴν ἀγάπη, καταλαβαίνουνε κάποτε γληγορότερα ἀπὸ τὶς ἐνάρετες δέσποινες πὸν ἔχουνε ἀνατραφεῖ στὸν ἡρωϊσμό, τὴ στιγμὴ πὸν ἡ ἀγάπη γι' αὐτὲς ἐλαττώνεται. Εἰμποροῦν νὰ φύγουν ἀπὸ τὸ σπίτι τοῦ ἐρωμένου τους ἢ ἀπ' τὴ ζωὴ γλήγορα-γλήγορα, ἐπειδὴ ἔχουν συνειθίσει σὲ παρόμοια μετακομίματα. Ἡ

αναγνωρίζοντας τὰ πρῶτα σημεῖα τῆς ἀνίας, πρὶν τὰ νοιώσει ὁ ἴδιος πού τὰ αἰσθάνεται, εἰμποροῦν ν' ἀνοίξουν τὴ θύρα γιὰ τὸν ἄλλον— νὰ τοῦ δώσουν τὸ κλειδί τοῦ λαβύρινθου μὲ ὠραία θεατρικὴ χειρονομία!— Ἴσως, ὅμως, ἀναπτύσσω τὸ θέμα αὐτὸ παρὰ τὸ σεβασμὸ πού ὀφείλω στὴν Ὑψηλότητα σας.

ΔΟΥΚΑΣ.— Μιᾶς, Διέγο, σὰ νὰ τὸ ἐκάνετε ἐπίτηδες γιὰ νὰ πηγώσετε τὸν κύριο σας. Αὐτὴ εἶνε, φίλε μου, ἡ ἀνταμοιβὴ τῆς ἐμπιστοσύνης μου, ὅσον ἀργὰ κι ἂν ἦλθε;

ΔΙΕΓΟΣ.— Ἀναγνωρίζω τὸ λάθος, κύριε μου. Ἄλλὰ, γιὰ νὰ ὑπερασπισθῶ... πῶς νὰ τὸ ἐξηγήσω... Ἡ Ὑψηλότητα σας φέρονται ἀπόψε μὲ τρόπο πού ἐπειδὴ εἶνε καινούριος μὲ κίεει νὰ παραξευένουμαι, τρόπος πού λέγει, μερικὰ πράγματα καὶ τὰ ξελέγει ὑποβάλλει, ὕστερα δὲν εἰξεύρω πῶς ποδοπατᾷ τὴν ὑποβολή, ὅπως τρίβει κανεὶς μὲ τὸ πόδι τὴ σπῖθα πού ὁ ἴδιος τὴν ἔκαμε νὰ πηδήξει. Λέγουν, ὅτι οἱ ἔρωτεμένοι φέρονουντ' ἔτσι, γιὰ νὰ ζωντανέψουν, μὲ προσποιήσεις καὶ τεχνάσματα, τὸ ἐξασθετισμένο αἰσθημα τους παίζοντας μὲ τὸ αἰσθημα τοῦ ἄλλου. Μάλιστα καὶ σ' αὐτὸ τὸ τόσο ἀπλὸ καὶ στερεὸ ἐπίπεδο τῆς φιλίας παρόμοια τεχνάσματα — παρακαλῶ νὰ μὴ δυσαρεστηθεῖ ἡ Ὑψηλότητα σας—εἶνε ἐπικίνδυνο. Ἄλλὰ στὸν ἔρωτα, ἐγνώρισα περιπτώσεις, ὅπου μὲ τις πολλὰς ἐξηγήσεις, λόγια σὰν κι αὐτὰ ὑπαινόμενυσαν τὴν ἐμπιστοσύνη μιᾶς γυναίκας καὶ τὴν ἔφεραν σὲ ἀπελπιστικὰς ἀποφάσεις. Οἱ γυναῖκες, μὲ ὅλη τους τὴ δύναμη πού συγνὰ μᾶς προξενεῖ ἐκπληξη, εἶνε πλασματάκια εὐκολοσύντριφτα. Μήπως καμμιά φορὰ, ἴσως, ἐδοκιμάσετε αὐτὴ. . . τὴ Μαγδαληνὴ,— μὲ . . .

ΔΟΥΚΑΣ.— Μὲ τί; Καλέ μου Θεέ, εἶνε ἡ σειρά μου, Διέγο, νὰ δικαιολογηθῶ καὶ ρίχνετε ἀπαίσια λάμψη στὸ παρελθόν. Μὰ ὄχι, δὲν εἶνε δυνατό. Δὲν εἶμαι τόσο ἀνανδρος, ὥστε ὕστερα ἀπὸ τὰ τόσα πού μοῦ ἔκαμε, τὸ τί εἶταν αὐτὴ γιὰ μένα,—μὲ τὸ θάρρος της, ἐκατὸ φορὸς μοῦ ἔσωσε τὴ ζωὴ, μὲ τὴν ἀγάπη της, μὲ τὸ πνεῦμα της καὶ μὲ τὴ χάρη της τὴν ἔκαμε πλούσια καὶ ὠραία,—νὰ παραπονεθῶ ποτὲ γιὰ τὴ σκλαβιά μου, ἢ νὰ τὴν κάμω νὰ ὑποπτευθεῖ ὅτι ἡ λευτεριά μου εἶταν πῶς πολὺτιμη ἀπ' αὐτὴν, Διέγο, εἶταν δυνατό τέτοιο πράγμα;

ΔΙΕΓΟΣ.— (Ἀργά.) Γιατί πῶς πολὺτιμη ἀπ' αὐτὴν; Ἴσως νὰ σκέφτηκε ὅτι καὶ τὰ δυὸ εἰμποροῦσαν νὰ συνδυασθοῦν.

ΔΟΥΚΑΣ.— Ποτὲ, πρῶτα-πρῶτα, γιατί δὲν θὰ μποροῦσα νὰ φύγω, ἂν αὐτὴ δὲν ἔμενε. Καὶ ὕστερα ἐπειδὴ . . . εἴξευρε, ποιὸς ἦ- μουννα, καὶ τί θὰ γενόμουννα μὴ φορὰ πού θ' ἀποχοῦσα τὴ λευτεριά μου.

ΔΙΕΓΟΣ.— (Ὑστερα ἀπὸ σιωπὴ). Πραγματικά! Ἐννοεῖτε, κύριε μου, ὅτι ἐπειδὴ σεῖς εἶσθε Δούκας τῆς Μιάντουας. . . ἐνῶ αὐτὴ. . . Λοιπόν! ἂν τόξευρε ὄχι ὅπως ξεύρουμε τ' ἀδιάφορα πράγματα, ἀλλὰ ὅπως ξεύρουν μερικοὶ ὅλη τὴν ἡδονὴ τῆς θλίψης,— ἂν σκέφτονταν ἔτσι, τότε πιστεύω ὅτι εἶταν πραγματικά τὸ ἀσύγκριτο πλάσμα πού συλλογιέσθε κι ἀλήθεια, δὲν ἦθελε καὶ μεγάλα πράγματα, γιὰ νὰ γίνει γυναικα ἐνάρετη.

ΔΟΥΚΑΣ.— Εὐχαριστῶ, πολυαγαπημένε μου Διέγο, γιατί τέλος πάντων ἐννοήσετε.

ΔΙΕΓΟΣ.— Κι ὅμως, κύριε μου, φοβοῦμαι μήπως δὲν ἐγνώρισε τίποτ' ἀπ' αὐτά. Ὅπως καὶ σεῖς ὁ ἴδιος ξεύρετε πολὺ καλά, οἱ ὅμοιοι της δὲν ἔχουνε τέτοια ἀνατροφή, ὥστε νὰ εἰμποροῦν νὰ συλλάβουν ἔστω καὶ στοὺς ἄλλους, τὴν ἰδέα τοῦ καθήκοντος. Τὸ πάθος τοὺς δίνει δράση καὶ πιστεῖουν στὸ πάθος. Τὴν ἀγαποῦσετε πολὺ. Αἱ λοιπόν, γιατί ὄχι στὴ Μιάντουα ὅπως καὶ στὴ Μπαρμπαρα; Ὅχι, ἀγαπημένε μου Δάσκαλε, πιστέψετε με· εἶδεν ὅτι ἡ ὁρμὴ τοῦ ἔρωτα σας ὅσο πῆγαινε λιγότενε, καὶ σᾶς ἐλευθέρωσε, παρὰ νὰ παρευρίσκειτα σ' αὐτὴ τὴν ἐλάττωση. Τὸ πάθος, καθὼς καὶ τὸ καθήκον, ἔχει τὴν περηφάνεια του, κ' ἐμεῖς τὰ νανάγια, σὰν τοὺς ἀσίγγανους, ἔχουμε τὴν τιμὴ μας.

ΔΟΥΚΑΣ.— Νὰ λιγοστεύει! νὰ λιγοστεύει ἡ ἀγάπη μου! Μὲ κίνεις νὰ γελῶ, παιδί, ἀντὶ νὰ θυμῶνω. Νὰ λιγοστεύει! Δὲν τὴν ἐγνώρισε ποτέ. Δὲν ἔμοιαζε μὲ τραγοῦδι, ἔστω καὶ μὲ τὰ πῶς γλυκὰ τραγοῦδια σου—πὺ ὅταν τ' ἀκοῦμε συγνὰ, κουράζουν τὸ αὐτί, καὶ διαλύονται σὲ νότες δίχως χάρη. Εἶταν σὰν τὴν ἴδια τὴ μουσική,—ὀλόκληρη τὴν τέχνη: μὲ τοὺς νέους τρόπους, τις νέες μελωδίες, τοὺς νέους ρυθμούς, πού ἀλλάζουν κάθε μέρα, κάθε ὥρα—παθιαίρικη ἢ θλιβερὴ ἢ χαρούμενη ἢ πολὺ γαλήνια ὑπῆρχαν μέσα της πολὺ πῶς θαυμάσιες νότες παρὰ στὴ φωνὴ σας: μὲ πολὺ πῶς παρᾶξενη γλύκα ἀπὸ τὴ γλύκα τῶν βιολιῶν πού φτιάνουν τώρα στὴν Κρεμόνα, πού ἐνῶ πληγώνουν χύνουν βάλσαμο στ' αὐτί.

ΔΙΕΓΟΣ.— Ὅστε τὴν ἀγαποῦσετε εἰλικρινῶς;

ΔΟΥΚΑΣ.— Μοῦ φαίνεται πῶς τώρα ὁ Διέγος, τυραγνεῖ τὸν κύριο του μὲ ἀνόφελα ρωτήματα. Ἄν τὴν ἀγαποῦσα παιδί! τὴν ἀγαπῶ . . .

Μακρινὴ παύση. Ὁ Διέγος ἐκρυψε τὸ πρόσωπο του κἀνοντας ἕνα κίνημα σὰ νάθελε νὰ μιλήσει. Μὰ ἐξαφνικὰ τὸ φεγγάρι ἀνέβηκε πάνω ἀπὸ τις λεῦκες, σπέρνοντας στὰ κυματίσματα τῆς λίμνης ἀσημένια λέπια καὶ περιγυρίζοντας τὸ παλάτι μὲ χλωμὴ καὶ φωτεινὴ καταχνιά! Τὴ στιγμὴ ὅπου τὸ φῶς πλημυρίζει τὴν ταράτσα, μὴ ἀνατριχίλα πιάνει καὶ τοὺς δύο: πηγαίνονται, μακρότερα ὁ ἕνας ἀπὸ τὸν ἄλλον.

ΔΙΕΓΟΣ.— Θαυμάσια ιστορία, αγαπητέ κύριε. Και σᾶς εὐχαριστῶ μὲ τὴν καρδιά μου γιὰ τὴ διήγηση. Πάντα σᾶς ἀγάπησα, θαρροῦσα ὅτι σᾶς ἐγνωρίζω. Τώρα σᾶς γνωρίζω καλλίτερα. Εἶσθε ... ἕνας πρίγκηπας πολὺ μεγαλόκαρδος.

ΔΟΥΚΑΣ.— Ἀλλοίμονο! ἀγαπητέ σύντροφε μ' ἔχουν φυλακισμένο τὰ καθήκοντα μου, εἶμαι πιδὺ δύστιχος φυλακισμένος ἐδῶ καὶ πολὺ πιδὺ θλιμμένος παρὰ σὰν ἤμουνα στὴν Μπαρμπαριά... ὦ Διέγο, πόσο ἐπόνεσα γιὰ δαύτην! Πόσο βαθεῖα τὴ λατρωῶ ἀκόμα κάποτε! Ἄλλ' ἀνοίγω τὰ μάτια μου, καὶ βιάζω τὸν ἑαυτὸ μου νὰ κυττάζει κατὰματα τὴν πραγματικότητα, ὅταν ἡ εἰκόνα τῆς παρουσιάζεται πίσω ἀπὸ τὰ κλεισμένα ματόφυλλα μου, καὶ τὴν διώχνω μακριά... Καὶ γιὰ νὰ τελειῶνω τὴν ἐξομολόγησή μου. Τὴν πρώτη φορά, πὺ σᾶς εἶδα, Διέγο, μοῦ φάνηκεν ὅτι στὴ φωνή καὶ στοὺς τρόπους σας ὑπῆρχε κάτι δικό Τῆς· τὴν ἔβλεπα κάποτε σ' ἐσᾶς σὰν τὰ παιδιὰ πὺ βλέπουν σ' ἀντιφεγγίσματα καὶ στὶς λάμπεις πὺ τρέμουνε στοὺς τοίχους καὶ στὰ μονοπάτια, στοιχειὰ πὺ τὰ διασκεδάζουν ἄν καὶ τὰ φοβίζονται. Ὅλη ἡ γοητευτικὴ δύναμη σας, ἡ θαυματουργὴθεραπεία σας—συχωρέστε μου αὐτὸ πὺ φαίνεται σὰν ἀχαριστία—δφεύεται, Διέγο, στὴν ἄρρωστη φαντασία μου, πὺ μ' ἔκανε νὰ βλέπω τὰ βλέμματα τῆς στὰ μάτια σας, καὶ ν' ἀκούω τὴ φωνή τῆς στὴ δική σας. Δὲν εἶνε ἡ μουσικὴ, ἀλλὰ ἡ ἀγάπη, ἡ ἰδέα τῆς ἀγάπης, πὺ συνέτεινε στὴ γατρειά μου.

ΔΙΕΓΟΣ.— Μιλᾶτε εὐλακρινῶς, κύριε μου; Ἔτσι εἶταν; καὶ τώρα;

ΔΟΥΚΑΣ.— Τώρα, ἀγαπητὸ μου παιδί, εἶμαι γιαιτρεμένος... πέρα γιὰ πέρα· ξεχωρίζω τοὺς βᾶτους ἀπ' τὰ φαντάσματα καὶ ξεύρω πολυαγαπημένε μου φίλε, ὅτ' εἶσθε ὁ Διέγος.

ΔΙΕΓΟΣ.— Ὅταν ἀκόμη σᾶς ἐκυρίευαν τὰ ὄραματα, κύριε μου, ἔτυχε νὰ σᾶς περάσει ἀπὸ τὸ νοῦ: τί θὰ συνέβαινε ἄν ἡ βᾶτος εἶταν φάντασμα· ἄν ὁ Διέγος μεταμορφώνονταν σὲ... πῶς τὴ λέγαν;...

ΔΟΥΚΑΣ.— Μαγδαληνή. Ποτὲ ἡ φαντασία μου δὲν πῆγε τόσο μακριά, καλέ μου Διέγο. Μοῦ ἔμνε ἀκόμα ἕνα κοκκοῦτσι μυαλό! Ἄλλ' ἄν συνέβαινε αὐτὸ!... Αἶ λοιπόν, θάπιανα τὴ Μαγδαληνὴ ἀπὸ τὸ χέρι καὶ θὰ τῆς ἔλεγα: «Ἀδελφὴ μου, καλῶς ὤρισες. Αὐτὸς ὁ κόσμος εἶνε γιομάτος μάγια· ἄς ἐπαναλάβουμε μαζὺ μερικὰ λόγια μαγικά! Γίνε στὸ ἐξῆς ἀδελφός μου· γίνε ὁ πιστότερος καὶ ὁ καλλίτερος φίλος τοῦ Δούκα τῆς Μάντουας· γίνε Διέγος, Μαγδαληνή.»

Ὁ Δούκας σφίγγει τὸ χέρι τοῦ Διέγου, ἔπειτα, ἀφίνοντας το, ἀποτραβιέται σὲ μίαν ἀχτίδα τοῦ φεγγαριοῦ μὲ ἕφος αἰνιγματώδες. Μακριὰ σιωπὴ.

Ἄκου, τραγουδοῦν· οἱ ἄνεργοι ἀκόλουθοι συνθέτουν ἐρωτικὰ τραγούδια, γιὰ τὰ ὄμορφα μάτια τῶν κυράδων τους. Πάμε νὰ τοὺς ἀκούσουμε; (Διευθίνονται πρὸς τὸ παλάτι. Ὑστερα ἀπὸ μικρὸ δισταγμό.) Πρὶν νὰ τελειῶσω αὐτὴ τὴν ἱστορίαν τῶν περασμένων χρόνων μου καὶ νὰ τὴ σαβανώσω γιὰ πάντα στὴ σιωπὴ μας, θυμῶμαι, Διέγο, ἕνα μικρὸ τραγούδι τῶν Μαύρων θλιβερὸ καὶ παραῖξο, πὺ συνέθιξε νὰ τραγουδάει, μιὰ μέρα θὰ τὸ γράψω, καὶ θὰ μοῦ τὸ τραγουδήσετε στὸ νεκροκρέββατο μου.

ΔΙΕΓΟΣ.— Γιατὶ ὄχι πρῶτα; Ἄφοῦ μιλάμε γιὰ τραγούδια, τὸ μαντολίνο αὐτὸ, ὅσο κι ἂν εἶνε παράφωρο καὶ ὅσο ἄσχημα κι ἂν τὸ τσουγκρανίζουν, παίζει ἕνα σκοπὸ πὺ μ' ἀρῆσει πολὺ. Τὰ λόγια εἶνε Τοσκάνικα καὶ εἶνε πολὺ γνωστὰ στὰ βουνά. (Τραγουδάει.)

Θάθελα νὰ πέθαινα, μόνο νὰ πέθαινα ἀπὸνα μικροῦτσικο θάνατο·
Θάθελα νὰ πέθαινα, ἀλλὰ νὰ βλέπω πᾶν' ἀπ' τὸ παράθυρο·
Θάθελα νὰ πέθαινα, ἀλλὰ νὰ στέκομε στὸ κατῶφλι τῆς ξώθυρας.

Θάθελα νὰ πέθαινα, ἀλλὰ ν' ἀκολουθῶ τὴν κηδεῖα.
Θάθελα νὰ πέθαινα, ἀλλὰ νὰ βλέπω ποιὸς θὰ γελά καὶ ποιὸς θὰ κλαίει·
Θάθελα νὰ πέθαινα, μόνο νὰ πέθαινα ἀπὸνα μικροῦτσικο θάνατο.

Ἐνῶ ὁ Διέγος τραγουδάει πολὺ δυνατὰ, τὸ μαντολίνο μέσ' ἀπ' τὸ παλάτι βουίζει λίγο-λίγο δυνατώτερα. Μόλις τελειώνει, μὲ θαρραλέο πῆδημα σὲ ὑψηλὴ νότα ξεσπᾶν σὲ χειροκροτήματα μέσ' ἀπ' τὸ παλάτι.

ΔΙΕΓΟΣ. (Χειροκροτώντας).— Καλὰ τὸ κατάφερες τὸ τραγούδι σου, Διέγο!

ΠΡΑΞΗ ΤΕΤΑΡΤΗ

Ὑστερα ἀπὸ μερικὲς ἑβδομάδες. Ἡ καινούρια σάλλα τῆς μουσικῆς στὸ Παλάτι τῆς Μάντουας. Ἐπειδὴ τὰ παράθυρα καὶ ἀπὸ τὶς δυὸ μεριεὲς βλέπουν στὴ λίμνη, νομίζει κανεὶς πῶς βρῖσκεται σὲ γαλέρα περικυλωμένη ἀπὸ νερό. Ἐξῶ εἶνε αὐγὴ: ἡ λίμνη, ὁ οὐρανός, οἱ γραμμὲς ἀπὸ τὶς λεῦκες καὶ τῆς μῆς καὶ τῆς ἄλλης ὀχθῆς, ὅλα εἶνε σὰν καμωμένα ἀπὸ διάφορα ὑφάδια φωτεινοῦ γαλάζιου. Κάτω ἀπ' τοὺς κήπους, δάφνες ὑψώνουνε σὰ παραθυρόφυλλα τ' ἀνθισμένα κλώνια τους. Σὲ κάθε παράθυρο κι ἀπὸνα ἀρχαῖον ἀγαλμα: ἡ Μοῦσα τῆς Μάντουας, ὁ Ἀπόλλωνας τῆς Μάντουας κ.τ.λ. Στοὺς τοίχους, ἀνάμεσα στὰ παράθυρα, εἶνε ζωγραφισμένες θυρίδες πὺ παριστάνουν ἀλληγορικοὺς θριάμβους: ἐκεῖνοι πὺ βρῖσκονται σιμώτερα στὸ θεατὴ εἶνε ὁ Θρίαμβος τῆς Ἀγνότητος καὶ τῆς Γενναιοψυχίας. Στὸ βάθος τῆς αἰθουσας σκαλοπάτια κ' ἐξέδρα, καὶ στὴν ἐξέδρα ἕνα κύμβαλο καὶ μερικὰ βαρύχορδα. Τὸ πλαφὸν εἶνε γαλάζιο καὶ χρυσό· γαλάζιο βαθὺ φόντο, στολισμένο μὲ χρυσὸ λαβύρινθο ὀλόγυρα. Γύρω στὴ στεφάνη, γαλάζια καὶ χρυσή, ἡ ἐπιγραφή «Rectas Peto...», καὶ τ' ὄνομα

Ferdinandus Mantuce Dux. Ἡ περιγικήσισα Ἰππόλυτα τῆς Μιράντολα ξαδέλφη τοῦ Δοῦκα καὶ ὁ Διέγος. Ἡ Ἰππόλυτα εἶνε πολὺ νέα, ἀλλὰ ἡ ἀντροειά της, ἡ χάρις καὶ ἡ ἀπλότητα της, θ' ἀρμόζανε πλιότερο σ' ἓνα ὄρατο ἐφηβο παρὰ σέ γυναῖκα. Εἶνε θαμβωτικά ξανθή καὶ ἡ χτενισιά της, κυματιστή σάν ἀρχαίας ἀμαζόνως, εἶνε σγουρή καὶ λαμπερή, σά νάταν κατωμένη ἀπὸ χουσιές κλωστής. Τὸ μέτωπο εἶνε πλατὺ καὶ ἴσιο, σάν ἀντροεικό, τολμηρὴ ἡ ματιὰ, ἀλλὰ παρθενικὴ καὶ σχεδὸν παιδιάτικη. Ἡ Ἰππόλυτα φορεῖ φόρεμα μαῦρο καὶ χουσό, σάν τῆ Δούκισσα τοῦ Μαντένια. Γέρος μὲ φόρεμα σοφοῦ, Ἕλληνας παιδαγωγός τῆς Περιγικήσισας, μόλις παρουσιάζει τὸν Διέγο ἀποσύρεται.

ΔΙΕΓΟΣ.— Σὰς φέρνω τοὺς χαιρετισμοὺς καὶ τὰ σέβη τοῦ Δοῦκα ἐξαδέλφου σας, εὐγενεστάτη δεσποινίς. Ἡ Ὑψηλότητα του μ' ἐπιφορτίζει νὰ πληροφορηθῶ ἂν ἐξαποστάσετε ἀπὸ τὸ ταξεῖδι πού ἐκάμετε γιὰ νάρηθε ἐδῶ.

Ἡ ΠΡΙΓΚΗΠΙΣΣΑ.— Πέτε στὸν ξάδελφο μου, καλέ μου σινιὸρ Διέγο, ὅτι μὲ συγκινεῖ ἡ φροντίδα πού μου δείχνει. Καὶ πέτε του, ὅτι εἶνε τόσο πολὺ ὕγιος ὁ ἀγέρας ἐδῶ, ὥστε μιὰ δλόκληρη νύχτα ἀνάπαυσης ἔσωσε γιὰ νὰ συνέλθω ἀπὸ ταξεῖδι πού ἔκανα δυὸ ὄρες μὲ τὸ ἀμάξι· γιὰτ' εἶμαι νηόβγαλτη σ' αὐτὴ τὴν ἄσκησι, συνειδησμένη καθὼς εἶμαι, ν' ἀκολουθῶ καβάλλα τὰ καῖμένα τὰ λαγωνικά καὶ τὰ γεράκια τοῦ πατέρα μου. Εὐχαριστήσετε τὸ Δοῦκα, ξάδελφο μου, γιὰ τὴν εὐγένεια του. (Ἡ περιγικήσισα γελᾷ.)

ΔΙΕΓΟΣ.— (Μὲ ὑπόκλιση καὶ δίχως ν' ἀφίνει τὴν περιγικήσισα ἀπὸ τὰ μάτια του, ὅση ὥρα μιλά.) Ἡ Ὑψηλότητα του εἶχονταν νὰ φέρει ἓνα χαμιόγelo στὰ χεῖλια τῆς ὄραίας ξαδέλφης του. Συχνὰ μού εἶπε ὅτι ὁ εὐγενὴς πατέρας σας, ὁ μακαρίτης ἄρχοντας τῆς Μιράντολα, ἔδωκε στὴ μοναχοκόρη του, ἀνατροφή τόσον ἀντροεικία, ὥστε μπορούσε νὰ ξεχάσει ὅτι δὲν εἶχεν ἀγόρι, ἀνατροφή σωματικὴ καὶ πνευματικὴ, καὶ σὰς ἔδωσαν τ' ὄνομα πού σὰς πηγαίνει θαυμάσια, τῆς Ἰππόλυτας, πού ἐβασίλευε στὶς Ἀμαζόνες, τὶς παρθένες πού εἶταν τόσο διαφοροτικὲς ἀπὸ τὸ ἀδύνατο καὶ ἐπιτόλαιο φῦλο των.

Ἡ ΠΡΙΓΚΗΠΙΣΣΑ.— Πραγματικὰ εἶταν βασίλισσα τους καὶ συμβία τοῦ Θεσέα. Φαίνεται, ὅμως, ὅτι οἱ ποιηταὶ πολὺ ὀλίγο ἐνδιαφέρονται γιὰ κείνες πού τὶς μοιάζουν· δὲν μᾶς λέγουν τίποτε γι αὐτὴ, ἂν συγκρίνουμε μὲ ὅσα εἶπαν γιὰ τὴν καῖμένη τὴν πρώτη γυναῖκα τοῦ Θεσέα, τὴν Ἀριάδνη τῆς Κρήτης, ἐκείνη πού τοῦ ἔδωσε τὴν κλωνὰ τοῦ λαβύρινθου. Μοῦ φαίνεται, ὅτι ὁ δαίδαλος αὐτός, θὰ εἶταν πιδ σκοτισμένος ἀπὸ ἐκείνον πού εἶνε σχεδιασμένος γαλάζιος καὶ χουσός, πάνου ἀπ' τὰ κεφάλια μας. Τί λέγετε, σινιὸρ Διέγο;

ΔΙΕΓΟΣ.— (Μ' ἑλαφρὸ κίνημα.) Ἡ Ἀριάδνη; Ὡστε αὐτὴ εἶταν ἡ πρώτη γυναῖκα του, πρὶν ἀπ' τὴν Ἰππόλυτα; Δὲν τόξερα. Εἶμαι,

κυρία, ἓνας τιποτένιος μαθητὴς καὶ γνωρίζω τὰ ὀνόματα καὶ τὶς παραδόσεις τῶν Θεῶν καὶ τῶν ἡρώων μονάχα ἀπὸ τὰ τραγούδια καὶ ἀπὸ τὰ διάφορα θεατρικὰ κομμάτια. Ὁ Δοῦκας ἔπρεπε νὰ διαλέξει εἰδικότερο ἀπεσταλμένο γιὰ νὰ συνομιλεῖ μὲ τὴν ὄραία καὶ σοφὴ ξαδέλφη του.

Ἡ ΠΡΙΓΚΗΠΙΣΣΑ.— (Σοβαρά.) Μὴ μιλάτ' ἔτσι, σινιὸρ Διέγο. Μπορεῖ, καθὼς λέτε, νὰ μὴν εἴσθε σοφός. Ἀλλὰ δὲν ὑπάρχει ἀμφιβολία ὅτι εἴσθε φιλόσοφος. Ὁχι, ἀφίστε με, νὰ πῶ τί σκέπτομαι· ἡ φήμη τοῦ μεγαλείου τῆς ψυχῆς σας ξεπέρασε ἀποστάσεις πολὺ μεγαλύτερες ἀπὸ ἐκεῖνες πού χωρίζουν τὴ Μάντονα ἀπὸ τὰ μικρά μου κράτη. Ἡ πρώϊμη σοφία σας—γιατὶ δείχνετε πιδ νέος ἀπὸ μένα, καὶ οἱ νέοι δὲν ἀγαποῦν νὰ εἶνε πολὺ σοφοί,—ἡ μετριόπαθη χρῆσι πού κάνετε μᾶς τύχης ἐξαφνικῆς, ἡ μεγαλοψυχία σας γιὰ τοὺς ἐχθρούς σας καὶ τοὺς συκοφάντες σας· καὶ ὁ τρόπος πού, περιφρονώντας κάθε ἀτομικὴ ὠφέλεια, ἐδώσετε στὸ Δοῦκα τοὺς σοφώτερους συμβούλους καὶ τοὺς πιδ εἰδικούς στὶς ὑποθέσεις... αὐτὰ εἶνε τ' ἀποτελέσματα πού οἱ ἄνθρωποι ἀπολαμβάνουν ἀπὸ τὴ μελέτη τῆς φιλοσοφίας.

ΔΙΕΓΟΣ.— (Στὴν ἀρχὴ τὸν πιάνει κατάπληξη, ὕστερα διασκεδάζει λίγο θλιβερά.) Ἐχετε λάθος, εὐγενεσιὰ δεσποινίς· δὲν πιστεύω ὅτι φέρνεται κανεὶς σάν φιλόσοφος ὅταν ἀποφεύγει ἐκεῖνο πού δὲν τὸν τραβᾷ. Δὲν εἰξεύρω τί θὰ τὰ κάμω τὰ πλούτη καὶ τὰ μεγαλεῖα. Καὶ γιὰ τ' ἄλλα ἀκόμα, ἔχετε λάθος. Ὁ Δοῦκας εἶνε σοφός καὶ γενναῖος καὶ γι' αὐτὸ διαλέγει μονάχα συμβούλους σοφοὺς καὶ γενναίους.

Ἡ ΠΡΙΓΚΗΠΙΣΣΑ.— (Ὀρμητικά.) Ὁχι μονάχα εἴσθε σοφός ἀλλὰ καὶ μιλάτε πολὺ ὄραία, σινιὸρ Διέγο! Ὁμοιως, τὰ λόγια σας δὲν μὲ πείθουν. Ἡ φιλοδοξία, ἀπλώνει τὰ δίχτυα της στὸν καθένα μας· καὶ τὰ μεγαλεῖα ὅλους τοὺς δηλητηριάζουν, ἔξδν ἀπὸ ἐκείνους πού ἐδίδάζαν τὸν ἑαυτὸ τους νὰ τὰ μεταχειρίζονται ὡς μέσον γιὰ νὰ φθάσουνε στὴν ἀρετή.

ΔΙΕΓΟΣ.— Αὐτὸ δὲν μού πέρασε ποτὲ ἀπ' τὸ κεφάλι· ἀλλὰ καὶ ἄλλοι μού εἶπαν αὐτὸ πού μού λέγετε σεις τώρα.

Ἡ ΠΡΙΓΚΗΠΙΣΣΑ.— Μάλιστα, ἡ Ἀρχαιότητα, πού μᾶς ξεπερνᾷ τόσο πολὺ σὲ παραδείγματα σοφίας καὶ ἡρωϊσμοῦ δὲν εἴμπορεῖ νὰ διεκδικήσι παρὰ πολὺ ὀλίγους ἀνθρώπους, πού νὰ σὰς μοιάζουν. Τὰ εὐγενέστερα πνεύματα ἔγιναν τυραννικά, καὶ ἀρπαχτικά καὶ ρυφοκίνδυνα ἐπειδὴ ἀνέβηκαν πολὺ γλήγορα. Θυμηθῆτε τὸν Ἀλκιβιάδη, τὸν πολυαγαπημένο μαθητὴ τοῦ σοφώτερου ἀπ' τοὺς θνητούς. Σινιὸρ Διέγο, ἴσως νὰ μὴν διαβάσετε μεγάλα πράγματα, ἀλλὰ φαίνεται ὅτι ἐσκεφθήκατε μὲ μεγάλη ὠφέλεια, καὶ σάν μεγάλος ἀθλητής, θὰ

ἐπαλέψετε μὲ ὅλα αὐτὰ τὰ ταπεινὰ ἔνστιχτα ποῦ μᾶς ἐδίδαξε πῶς νὰ τὰ δαμάζουμε, ὁ θεῖος Πλάτωνας.

ΔΙΕΓΟΣ.—(κουνώντας τὸ κεφάλι του.) Ἀλλοίμονο, κυρία, τὰ λόγια σας μὲ γεμίζουν ἐκπληξή, κι ὁμως, μὲ κάνουν νὰ χαμογελῶ ! Ἄπέχω τόσο πολὺ ἀπὸν αὐτὸ μοντέλο ! Ποτὲ δὲν ἐπάλεψα μὲ τίποτε· γιατί πάντα ἀκολούθησα τὶς τυφλὲς ὁρμὲς τῆς ψυχῆς μου.

Ἡ ΠΡΙΓΚΗΠΙΣΣΑ.—(Σοβαρά.) Τότε, σινιὸρ Διέγο, ἄς συμφωνήσομε μὲ τοὺς Πυθαγόρειους : ὅτι ἡ πειθαρχία τῆς μουσικῆς εἶνε σωτήρια γιὰ τὸ πνεῦμα. Ὁ ἦχος, ἀριθμισμένος καὶ μετρημένος, ἔχει δύναμη ποῦ εἶνε στενὰ συγγενὴς μὲ τὴ σοφία· δύναμη μυστηριώδης καὶ θαυμάσια· ποῦ οἱ ἀρχαῖοι ποιηταὶ μετάφρασαν στοὺς μύθους τοῦ Ὁρφέα καὶ τοῦ Ἀμφίωνα, ποῦ εἶταν μουσικοὶ καὶ σοφοὶ μεγάλοι καὶ νομοθέτες τῶν ἐθνῶν. Ἀπὸ πολὺ καιρὸ ἐπιθυμοῦσα νὰ συζητήσω μαζί σας, θαυμάσιε Διέγο.

ΔΙΕΓΟΣ.—(Μὲ μουσικὴ περιφρόνηση). Εὐγενεϊὰ δεσποινίς, τὰ λόγια αὐτὰ ξεπερνοῦν τὴ δύναμη τῆς φτωχῆς μου σκέψης. Οἱ ἀρχαῖοι ἥρωες γιὰ τοὺς ὁποίους κάνετε λόγο δὲν μοῦ φαίνονται παρὰ ἀπλούστατα μορφῆς ποῦ τὶς εἶδα στὶς τοιχογραφίες, μὲ τὰ κομπὰ σταχυὰ γένεια τους μὲ τὰ δαφνοστέφανα καὶ τὶς περικεφαλαῖες τους, καὶ μόλις θὰ κατόρθωνα νὰ πῶ—ἂν ἡ Κυρία Γενναιοφυχία καὶ ἡ Κυρία Ρητορικὴ μὲ τὶς ὁποῖες συνειθίζουν νὰ συζητοῦν εἶνε πραγματικὰ θυγατέρες βασιληάδων, ἢ ἀπλῶς Μοῦσες καὶ Ἀρετές. Μὰ ὁ Δοῦκας, πρίγκηπας σοφὸς καὶ φρόνιμος, θὰ ἐχτιμήσει ὑπερβολικὰ τὶς γνώσεις τῆς νέας ξαδέλφης του. Ὅσο γιὰ μένα καθὼς εἶμαι ἀπλός, καὶ ἀνίδεος δὲν βλέπω στὴν πριγκήπισσα Ἰππόλυτα παρὰ ὅτι εἶνε πολὺ ὁμορφὴ καὶ πολὺ νέα.

Ἡ ΠΡΙΓΚΗΠΙΣΣΑ.—(Στενάζοντας, μὲ μεγάλη ὁμως ἀπλότητα.) Τὸ ξεύρω. Εἶμαι νέα, καὶ ἴσως δὲν εἶμαι ἀρκετὰ φωτισμένη, ἂν καὶ προσπαθῶ νὰ μάθω τοὺς κανόνες τῆς σοφίας. Ὅσο γιὰ σᾶς, Διέγο, φαίνεται, ὅτι τοὺς γνωρίζετε δίχως νὰ τοὺς μελετήσετε.

ΔΙΕΓΟΣ.—Ἔχω κάποια ἰδέα τοῦ κόσμου καὶ τῶν ἀνθρώπων, χαριτωμένη πριγκήπισσα, ἀλλὰ μ' αὐτὸ δὲν πάει νὰ πεί ὅτι γνωρίζω τὴ σοφία. Πέστε καλλίτερα ὅτι γνωρίζω τὴν τύφλωσιν, τὴν ἐπιθυμία, τὴ σκληρότητα, τὴ δίχως τέλος καὶ δίχως ὄνομα τρέλλα στοὺς ἄλλους καὶ στὸν ἑαυτὸ μου. Μὰ γιατί θὰ θέλετε νὰ εἰσθε σοφὴ ; σεῖς ποῦ εἰσθε ὠραία, νέα, πριγκήπισσα, καὶ ἀροαβωνιασμένη ἀπὸ τὴν κούνια μ' ἕνα μεγάλο πρίγκηπα ; Προσπαθήσετε νὰ εἰσθε ὠραία, νέα, τέλος πάντων νὰ εἰσθε ἐκεῖνο ποῦ εἰσθε : γυναίκα.

Ὁ Διέγος ἐπέφερε τὴν ὑστερὴν αὐτῆ λέξιν μ' ἔμφαση, ἢ πριγκήπισσα, ὁμως, δὲν ἐτρόσεξε τὸ σαρκαστικὸ τόνο τῆς φωνῆς του.

Ἡ ΠΡΙΓΚΗΠΙΣΣΑ.—(κινώντας τὸ κεφάλι) Ἡ τύχη μου δὲν εἶνε αὐτὴ. Ἦμουν προωρισμένη, καθὼς λέτε, νὰ γίνω ἡ συμβία ἑνὸς μεγάλου πρίγκηπα· καὶ ὁ ἀγαπημένος πατέρας μου μ' ἀνέθρεψε μ' αὐτὴ τὴν ἰδέα.

ΔΙΕΓΟΣ.—Ναί, καὶ νὰ εἰσθε ὠραία, νέα, ἔξυπνη· νὰ εἰσθε γυναίκα· αὐτὰ δὲν εἶνε τῆς γυναίκας τὰ προσόντα ;

Ἡ ΠΡΙΓΚΗΠΙΣΣΑ.—Δὲν ἔχω μεγάλη πείρα. Ἀλλὰ καθὼς μοῦ εἶπεν ὁ πατέρας μου, καὶ καθὼς ἔμαθα ἀπὸ τὰ βιβλία, στὶς γυναῖκες τῶν πριγκήπων παρόμοια προσόντα εἶνε σχεδὸν ἀχρηστα. Καὶ στὶς ἄλλες γυναῖκες ποῦ παίρνουν τὴ θέση τους εἶνε πολὺ ὠφέλιμα. Κυττάξετε τὴ μητέρα τοῦ ξαδέλφου μου. Μπορῶ νὰ τὴ θυμηθῶ ἀκόμα ὠραία, νέα καὶ τρυφερὰ φιλόστοργη.—Κι ὁμως, ὁ θεῖος μου, ὁ Δοῦκας, τὴν περιφρονοῦσε, καὶ δὲν ἐγνώρισε ἀπ' αὐτὸν παρὰ τὴν ἐγκατάλειψιν καὶ τὸ ράγισμα τῆς καρδιάς. Μιὰ γυναίκα τίμια, μιὰ πριγκήπισσα, δὲ μπορεῖ νὰ συγκριθῆ μ' ἐκεῖνες ποῦ μαθαίνουνε ν' ἀρέσουν καὶ μόνον ν' ἀρέσουν. Πρέπει, ἢ νὰ ὑποφέρει νὰ μὴ τὴν ἀγαπᾷ ὁ σύζυγος της ἢ νὰ πετάξει ψηλὰ ἀπ' αὐτὸν σὲ ἄλλες χῶρες.

ΔΙΕΓΟΣ.—(μ' ἐνδιαφέρον).—Σ' ἄλλες χῶρες ;

Ἡ ΠΡΙΓΚΗΠΙΣΣΑ.—Σὲ ψηλότερες χῶρες. Πρέπει νάχει τὴν ἱκανότητα νὰ βοηθᾷ τὸν ἄντρα της καὶ νὰ θρέφει τὰ παιδιὰ της μὲ ἰδέες ἠρωϊσμοῦ καὶ σοφίας.

ΔΙΕΓΟΣ.—Τὸ βλέπω. Ὁ πρίγκηπας πρέπει νὰ γνωρίζει, ὅτι ἔξω ἀπ' ὅλους τοὺς ἱππότες ποῦ μαζεύει γιὰ τὸν πόλεμο, καὶ ἀπ' ὅλους τοὺς σοφοὺς ποῦ συμβουλευέται, ὑπάρχει καὶ ἕνας ἄλλος ἱππότης, μὲ κάπως ἐλαφρότερη ἀρωματωσιά, ποῦ γλήγορα ἀποκάμνει, ἕνας ἄλλος σύμβουλος, μὲ ὀλιγότερη πείρα καὶ μὲ λιγώτερη γενναιοσύνη ψυχῆς, ἔτοιμος ὁμως νὰ τοῦ φανεῖ χρήσιμος. Κι' αὐτὸ εἶνε μεγάλο κέρδος ;

Ἡ ΠΡΙΓΚΗΠΙΣΣΑ.—Παράξενο μοῦ φαίνεται, σεῖς ἄντρας, νὰ κρίνετε μιὰ γυναίκα ἀπὸ ἀποψη...

ΔΙΕΓΟΣ.—Ἀπ' ἀντρίκια ἀποψη ;

Ἡ ΠΡΙΓΚΗΠΙΣΣΑ.—Ὅχι, νομίζω γυναικῆσια. Γιατὶ παρατηρῶ ὅτι οἱ γυναῖκες ὅταν θέλουν νὰ βοηθήσουν τοὺς ἄντρας, σκέπτονται πρῶτ' ἀπ' ὅλα γιὰ καμμιά διάφανη μασκαράτα, φορώντας στὴν ἀνάγκη ἀντρίκια ροῦχα—δηλαδὴ μεταφορικῶς, γιὰ νὰ μποροῦν ἔτσι νὰ εἶνε σιμὰ στοὺς ἀγαπημένους των ὅταν αὐτοὶ δὲν τὶς θέλουν.

ΔΙΕΓΟΣ (γλήγορα).—Νὰ φοροῦνε ἀντρίκια ροῦχα ; Μασκαράτα ; Δὲν μπορῶ νὰ σᾶς καταλάβω, χαριτωμένη δεσποινίς.

Ἡ ΠΡΙΓΚΗΠΙΣΣΑ.—(ἀπλὰ) Τουλάχιστο ἔτσι ξεύρω ἀπ' τοὺς ποιητὰς μας. Ἡ Ἀντζέλιν, ἡ Μπρανταμάντε, ἡ Φιορντισίνα,

ἐγύριζαν τὸν κόσμον ὅλο κυνηγώντας τοὺς ἀγαπημένους των, ποὺ εἶχαν ἄλλες δουλειὲς νὰ κάνουν παρὰ νὰ πάσχουν γιὰ τὰ γλυκά τους μάτια. Προτιμῶ τὴν Πηνελόπη ποὺ ἔμενε σπῆτι της γιὰ νὰ σώσει τὰ χωράφια καὶ τὰ καλά τοῦ Ὀδυσσεύα καὶ νὰ ἀναθρέψει τὸ γιου του, γιὰ νὰ τὸν ἐλευθερώσει καὶ νὰ τὸν ἐδικικήσει.

ΔΙΕΓΟΣ (καθησυχασμένος καὶ ἀδιάφορα).— Καὶ ὁ Ὀδυσσεύας ἀγαποῦσε περισσότερο τὴν Πηνελόπη, κυρία; περισσότερο ἀπ' τὸν ἠλίθιο Μενέλαο, ποὺ ὕστερ' ἀπὸ τόσες προσβολὰς ξαναγάπησε πάλι τὴν Ἑλένη στὴ Σπάρτη;

Η ΠΡΙΓΚΗΠΙΣΣΑ.— Δὲν πρόκειται γι' αὐτό. Γυναίκα γεννημένη γιὰ νὰ γίνει σύζυγος καὶ μητέρα πρίγκηπα, ἐργάζεται, γι' ἄλλο σκοπὸ καὶ ὄχι γιὰ ν' ἀγαπηθεῖ λίγο ἢ πολύ.

ΔΙΕΓΟΣ.— Τότες γιὰ ποῖο σκοπὸ;

Η ΠΡΙΓΚΗΠΙΣΣΑ.— Τὸ καλοθρεμένο ἄλογο ἢ τὸ ἔξοχο γεράκι κάνουν τὸ καθῆκον τους γιὰ ν' ἀρέσουν στὸ κύριο τους; Ὁχι, ἀλλ' ἐπειδὴ ἡ φύση τους εἶνε τέτοια. Τὸ ἴδιο, θαρρῶ, καὶ μιὰ γυναίκα γεννημένη γιὰ πριγκήπισσα, ἐργάζεται μὲ τὸν ἄντρα της, γιὰ τὸν ἄντρα της· ὄχι γιὰ καμμιά ἀνταμοιβή ἀλλὰ μονάχα γιὰτὶ εἶνε τῆς ἴδιας ἀνατροφῆς καὶ ὑπακούουν στὰ ἴδια ἔνστικτα.

ΔΙΕΓΟΣ.— Ἄ!... Ὡστε ἡ εὐτυχία, ἡ ἀγάπη, ὅλα γιὰ ὅσα τρελαίνεται ἡ γυναίκα;

Η ΠΡΙΓΚΗΠΙΣΣΑ.— Εἶνε ἀπροσδόκητα. Δὲ συμβαίνει τὸ ἴδιο καὶ στὴ ζωὴ τοῦ πρίγκηπα. Αὐτός, μπορεῖ νὰ βρεῖ τὴν ἀγάπη· ἐνῶ ἐκεῖνη, σὰν γυναίκα ποὺ εἶνε, δὲν ἔχει τὸ δικαίωμα νὰ πιάσει τὴν ἀγάπη· εἴμπορεῖ νὰ τὴν δεχθεῖ ὡς δῶρον, εἴμπορεῖ καὶ ὄχι. Ἄλλὰ, εἴτε δεχτοῦν εἴτε πιάσουν τὴν ἀγάπη, δὲν εἶνε δουλειὰ οὔτε τοῦ ἐνὸς οὔτε τοῦ ἄλλου, μήτε τὸ συμπλήρωμα τῆς ἀληθινῆς φύσης των.

ΔΙΕΓΟΣ.— Νομίζετε, κυρία;

Η ΠΡΙΓΚΗΠΙΣΣΑ.— Εἶμαι ἀναγκασμένη νάχω τὴ γνώμη αὐτή. Ἐγεννήθηκα καὶ ἀναθράφηκα γι' αὐτό... Γνωρίζεις τὸν Δοῦκα, τὸν ἐξαδέλφου μου· λοιπόν, εἶμαι ἀρραβωνιαστικιά του, ἐπειδὴ δὲν ἐγεννήθηκα ἀδελφὴ του.

ΔΙΕΓΟΣ.— Καὶ εἶσθε εὐχαριστημένη; ὦ! ὦραία πριγκήπισσα, εἶσθε ἀπὸ εὐγενικὸ γένος, ἔξυπνη καὶ διαβασμένη. Ὁ πατέρας σας, σὰς μεγάλωσε περισσότερο μὲ τὰ μαθήματα τοῦ Πλούταρχου παρὰ μὲ τὸ παράδειγμα τοῦ Ἀμαντίς· ξεύρετε, πολλά· ὅμως, μοῦ φαίνεται ὅτι εἶνε ἓνα πράγμα ποὺ κανένας δὲν ξεύρει τὴν ιδιότητα του, ἂν δὲν τύχει νὰ τ' ἀποχτήσῃ πρώτα.

Η ΠΡΙΓΚΗΠΙΣΣΑ.— Καὶ τ' εἶνε αὐτὸ παρακαλῶ;

ΔΙΕΓΟΣ.— Μιὰ καρδιά. Ἐπειδὴ δὲν ἀποχτήσετε ἀκόμα, κατα-

στρώνετε τὰ σχέδια σας χωρὶς αὐτὴν—ἄρθρο περιφρονημένη στὴ ζωὴ σας.

Η ΠΡΙΓΚΗΠΙΣΣΑ.— Δὲν εἶμαι μικρὸ παιδί.

ΔΙΕΓΟΣ.— Ὁχι, ὅμως, καὶ γυναίκα.

Η ΠΡΙΓΚΗΠΙΣΣΑ (συλλογισμένη).— Νομίζετε, λοιπόν...

ΔΙΕΓΟΣ.— Δὲ νομίζω· ξεύρω. Καὶ οἷς θὰ γνωρίσετε καμμιά μέρα. Καὶ τότε...

Η ΠΡΙΓΚΗΠΙΣΣΑ.— Τότε θὰ ὑποφίξω. Τί νὰ γίνῃ, ὅλοι πρέπει νὰ ὑποφέρουμε. Μοῦ λέτε ὅτι νόχει κανεὶς μιὰ καρδιά, μιὰ καρδιά ἀφωσιωμένη στὸν ἄντρα ἢ στὸ παιδί σημαίνει κάποια λύπη. Καλά, μήπως ἂν καβαλλικέψεις, ἂν κατέβεις τὰ σκαλοπάτια σου, δὲν κινδυνεύεις νὰ τσακίσεις τὰ κόκαλα σου; Μήπως ζωὴ δὲν σημαίνει γερατειά, ἀρρώστεια, ἴσως, τύφλωση ἢ παραλυσία καὶ ἄλλους ἀναπόφρευτους πόνους; Κι ἂν ὅπως λέτε, πρέπει ν' ἀποχτήσω μιὰ καρδιά καὶ ἂν ἡ καρδιά φέρνει τὴν ἀγωνία· αἱ λοιπόν, θὰ ζήσω ὑποφέρονται τὸν πόνο τῆς καρδιάς μου, ὅπως ζοῦμε ὑποφέροντας τὸν πόνο σὲ κάθε ἄλλο ὄργανο τοῦ σώματος μας.

ΔΙΕΓΟΣ.— Ναί, ἂν ἡ καρδιά σας εἶταν ὅπως ὅλα τ' ἄλλα ὄργανα σας. Αὐτή, ὅμως, εἶνε τὸ ἀληθινὸ κέντρο καὶ ἡ πηγὴ ὅλης τῆς ζωῆς.

Η ΠΡΙΓΚΗΠΙΣΣΑ.— Σὰς φαίνεται καὶ θαρρῶ ὅτι πέσαμε πολὺ στὴν ἀναλογία καὶ στὴ μεταφορά. Τὸ ἀναγκαῖο αὐτὸ ὄργανο, ποὺ σκορπίζει τὴ ζωὴ σ' ὅλο τὸν ἑαυτὸ μας, καὶ καθὼς λέγουν οἱ γιατροὶ, μεταφέροντας μὲ τὰ δυνατὰ κύματα του κάθε τι ποὺ ἔπαψε νὰ ζεῖ, ἀντικαθιστώντας το μὲ νέους καὶ ζωντανούς ἰστούς. Ἡ μεγάλη αὐτὴ καρδιά δὲν μπορεῖ νὰ εἶνε ἔδρα αὐτοῦ τοῦ μικροῦ πάθους μονάχα.

ΔΙΕΓΟΣ.— Καὶ ὅμως ἐγνώρισα πολλὰς γυναῖκες ποὺ πέθαναν ἐπειδὴ ἀπέτευχαν σ' αὐτὸ τὸ μικρὸ πάθος.

Η ΠΡΙΓΚΗΠΙΣΣΑ.— Ἄλλὰ θὰ ξεύρετε ἐπίσης, ὑποθέτω πολλοὺς ἀνθρώπους ποὺ στὴ ζωὴ τους, εἶταν δυνατότερο ἀπὸ κάθε ἀγάπη, ἐκεῖνο γιὰ τὸ ὁποῖον ἐζοῦσαν. Λέγουν ὅτι τοῦ Δοῦκα τοῦ ξαδέλφου μου, ἡ μελαγχολία προσέρχεται ἐπειδὴ ἀγάπησε πολὺ.

ΔΙΕΓΟΣ.— Ἐτσι λέγουνε, Κυρία.

Η ΠΡΙΓΚΗΠΙΣΣΑ.— (Σκεπτικά.) Μοῦ φαίνεται ὅτι δὲν εἶνε δύσκολο νάνε ἀλήθεια ἀπ' ὅσα ξέρω γι' αὐτόν· παιδί ἀκόμα ἔσμιγε πολὺ μὲ τὸν πατέρα μου· καὶ ἐγώ, παιδί, ἄκουσα τὴ συζήτησή τους, δίχως νὰ καταλαβαίνω τίς λεπτομέρειες ἀλλὰ μόνο τὸ γενικὸ συμπέρασμα. Ὁ πατέρας μου συχνόλεγε, ὅτι ὁ ξαδέλφος μου εἶνε ρομαντικός, καὶ εἶχε μεγάλη ὁμοιότητα μὲ τὴν τρυφερὴ μητέρα του, καὶ θὰ

υπόφερε πολύ, όταν θα μάθαινε ότι πρέπει να ζήσει μόνο και μόνο για ν' αποκτήσει ηρωισμό και σοφία.

ΔΙΕΓΟΣ.— Νομίζετε πώς υπόφερε, κυρία ;

Η ΠΡΙΓΚΗΠΙΣΣΑ.— Άν είν' αλήθεια, φαίνεται ότι του παρουσιάστηκε περίσταση να υποφέρει.

ΔΙΕΓΟΣ.— Κι αν υποφέρει για πρώτη ή για δεύτερη φορά, ίσως, ύστερ' απ' τὸ γάμο σας ; Τί θα ἐκάνετε κυρία ;

Η ΠΡΙΓΚΗΠΙΣΣΑ.— Δὲν μπορῶ νὰ τὸ ξέρω ἀπὸ τώρα. Θὰ τὸν βοηθήσω, εἶμαι βέβαιη, ὅταν θὰ χρειασθῆ βοήθεια, μὲ τὴ συμπάθεια μιᾶς δυνατῆς καὶ γαλήνιας ψυχῆς. Θὰ στέκομαι κατὰ μέρος, προσμένοντας τὴν κατάλληλη στιγμή πού θὰ εἶμαι χρειαζούμενη. Ἄλλοιῶς....

ΔΙΕΓΟΣ.— Ἄλλοιῶς, εὐγενεστάτη Δεσποινίς ;

Η ΠΡΙΓΚΗΠΙΣΣΑ.— Ἄλλοιῶς...δὲν ξέρω... ἴσως... ἀποχτώντας καρδιά, θὰ τὴ χρησιμοποίησω κάπως.

ΔΙΕΓΟΣ.— Ἡ Ὑψηλότητα σας βέβαια δὲ θέλει νὰ πει, ὅτι θὰ τὴν χρησιμοποίησει γιὰ ν' ἀγαπήσει ;

Η ΠΡΙΓΚΗΠΙΣΣΑ.— Γιατί ὄχι ; Εἴμπορεῖ νάνε κι αὐτὸς ἕνας τρόπος βοήθειας. Κι ἂν τὸν ἐβλεπα νὰ παλεύει μὲ τὸν πόνο, ζητώντας νὰ ζήσει τὴ ζωὴ καὶ νὰ σκέπτεται μὲ τὶς ἰδέες πού ἀρμόζονε στὴ σειρά του ; νομίζω, λοιπόν, ὅτι θὰ μποροῦσα νὰ τὸν ἀγαπήσω. Φαίνεται, ὅτι ἔχει κάτι πού τραβάει. Μονάχα ἡ ἀγάπη εἴμπορεῖ νὰ ἐξηγήσει τὴν ἀφοσίωσή σας.

ΔΙΕΓΟΣ.— Λησιμονεῖτε, χαριτωμένη πριγκίπισσα, ὅτι ἀποδώσετε μεγάλη δύναμη ἀρετῆς σὲ μιὰ συνήθεια διαγωγῆς, πού μοιάζει τὴ φύση τοῦ καλόθρεφτου ἀλόγου, πού δὲ χρειάζεται σπηρούνια. Ἀλήθεια, ὅμως, ἔχετε δίκιο. Ἐγὼ δὲν εἶμαι ὑψηλῆς περιωπῆς πλάσμα, ἴσα-ἴσα τὸ ἐναντίο. Ὅπως τὰ σαυλιὰ τοῦ δρόμου ἀγαπῶ, ἀγαπῶ καὶ μόνον ἀγαπῶ. Γιατί καὶ τὰ παληόσκυλλα ξεύρουν ν' ἀγαποῦνε τοὺς κυρίους των.

Η ΠΡΙΓΚΗΠΙΣΣΑ.— Μὴ μιλάτε ἔτσι, ἐνάρχετε Διέγο. Ἀλήθεια μίλησα μὲ τρόπο μεγάλου ψυχο, καὶ εὐλικρινῶς ἐπίστεψα ὅτι θὰ ἔπαιρνα ὑψηλὲς ἀποφάσεις. Ἀλλὰ σεῖς τὶς ἐβάλετε σ' ἐνέργεια, τὶς ἐξήσετε καὶ ἐκάμετε γενναϊόψυχα ὅ,τι ἔπρεπε. Ὅ,τι ἐκάμετε καὶ κάνετε γιὰ τὸν Δοῦκα εἶνε γιὰ μένα ὑψηλότερο μᾶθημα ἀπ' ὅλους τοὺς Βίους τοῦ Πλουτάρχου.

ΔΙΕΓΟΣ.— Δὲν θὰ μάθετε τίποτε ἀπὸ μένα, κυρία μου.

Η ΠΡΙΓΚΗΠΙΣΣΑ.— Ἦθελα ὅμως νὰ δοκιμάσω Διέγο.

ΔΙΕΓΟΣ.— Μὴ ζητάτε ν' ἀγκαλιάσετε πολλὰ πράγματα, κυρία, Τὰ ἀψυαίματα ἄλογα πού σᾶς ἔμαθ' ὁ πατέρα σας νὰ δαμάζετε καὶ

ζεύγεται ἔχουν τὶς ὀρισμένες ἀρετὲς τους. Οἱ ἀρετὲς τῶν παληόσκυλων εἶνε διαφορητικῆς. Μὴν τὰ ζηλεύετε. Τὰ εὐγενικὰ ἄλογα σας τὰ κλοτσοῦν ἀρκετὰ, χωρὶς μάλιστα ν' ἀντιλαμβάνονται τὴν παρουσίαν τους. Ἀλλὰ νομίζω ὅτι πολὺ προχώρησα χωρὶς νὰ εἶμαι φιλόσοφος μῆτε ἀπὸ γεννητῆς μῆτε ἀπὸ μελέτης... Καὶ ἔξασα νὰ σᾶς πῶ τὴν παραγγελία τῆς Ὑψηλότητος του.—Ὁ Δοῦκας γνωρίζοντας τὴν ἀγάπὴ σας γιὰ τὴ μουσικὴ καὶ τὴν προσοχὴ πού δίνετε σ' αὐτή, σκέφθηκε ὅτι θὰ μποροῦσε νὰ σᾶς διασκεδάσει, ὡς ὅτου εὐκαιρήσει νὰ σᾶς προσφέρει τὰ σέβη του, ἂν ἐδοκιμάζετε τὶς φτωχῆς μου δυνάμεις. Θέλετε νὰ διατάξετε τοὺς ἄλλους μουσικοὺς κυρία ;

Η ΠΡΙΓΚΗΠΙΣΣΑ.— Ὅχι, καλέ μου Διέγο. Συμμορφώσου μὲ τὴν ἐπιθυμία μου. Ἐμελέτησα μουσικῆ, κ' εὐχαρίστως θὰ δοκιμάζω ἐνῶ σεῖς θὰ τραγουδάτε ἐγὼ νὰ σᾶς συντροφεύω μὲ τ' ὄργανο. Ἐχετε τίποτε κομμάτια μαζί σας ;

ΔΙΕΓΟΣ.— Ἐδῶ εἶνε μερικά, κυρία, ἀφισμένα γιὰ νὰ τὰ παῖζουν ἀπόψε οἱ μουσικοὶ τῆς Ἐξοχότητος του. Νὰ τὸ βουκολικὸ τῆς Φυλίδας ἀπὸ τὸ Λουδοβίκο τὸν Κιθαρωδὸ ἕνας ὕμνος σὲ τέσσερα μέρη στὴν Παρθένο, τοῦ Ὁρλάνδου Λάσσου ἕνα ἐρωτικὸ ἀπὸ τὸν ἀρχιμουσικὸ τοῦ Πάπα Σινιὸρ Πιερλουίτζι τοῦ Πρενέστε. Ἄ ! ἐδῶ εἶνε μιὰ δραματικὴ σκηνὴ μεταξὺ Μήδειας καὶ Κρέουσας, πού εἶταν ἀντίζηλοι στὴν ἀγάπῃ, ἀπὸ τὸν Φιορεντῖνο Ὁκιάβιο. Τὴ γνωρίζετε, κυρία μου ;

Η ΠΡΙΓΚΗΠΙΣΣΑ.— Τὸ τραγοῦδησα γιὰ νὰ ἐξασκηθῶ μὲ τὸ δάσκαλο μου ! Ἀλλὰ, καλέ μου Διέγο, κυττάξετε νὰ βρεῖτε ἐν' ἄλλο τραγοῦδι τῆς ἀρεσκείας σας.

ΔΙΕΓΟΣ.— Τώρα εἶνε ἡ σειρά σας νὰ κάμετε κατὰ τὸ γούστο μου, χαριτωμένη κυρία. Ὑποθέσετε, ὅτι εἶμαι ὁ δάσκαλος σας. Ἐπιθυμῶ ν' ἀκούσω τὴ φωνὴ σας. Καὶ ποιὸς ξέρει ; Ἴσως σ' αὐτὴ τὴν περίσταση νὰ σᾶς μάθω κάτι.

Ἡ πριγκίπισσα κάθεται στὸ κύμβαλο. Ὁ Διέγος στέκεται ὄρθιος στὸ πλευρὸ τῆς, στὴν ἐξέδρα. Τραγουδοῦν : ἡ πριγκίπισσα ὡς ὑψίφωνος καὶ ὁ Διέγος ὡς μεσόφωνος. Ἡ πριγκίπισσα ἀρχίζει πρώτη μὲ γεμάτη καθαρή καὶ ὑψηλὴ φωνή, τραγουδώντας πολὺ τεχνικά. Ὁ Διέγος ἀκολουθεῖ τραγουδώντας χαμηλά, ἡ φωνὴ του εἶνε λίγο ἀραχνιασμένη καὶ δῶ καὶ κεῖ ραγισμένη, ἀλλὰ ὑπερβολικὰ γλυκεῖα καὶ διαπεραστικὴ, κ' ἐνῶ τραγουδαί χωρὶς ν' ἀφίνει τὸ χαμηλὸ τόνο ἡ φωνὴ κυριαρχεῖ καὶ προξενεῖ ταραχὴ. Ἡ πριγκίπισσα λαθεύει καὶ σταματᾷ ξαφνικά.

ΔΙΕΓΟΣ (τελειώνοντας μιὰ φράση ἀπότομα).— Τί εἶνε κυρία ;

Η ΠΡΙΓΚΗΠΙΣΣΑ.— Δὲν ξέρω, ἔχασα τὴ σειρά μου... τὰ ἔχασα. Ὅταν ἡ φωνὴ σας ἀνέβηκε ἐναντίο τῆς δικῆς μου, Διέγο, ἔχασα τὸ κεφάλι μου. Καὶ—δὲν ξέρω πῶς νὰ σᾶς τὸ παραστήσω—ὅταν οἱ φω-

νές μας σμίγουνε σ' αὐτὴ τὴ μακρινὴ παραφρονία, μοῦ φαίνεται πῶς μοῦ κἀνεται τρομερὸ κακό.

ΔΙΕΓΟΣ (χαμογελώντας μὲ πλαστὸ δικαιολογητικὸ ἔφος).— Συχωρέστε με, κυρία. Ἴσως, νὰ τραγουδῶ πολὺ δυνατά. Ἐμεῖς οἱ τραγουδιστὰδες τοῦ θεάτρου, συνειθίζουμε νὰ βιάζουμε τὰ πράγματα. Ἐλπίζω, ὅτι καμμιά μέρα θὰ σᾶς ἀκούσω νὰ τραγουδάτε μόνη σας. Ἐχετε χαριτωμένη φωνή : περισσότερο ἀγορίσια παρὰ κοριτσιότικη.

Ἡ ΠΡΙΓΚΗΠΙΣΣΑ.— Καὶ ἡ δική σας...εἶνε παραξένο, στὴν ἡλικία σας, ν' ἀλλάξουμε θέση—ἡ δική σας, ἂν καὶ πιὸ βαρειά ἀπὸ τὴ δική μου, μοιάζει γυναικίσιαι.

ΔΙΕΓΟΣ (γελώντας).— Ἐπειδὴ ἀπόχτησα καρδιά, κυρία ! Εἶνε ὄργανο πού μεγαλώνει γληγορώτερα ἐκεῖ ὅπου ἡ καταγωγὴ εἶνε ἀνακατεμένη καὶ χαμηλὴ, γιατί δὲν ὑπάρχουν εὐγενικώτερα μέλη γιὰ νὰ βραδύνουνε μὲ τὴν ἀνάπτυξη τους τὴ δική της.

Ἡ ΠΡΙΓΚΗΠΙΣΣΑ.— Μὴ μιλάτε ἔτσι λαμπρέ, Διέγο. Γιατὶ μοῦ προξενεῖτε θλίψη ὅταν κατοματῶμαι εἰς ἕνα πρόσωπο—τὸν θανάσιον ἑαυτὸν σας—πού σέβρομαι. Ἐχετε πῆρα Διέγο, καὶ θὰ μοῦ μάθετε πολλὰ πράγματα γιατί ἐπιθυμῶ νὰ μάθω.

Ἡ ΠΡΙΓΚΗΠΙΣΣΑ.— Ἡ Πριγκίπισσα πιάνει τὸ χέρι του στὰ δικά της, μ' εὐγένεια καὶ ἀπλότητα. Ὁ Διέγος τραβᾶ τὸ χέρι του καὶ ὑποκλίνεται μὲ μεγάλη ἐθιμοτυπία.

ΔΙΕΓΟΣ.— Θὰ ἐπιθυμοῦσατε νὰ μάθετε νὰ τραγουδάτε σὰν κ' ἐμένα, χαριτωμένη κυρία ;

Ἡ ΠΡΙΓΚΗΠΙΣΣΑ (σὲ λίγο). — Δὲν πιστεύω νὰ ἦθελα, Διέγο.

ΠΕΜΠΤΗ ΠΡΑΞΗ

Δυὸ μῆνες ἀργότερα. Ἡ μέρα τοῦ γάμου τοῦ Δοῦκα. Ἐνα ἄλλο μέρος τοῦ παλατιοῦ τῆς Μάντουας. Μιά μακριὰ ταράτσα ὅσο φτάνει τὸ μάτι μὲ στέγη πού κρατιέται ἀπὸ κολῶνες. Ἀπὸ τὴν μιὰ μεριά βλέπει στὸ φραγμένο χωρὸ ὅπου γίνονται οἱ ἵππικοὶ ἀγῶνες, προαίτιο κλεισμένο ἀπὸ κουρεμένους φράχτες καὶ ὀλόγυρα φυτεμένο μὲ σικαμιές. Ἀπὸ τὴν ἄλλη μεριά ἡ ταράτσα βλέπει ὅλη τὴ λίμνη πού νομίζει κανεὶς ὅτι σὰ φραγμὸς τὴ συγκρατεῖ. Οἱ Αὐλικὸι τῆς Μάντουας, καὶ πολλοὶ ἀπεσταλμένοι ξένων Πριγκίπων, μὲ πολλοὺς ἐπίσκοπους εἶνε μαζεμένοι στὴν ταράτσα, ὀλόγυρα στὶς ἔδρες τοῦ Δοῦκα, τῆς νέας Δούκισσας Ἰσιόλτας, τῆς χήρας Δούκισσας καὶ τοῦ Καρδινάλιου. Ἀντίκρου, χωρισμένη ἀπ' τὴν ταράτσα ἀπὸ μιὰ γραμμὴ καλαμῆς καὶ ἰτῆς καὶ μερικὰ μέτρα διάφανο πράσινο νερό, μὲ λευκὰ λούφαρα γεμάτα σὰν ἀπὸ ἄστρα, εἶνε μιὰ σκηνὴ μορφῆς ἑλληνικοῦ ναοῦ, πού φαίνεται σὰ ν' ἀκουμπᾶ στὰ νερά τῆς λίμνης. Ἀέτωμα καὶ κολῶνες εἶνε στολισμένα μὲ γιρλάντες ἀπὸ δάφνες καὶ κυπαρίσσια. Στὸ αέτωμα τὸ σύμβολο τοῦ Δοῦκα χρυσὸς λαβύρινθος σὲ φόντο γαλάζιο καὶ ἡ συμβολικὴ λέξη : «Rectas p̄to». Στὴ σκηνὴ μπροστὰ ἀπὸ τὴν αὐλαία, πού εἶνε κατεβαμένη, κάμποσοι μουσικοὶ μὲ βιολιά, βιόλες, ἀνατολίτικες κιθάρες,

ντυμένοι σὰν τοὺς μουσικοὺς πού ζωγράφησεν ὁ Βερονέζε. Ἀρχίζουν γλυκὰ-γλυκὰ τὸ προανάκρουσμα, παίζοντας μελετημένους μεταλλαγῆς μαζεμένες σὲ σκοπὸ χοροῦ σὲ χρόνον $\frac{3}{8}$ εἰς τὸν ὅποιον ἐπειδὴ λείπουν οἱ τέλειες κατιούσες παίρνει ἕνα χαρακτηριστὴ παρὰδοξα μελαγχολικό.

Ο ΚΑΡΔΙΝΑΛΙΟΣ (στὸν Πρέσβυ τῆς Βενετίας).— Τί λέγετε, ἐξοχώτατε, γιὰ τὸ ἔργο τοῦ Διέγου μας, δὲν σᾶς φαίνεται ὅτι τὰ καταφέρνει νὰ μᾶς μαγεύει μὲ τὶς συνθέσεις του, ὅπως καὶ μὲ τὸ τραγοῦδι του ;

Ἡ ΜΑΡΚΗΣΙΑ ΤΗΣ ΓΚΟΥΑΣΤΑΛΛΑ (στὴ Δούκισσα μητέρα).— Πάρα πολὺ ἔξοχο κομμάτι μοῦ φαίνεται, κυρία. Καὶ νέας τέχνης. Εἶχαμε κ' ἐμεῖς τέτοιες παραστάσεις στὸ παλάτι καὶ στοὺς κήπους καὶ μερικῆς, τ' ὁμολογῶ, εἶταν ἐξαίσιες· ἐπειδὴ τὸ παλάτι μας εἶνε χτισμένο πάνω στὸ λόφο κ' ἔχει λαμπρὲς θέες μὲ δενδροστοιχίες, κυπαρίσσια καὶ πέρα μακριὰ τὸν κάμπο. Ἄλλ' ὥς τὰ τώρα κανένας ἄλλος ἐκτὸς ἀπὸ τὸ γιου σας τὸ Δοῦκα, δὲν μᾶς ἔδωσε τέτοιο θέαμα πάνω στὸ νερό. Χωρὶς ἄλλο θάνε δική του ἐφεύρεση ;

Ἡ ΔΟΥΚΙΣΣΑ (μὲ φανερὴ ἀπασχόληση). — Δὲν πιστεύω, κυρία. Εἶνε καπρίτσιο τοῦ τρελλοῦ μας Διέγου. Καὶ ξομολογοῦμαι ὅτι δὲν μ' ἀρέσει. Μὲ κάνει ν' ἀνησυχῶ γιὰ τοὺς ἠθοποιοῦς.

Ο ΕΠΙΣΚΟΠΟΣ ΤΗΣ ΚΡΕΜΟΝΑΣ (στὸν Καρδινάλιο).— Θαυμάσιος τραγουδιστὴς ὁ Σινιὸρ Διέγος σας. Λέγουν ὅτι οἱ Ἰσπανοὶ μεταχειρίζονται διάφορους τρόπους γιὰ νὰ διατηροῦν στὴ φωνή τους τὴ δροσερότητα τῆς νηότης. Ἡ Αὐτοῦ Ἀγιότης ἔχει πολλοὺς τέτοιους πού τραγουδᾶνε θεῖα ἐνῶ τοὺς διευθίνει ὁ Πιερλουίτζι. Ἄλλ' ὁ Διέγος σας, ἂν καὶ φαίνεται πραγματικὰ παιδί, ἔχει ὅμως ἕνα τρόπο τραγουδιοῦ σὰν κ' ἐκείνον πού γνωρίζει ὀλόκληρο κόσμον ἀπὸ χαρῆς καὶ θλίψεως.

Ο ΚΑΡΔΙΝΑΛΙΟΣ.— Ἐχετε δίκην. Μάλιστα κάποτε θαρρῶ ὅτι βάζει πολὺ πάθος στὸ τραγοῦδι του. Προτιμῶ τὴν δλίμνια γαλήνη τῶν ἀρχαίων σοφῶν.

Ἡ ΝΕΑ ΔΟΥΚΙΣΣΑ (γελώντας). — Ὁ θεῖος μου νομίζω, θάταν ἱκανὸς νὰ ἐξορίσει τὸ θεῖο Διέγο μας, ὅπως ὁ Πλάτωνας τοὺς ποιητὰς, γιατί μᾶς συγκινοῦν πολὺ.

Ο ΠΡΙΓΚΗΠΑΣ ΤΗΣ ΜΑΣΣΑ (ψιθυριστά).— Εἶνε ἀλήθεια πῶς ἐσυγκίνησε παρὰξένα τὴν ψυχὴ τοῦ εὐγενικοῦ συζύγου σας. Ἡ μήπως χαριτωμένη νύφη, ἡ ὑπερβολικὴ εὐτυχία, βαραίνει τὴν ψυχὴ τοῦ φίλου μας ;

Ἡ ΝΕΑ ΔΟΥΚΙΣΣΑ (στρέφει καὶ παρατηρεῖ τὸ Δοῦκα πού στέκεται λίγο μακρότερα).— Ἀλήθεια, ὁ Φερδινάνδος αἰσθάνεται πολὺ τὴ μουσικὴ, κ' ἐνδιαφέρεται ὑπερβολικὰ γιὰ τὸ ἔργο τοῦ Διέγου μας. Κι ὁμως... ἀπορῶ...

Η ΜΑΡΚΗΣΙΑ (σὸν ποιητὴ τοῦ Δούκα τῆς Φερράρας πού στέκεται κοντά της).—Ὁμολογῶ ὅτι ποτὲ δὲν θὰ μπορούσα ν' ἀναγνωρίσω τὸν Σινιὸρ Διέγο ἔτσι μεταμορφωμένο. Ὁλος ὁ κόσμος τὸν παίρνει γιὰ γυναῖκα.

Ο ΠΟΙΗΤΗΣ.—Γυναῖκα! Πέστε καλλίτερα θεά, κυρία! (χαμηλόφωνα). Μὰ τὴν ψυχὴ μου, ἡ νύφη μόλις μπορεῖ νὰ παραβληθῆί μαζύ του, ἂν καὶ εἶναι ὁμορφὴ σὰν ἕνας ἀπ' αὐτοὺς τοὺς εὐγενικοὺς κύκλους πού πλέουν σ' αὐτὰ τὰ ὀλοκάθαρα νερά.

Ο ΓΕΛΩΤΟΠΟΙΟΣ.—Μετὰ τὴν παράσταση, θὰ δοῦμε γυναῖκες ἀπ' αὐτὲς πού τὸν θανατίζουν, μαζεμμένες πίσω ἀπ' τὴ σκηνὴ γιὰ νὰ μύθουν τὸ μυστικὸ τοῦ βαιψίματος πού μπορεῖ ν' ἀλλάξει ἕνα παιδί τοῦ δρόμου σὲ πολὺ ὁμορφὴ νύφη. Μεταμόρφωση πού ἀξίζει γιὰ εἴκοσι μεταμορφώσεις τοῦ Ὀβιδίου.

Η ΔΟΥΚΗΣΣΑ (σὸ Δούκα). — Ὅλοι μοῦ λέγουν—ἀλλὰ φυσικὰ εἶναι μυστικὸ ὅτι τὰ λόγια τοῦ μεγαλόπνοου αὐτοῦ ἔργου τὰ ἔγραψε ἡ Ὑψηλότητά σας· καὶ ὅτι ἐβσηθήσετε, τόσα πολλὰ εἶναι τὰ χαρίσματα σας, τὸν τραγουδιστὴ ἀκόλουθο σας νὰ τὰ μελοποιήσει.

ΔΟΥΚΑΣ (ἀνεπόμενα). — Πιθανὸν ἢ Γαληνότητα σας νὰ ἔλαβε πολλὲς πληροφορίες, πιθανόν, ὅμως, νὰ εἶναι καὶ λαθιμένες.

Ο ΙΠΠΟΤΗΣ ΤΗΣ ΜΑΛΤΑΣ (στὴ νέα Δούκισσα). — Ὁ καθεὶς ἀναγνωρίζει τὴ σφραγίδα τῆς μεγαλοφυΐας τοῦ Δούκα Φερδινάνδου στὴν ἐξέλιξη τοῦ ἔργου σ' αὐτὸ τὸ ποιητικὸ περιβάλλον. Τί θέμα θὰ τέριαζε περισσότερο μ' αὐτὲς τὶς λίμνες παρὰ ἡ Ἀριάδνη ἐγκαταλειμμένη στὸ νησί της; Καὶ ὁ λαβύρινθος στὸ μῦθο εἶναι ὄρατος ὑπαινιγμὸς γιὰ τὸ ἀτομικὸ σύμβολο τοῦ συζύγου σας, πού στολίζει τὸ θανατάσιο πλαφὸν πού ὁ ἴδιος τώρα τελευταία ἐζωγράφισε καὶ μᾶς κινεῖ τὸ θανατισμό.

Η ΝΕΑ ΔΟΥΚΗΣΣΑ (μὲ μάτια καρφωμένα στὴν αὐλαία πού ἀρχίζει νὰ κινεῖται). — Ὅχι, ὅλα αὐτὰ εἶναι τοῦ Διέγου. Σοῦτ' ἀρχίζουν νὰ παίζουν. ὦ! ἡ καρδιά μου χτυπᾷ εἶμαι περίεργη νὰ μάθω πὼς ὁ ἀγαπητὸς μας Διέγος θὰ τὰ καταφέρει ὡς τὸ τέλος, καὶ ν' ἀκούσω τὸ τελευταῖο τραγοῦδι πού ποτὲ δὲν ἠθέλησε νὰ μοῦ τραγουδήσει.

Ἡ αὐλαία ἀνοίγει στὰ πλάγια, ἀφίνοντας νὰ φαίνεται ἡ σκηνή, πού εἶναι στολισμένη μὲ γλάστρες ἀπὸ πορτοκαλλιές, μυρσίνες καὶ μιὰ μεγάλη ἀνθισμένη ροδοδάφνη. Στὸ βᾶθος δὲν ὑπάρχει κανένα ζωγραφισμένο φόντο· ἀλλὰ μονάχα ἡ λίμνη, βασιὰ ὁ γυαλὸς καὶ ὁ οὐρανὸς μὲ τὸν ἥλιο πού κατεβαίνει ἀργὰ πίσω ἀπ' τὰ σύννεφα καὶ τὰ χρωματίζει κόκκινα καὶ βυσσινιά, ρίχνοντας τριανταφυλλεὲς λάμπες στὸ διάφανο γυαλὸ ἀέρα. Στὴ σκηνή, Βάχχες ντυμένες σὰν τὶς Ὠρές τοῦ Μαντένα, ἀλλὰ μὲ στεφάνια ἀπὸ κληματόφυλλα καὶ Σάτυροι κομπᾷ ντυμένοι μὲ γιδοτόμαρα, ἀλλὰ τὰ μαλλιά δεμένα μὲ κορδέλλες. Ὅλοι τραγουδοῦνε μιὰ λατινικὴ Ὠδὴ εἰς τιμὴν τοῦ Βάχχου,

ἐνὼ κορίτσια ντυμένα σὰ Νύμφες μὲ θύρσους στολισμένους μὲ κορδέλλες, στὰ χέρια τους, χορεύουν μπροστὰ σὲ θρόνο ἀπὸ βρύα πού εἶναι καὶ αὐτὸς στολισμένος ἀπὸ γιρλάντες μὲ κορδέλλες. Σ' αὐτὸ τὸ θρόνο κάθονται ἕνας τενόρος πού παίξει ῥόλο Βάχχου, ντυμένος σταχτὴ χιτῶνα καὶ δέρματα λεοπάρδαλης, στεφάνια ἀπὸ κληματόφυλλα ζώνουν τὴ μέση του καὶ σκεπάζουν τὸ πλατύγρο καπέλλο του. Κι ὁ Διέγος, ὡς Ἀριάδνη. Ὁ Διέγος ὄχι πλέον ντυμένος ἀντρίκια ἀλλὰ μὲ γυναικεῖα ρούχα, σὰν τὶς Σίβυλλες τοῦ Γκουερταίνο: μὲ κυματιστὸ φόρεμα καὶ μπλοῦζα πορτοκαλλιὰ καὶ μενεξεδένια, ἀνοιχτὴ στὸ λαϊμό· μὲ πέπλους χρωματιστοὺς πού κρέμονται, μιὰ κορδέλλα πολυχρῶμη δεμένη γύρω στὸ κεφάλι σὰν σαρία, ἀπ' ὅπου ξεχύνονται κύματα ἀπὸ μαῦρα μαλλιά. Εἶναι ὑπερβολικὰ ὄρατα. Ἡ Μαγδαληνὴ (πού κάποτε τὴ γνωρίσαμε ὡς Διέγο) σηκώνεται ἀπὸ τὸ θρόνο καὶ μιλάει στρέφοντας πρὸς τὸ Βάχχο. Ἡ φωνὴ της εἶναι φωνὴ μεσοφώνου, ὄχι ὅμως βαθειὰ καὶ μὲ ψηλὲς νότες σὰν ὄξυβόας. Μιλάει σὲ ἄρρυθμὴ μονωδία, πού συντροφεύεται ἀπὸ τὶς βιόλες καὶ τὸ κύμβαλον.

ΑΡΙΑΔΝΗ. — Μὴ θέλεις νὰ μὲ ξελογιάσεις, γλυκὲ Βάχχε, ἡλιοκαμένε βασιληᾷ τῶν ξανθοκόκκινων ἀμπελιῶν καὶ τῶν ἀγροτικῶν ὄργων. Μήτε τὰ δῶρα πού μοῦ δίνεις μήτε καὶ τὸ βασίλειο τοῦ κόσμου τῶν ὀνειρῶν πού γεννιέται ἀπὸ τὸ κρασί, μποροῦν νὰ μὲ παρηγορήσουν γιὰ τὸ χαμὸ τοῦ Θησέα.

Ο ΒΑΧΧΟΣ (τενόρος). — Πριγκίπισσα, σᾶς παρακαλῶ, ἀφήστε με νὰ δοκιμάσω νὰ καταπραῖνω τὴν ἀγωνία σας. Κόρη τοῦ Κρητικῶ Μίνωα, τοῦ αὐστηροῦ δικαστῆ ἐκείνων πού ἔφυγαν, τὰ νεῖατα καὶ ἡ ὁμορφιά σας μονάχα τὴ θλίψη ἐγνώρισαν, καὶ ἡ σκιά τοῦ Ὁρκου ἀπλώνεται πάντα στὸ δρόμο σας. Ἀλλ' ἐγὼ εἶμαι ὁ θεὸς τῆς χαρᾶς, μπορῶ νὰ πιάσω τὴν ψυχὴ σας, νὰ τὴν κρεμάσω στὸν ἥλιο τῆς Εὐθυμίας, ὅπως κρέμονται τὰ τσαμπιά, πού εἶναι ῥόδινα ἢ ἔχουν ἕνα χρῶμα διάφανο κεχριμπαριοῦ, ἀπὸ τὸ κλημα στὸ γόνιμον ἥλιο μιᾶς δροσερῆς φθινοπωριάτικης μέρας. Θὰ πιάσω τὴν μερδεμένη κουβαρίστρα τῶν θλιβερῶν σκέψεων σας καὶ θὰ τὶς κρεμάσω στὸν γαλήνιο οὐρανὸ τῆς ἐσπέρας, μία-μία, ξεκοκισμένες σὰν τ' ἀστέρια πού πάλλουνε σ' αὐτὸ τὸ διάδημα, μὲ τὸ ὁποῖον θάθελε νὰ σᾶς ζώσει τὸ χέρι μου. Ἀκοῦτε με, ὄρατα Νύμφη: ἕνας θεὸς σᾶς παρακαλεῖ.

ΑΡΙΑΔΝΗ.— Ἀλλοίμονο, χαρούμενη θεότητα μιᾶς ἐποχῆς, πὺ γλυκειᾶς ἀπὸ τὴν Ἀνοιξὴ καὶ πὺ γόνιμης ἀπὸ τὸ Καλοκαίρι, δὲν ὑπάρχει πλέον φθινόπωρο γιὰ τὴ δύστυχη Ἀριάδνη. Μονάχα οἱ νύχτες καὶ οἱ παγωνιῆς τοῦ χειμῶνα τυλίγουν τὴν ψυχὴ μου. Σὰν ἔφυγε ὁ Θησέας ἔφυγαν μαζύ του καὶ τὰ νεῖατα μου. Σᾶς παρακαλῶ, ἀφήστε με στὰ φτωχὰ δάκρυα μου καὶ μὲ τὴ θύμηση του.

ΒΑΧΧΟΣ.— Κυρία, καὶ ὁ θεὸς ἄκομα καὶ ὁ ἐρωτευμένος πρέπει νὰ σέβονται τὴ θλίψη σας. Χαίρετε. Σύντροφοι πάμε. Τὰ πεῦκα στοὺς λόφους καὶ οἱ βράχοι πού εἶναι στεφανωμένοι μὲ κισσοὺ προσ-

μένουν τὴ συντροφιά σας, καὶ τὰ κόκκινα βούτσια καὶ τὰ βουτσια
ποῦ εἶνε καμωμένα ἀπὸ ξύλο βαλανιδιάς, καὶ εὐωδιάζουν, λαχταροῦνε
τὴν παρουσία σας.

Οἱ Βάκχες καὶ οἱ Σάτυροι τραγουδᾶνε μιὰ λατινικὴ ᾠδὴ σὲ τέσσερα μέρη εἰς
τιμὴν τοῦ κρασιοῦ, ἐνῶ οἱ μασσαβιόλες καὶ τὰ λαοῦτα τοὺς συντροφεύουν
καὶ βγαίνουν μὲ τὸ Βάκχο.

Η ΝΕΑ ΔΟΥΚΙΣΣΑ (στὸν ποιητὴ τοῦ Δοῦκα τῆς Φερράρας).— Καὶ
τώρα, δάσκαλε Τορκουάτο, τώρα θ' ἀκούσουμε τῆς ποιήσεως τὸ τρα-
γοῦδι, μὲ τὴ φωνὴ τοῦ Διέγου μας.

Ο ΔΙΕΓΟΣ ὡς Ἀριάδνη πηγαίνεσθαι σιγὰ στὴ σκηνή, ἐνῶ ἡ βιόλα παίζει
ἓνα προανάκρουσμα σὲ τόνο ἐλάσσονα. Μιλεῖ μὲ ρετσιτατίβο, ἐνῶ τὰ ἐγ-
χορδα ὄργανα καὶ τὸ πιάνο συνοδεύουν μὲ συγχορδίες.

ΑΡΙΑΔΝΗ.— Ἐπὶ τέλους, ἔφυγαν! Εὐγενικὰ πλάσματα, πόσον
ἢ καλωσύνη τους ἐβασάνιζε τὴν κουρασμένη ψυχὴ μου! Μονάχη μὲ τὴ
θλίψη, εἶνε σχεδὸν ἡδονή, ἀφοῦ ἡ θλίψη μου προέρχεται ἀπὸ τὴ θύμηση
τοῦ Θησέα. Κι ὅμως, αὐτὴ ἢ σκέψη μὲ σκοτώνει. Ὡ Θησέα, γιατί
νὰ ἔμπεις μέσα στὴ ζωὴ μόν; Γιατί νὰ μὴ σὲ κομματιάσει καὶ νὰ
μὴ σὲ καταβροχθίσει ὁ σκληρὸς Μινώταυρος, ὅπως ὄλους τοὺς ἄλλους;
Δυστυχησμένη Ἀριάδνη! Ἡ κλωστή τοῦ λαβύρινθου εἶτανε στὰ
χέρια μου καὶ τοῦ τὴν ἔδωκα. Καὶ τώρα τὸ πλοῖο του ἀπὸ καιρὸ
ἐσίμωσε τὴν ἀκρογιαλιά τῆς πατρίδας του κ' ἐκεῖνος κάθεται στὴν
πλώρη, προσμένοντας ν' ἀντικρύσει τὴν καινούργια του ἀγάπη. Ὅμως,
τὸ παρελθὸν εἶνε δικό μου.

Μιά φλογέρα ἀπ' τὴν ὀρχήστρα δυναμώνει τὸ σκοπὸ τῆς, τὴν συντροφεύουν
βιόλες καὶ παίζουν τρεῖς τέσσαρες φράσεις πολυπλοκές, πολὺ γλυκιές καὶ
συγκινητικὲς σταματώντας σὲ ψηλὴ νότα, χωρὶς νὰ κατορθωθεῖ μιὰ τέλεια
ἁρμονία.

ΑΡΙΑΔΝΗ (ἐξακολουθώντας).— Ἄλλοτε μ' ἀγαποῦσε κι ἀκόμα
μ' ἀγαπᾷ. Τίποτε δὲν εἴμπορεῖ ν' ἀλλάξει τὴν ἀγάπη του. Ὁχι. Θησέα,
ποτέ δὲν θὰ μπορέσεις ν' ἀγαπήσεις ἄλλη ὅπως ἀγάπησες ἐμένα.

Ἡ ἀπαγγελία γίνεται πῶς μελωδικὴ ἂν καὶ ἀκόμα δὲν εἶνε ρυθμικὴ καὶ
συνοδεύεται ἀπὸ ἓνα γλήγορο καὶ παθητικὸ τρέμολο βιόλας καὶ βιολιῶν.

Κι ὁ ἔρωτας σου γι' αὐτὴν θὰ εἶνε μονάχα ἢ λεπτὴ σκιά τῆς
πραγματικότητος ποῦ εἶταν δική μου. Μὰ Θησέα... Μὴ μ' ἀφήσεις
ἀκόμα. Μιὰ ὥρα, ἓνα λεπτὸ ἀκόμα. Ἐχω τόσα πολλὰ νὰ σοῦ πῶ
πρὶν φύγεις.

Ἡ συμφωνία γίνεται πῶς ταραγμένη. Ἐνας βαρύβαλλος ἀντιλαλεῖ τὴν τελευταία
φράση τῆς Ἀριάδνης μὲ δυνατὸ βουκολικὸ τόνο.

Ξεύρεις δὲν σοῦ τραγοῦδησα ἀκόμα τὸ μικρὸ ἐκεῖνο τραγοῦδι
ποῦ ἐσύνθεσε ἡ Αἰολικὴ ποιήτρια ποῦ ἀγάπησεν ὁ Ἀπόλλωνας ἀπὸ
μικρὸ παιδί. Καὶ δὲν μπορεῖς νὰ φύγεις πρὶν τὸ τραγοῦδίσω. Νά!

Ἄλλὰ πρέπει νὰ τὴν κουρδίσω. Ὅλα εἶνε ξεκούρδιστα στὴ
δυσαρμονικὴ ζωὴ μου!

ΤΟ ΤΡΑΓΟΥΔΙ

Ἄς ξεχάσουμε ὅτι ἀγαπηθήκαμε πολὺ
Ἄς ξεχάσουμε ὅτι θὰ χωριστοῦμε
Ἄς ξεχάσουμε πῶς μ' ἔνα ἄγγιγμα μὲ μιὰ ματιὰ
Ἄλλοτε ἐνοιώθαμε τίς ψυχές μας.

Μόνον ἄς καθίσουμε στὸ χορτάρι μὲ τίς μαργαρίτες,
Ν' ἀκούσουμε τοὺς κορδαλοὺς καὶ νὰ ἴδουμε τὰ χελιδόνια νὰ περνᾶν
Ἄς ζήσουμε μιὰ στιγμὴ σὰν τὰ παιδιά ποῦ παίζουν,
Δίχως αἶριο καὶ δίχως χθές.

Ο ΠΟΙΗΤΗΣ (στὴ νέα Δούκισσα χαμηλόφωνα).— Κυρία, μοῦ φαί-
νεται ὅτι ἢ Ὑψηλότητα του δὲν εἶνε καλὰ! Κυττάξετε, παρακαλῶ.

Η ΝΕΑ ΔΟΥΚΙΣΣΑ (δίχως νὰ στρέψει).— Ἡ μαγεία τοῦ ἔργου
τὸν ἔχει συγκινήσει. Σοῦτ!

Η ΜΗΤΕΡΑ ΔΟΥΚΙΣΣΑ (σιγὰ-σιγὰ).— Ἐλα, Φερδινάνδε, εἶσαι
ἀδιάθετος. Ἐλα μαζί μου.

Ο ΔΟΥΚΑΣ (μισόφωνα).— Ὁχι, μητέρα, θὰ περάσει. Μιὰ μικρὴ
στενοχώρια στὴν καρδιά ὅπως μ' εὔρισκε κι ἄλλοτε. Ἄς μείνουμε.

Τὸ τραγοῦδι ἐπαναλαμβάνεται.

Ἄς ζήσουμε μιὰ στιγμὴ σὰν τὰ παιδιά ποῦ παίζουν,
Δίχως αἶριο, καὶ δίχως χθές.

Η ΜΗΤΕΡΑ ΔΟΥΚΙΣΣΑ (σιγὰ).— Θάρρος, παιδί μου, τὰ ξεύρω ὅλα.

Η ΑΡΙΑΔΝΗ.— Θησέα, ἐτραγοῦδησα τὸ τραγοῦδι μου. Ἄλλοί-
μονο, ἄλλοίμονο, φτωχὰ τραγοῦδια ποῦ τραγοῦδάμε στὸν πολυαγα-
πημένο μάταια προσπαθοῦμε, ἀλλάζοντας τὰ ἀδιάκοπα, νὰ τὰ κάμουμε
καινούρια! Τώρα, μπορῶ νὰ ξαποστάσω, καὶ τὸ σκοτάδι νὰ τυλίξει
τὴν κουρασμένη καρδιά μου. Θησέα, ἀγάπη μου, καλὴ νύχτα!

Ἡ Ἀριάδνη ἀνεβαίνει γλήγορα στὸ πίσω μέρος τῆς σκηνῆς, γυρίζει γιὰ νὰ
στελεῖ ἓνα φίλ σ' ἓνα φανταστικὸ πρόσωπο καὶ ὕστερα ρίχνεται στὴ
λίμνη. Ἐκρηξὴ ἀπὸ χειροκροτήματα. Μπαίνει ἀμέσως, ἐνῶ φωνάζουν καὶ
χειροκροτοῦν, χορὸς ἀπὸ Ναϊάδες μὲ διάφανους πέπλους, στεφανωμένες
μὲ νοῦφαρα καὶ φύλλα ἱτῆας, ποῦ τραγοῦδάνε μ' ἐπισημότητα, πένθιμο
χορὸ, τὸν ἐπικήδειο τῆς Ἀριάδνης. Ἄλλὰ τὸ τραγοῦδι τοὺς μόλις ἀκούεται
ἀπὸ τίς ἐπευφημιές ὀλης τῆς Αὐλῆς καὶ οἱ φωνές: Διέγο! Διέγο! Ἀριάδνη!
Ἀριάδνη! Ἡ νέα Δούκισσα σηκώνεται ἀπότομα, σκουπίζοντας τὰ μάτια τῆς.

Η ΝΕΑ ΔΟΥΚΙΣΣΑ.— Ἀγαπημένε φίλε! Διέγο! Ὁρφέα μας,
παρουσιασθεῖτε.

ΤΟ ΠΛΗΘΟΣ.— Διέγο! Διέγο!

Ο ΠΟΙΗΤΗΣ (στὸν ἔξαρχο τοῦ Πάπα).— Εἶνε πραγματικὸς
καλλιτέχνης καὶ δὲν θέλει νὰ ἐλαττώσει τὴν ἐντύπωση τοῦ ἔργου

υποκίπτοντας στην άνοητη συνήθεια να παρουσιάζεται όταν τον χειροκροτούν.

Η ΜΑΡΚΗΣΙΑ. — Όμως, ένας άπλος τραγουδιστής, ένας ακόλουθος... ενώ οι κύριοι του τον καλούν... Κυττάξετε! ο Δούκας άφησε τη συντροφιά μας.

Ο ΚΑΡΔΙΝΑΛΙΟΣ. — Δίχως άλλο, πάει να φέρει θριαμβευτικά τον Διέγο.

Ο ΠΡΕΣΒΥΣ ΤΗΣ ΒΕΝΕΤΙΑΣ. — Και παρατηρώ ότι και η σεβαστή μητέρα του μάς άφησε. Άμφιβάλλω αν το έργο αυτό δεν επρόσβαλλε την αυστηρότητα της χειραίας της.

Η ΝΕΑ ΔΟΥΚΙΣΣΑ. — Μά πού είνε ο Διέγος ;
Ό χορός και η όρχήστρα εξακολουθούν τον επικήδειο της Άριάνης. Ένας βασιλικός θαλαμηπόλος πηγαίνει ανάμεσα από το πλήθος, ίσα στον Καρδινάλιο.

Ο ΘΑΛΑΜΗΠΟΛΟΣ (σιγά). — Έξοχώτατε μιιά λέξη...

Ο ΚΑΡΔΙΝΑΛΙΟΣ (χαμογελά). — Μήπως τού ξαναγύρισε τού Δούκα ή άρρώστεια ;

Ο ΘΑΛΑΜΗΠΟΛΟΣ (σιγά). — Όχι, Έξοχώτατε. Άλλά δεν μπορούμε να βρούμε τού Διέγο. Κ' έσυραν άπ' τού νερό πίσω άπ' τη σπηνή ένα σώμα γυναικείο με τού ρούχα της Άριάνης.

Ο ΚΑΡΔΙΝΑΛΙΟΣ (χαμηλά). — Αυτό είν' όλο ; Έχεμύθεια, παρακαλώ. Τού ξεύρω. Είνε πολύ δυσάρεστο άτίχημα. Άλλά πού πάντων έχεμύθεια.

Ξαφνικά ο χορός παύει. Γιατί μέσα στη σπηνή μπαίνει ο Δούκας. Είνε μούσκεμα και κρατάει στα χέρια του τού πνιγμένο πτώμα τού Διέγου, με τού ρούχα της Άριάνης. Κραυγή μέσ' από τού πλήθος.

Η ΝΕΑ ΔΟΥΚΙΣΣΑ (μπήγει μιιά φωνή και στηρίζεται στο μπράτσο τού ποιητή). — Διέγο !

Ο ΔΟΥΚΑΣ (γέρνει πάνω στο πτώμα πού εξαπλώσε στη σπηνή και μιλώντας) : Μαγδαληνή !

Η ΑΥΛΑΙΑ ΣΦΑΛΗ ΑΠΟΤΟΜΑ

Η Ίταλική Άναγέννηση με τ' άπειρα κρατίδια, με τού δικού της πολιτισμό και ρυθμό ζωής, έδωσε τού όραιότερα θέματα σέ διηγήματα, αισθητικές μελέτες, ποιήματα, δράματα. Σ' αυτήν εύρησαν άφθονο ύλικό οί Γάλλοι και αυτοί ακόμα οί Ίσπανοί της έποχής. Έκείνοι, όμως, πού έπήραν τού περισσότερα θέματα τούς άπ' αυτήν, είνε οί συγγραφείς τού Άγγλικού θεάτρου πού άνθισε στην πρώτη μορφή - τήν Ειδωλολατρική - της Άγγλικής Άναγέννησης. Άργότερα δεν έμεινε σχεδόν μεγάλος συγγραφέας πού να μήν έγγραψε κάτι για τήν έποχή εκείνη και εκτός από πολλούς Άγγλους συγγραφείς και καλλιτέχνες της Μετακλασσικής έποχής και Γερμανούς συγχρόνους των, πολλοί από τούς σημερινούς ποιητές, αισθητικούς και κριτικούς, άσχολήθηκαν με τήν αιώνια νέα Ίταλική Άναγέννηση.

Γιατί παρουσιάσθηκε στον κόσμο, ως άρτιο σύνολον ζωής, γεμάτο άπ' όλα τού συναισθήματα, τού πιο αντίθετα και τού πλέον παράξενα. Έπαναστάσεις, πόλεμος τών λαϊκών, ο άγώνας της Παπικής Έδρας για τήν κοσμική επικράτηση της Έκκλησίας. Οί ξένοι έπιδρομείς και οί ξένοι κατακτηταί. Οί προδοταί, οί δολοφόνοι, οί πολιτικοί, οί ποιηταί, οί καλλιτέχναι, οί έμπορικές μεγαλοφυΐες. Οί άθωοι έρωτες τού Πετράρχη πλάι στην πηγή και τού όργια τού Βοργία με τής αναμένες λαμπάδες. Ό δέ χριστιανισμός μέσα στην πλούσια εκείνη εκδήλωση της ζωής, έπήρ' ένα πολύ διαφορετικό νόημα από εκείνο πού έπεκράτησε στα κατόπιν χρόνια. Είταν μιιά συνέχεια της πολυθεϊκής σκέψης, ντυμένη τή χριστιανική μορφή. Είτανε μάλλον μιιά μεγάλη καλλιτεχνική άφορμή, μιιά χαρούμενη όψη της ζωής, παρά θρησκεία με στενά όρια, όπως τήν έφαντάσθηκαν οί κατόπιν πού κατώρθωσαν να σταματήσουν στα μισά τού δρόμου τήν εύθυμία και να τήν αντικαταστήσουν με τόν άσκητισμό. Και όλη αυτή η σειρά τών αντιθέτων εκδηλώσεων, πού έχει μιάν άφορμή - τήν άφθονία ζωής - αν και φαίνεται ότι κάθε εκδήλωση πηγάζει από διάφορα αίτια πού τού ένα παρουσιάζεται ως άπόλυτη άρνηση τού άλλου, έδωσε τόν πλέον πολυσύνθετο πολιτισμό πού δεν τόν άπόκτησε με όλες τής όμοιότητες πού παρουσιάζουν, καμμιιά από τής άλλες δύο Άναγεννήσεις, μήτε η Άγγλική μήτε η Γαλλική.

Για τή Ρώμη με τού μεγάλα όνόματα τών Παπών Άλεξάνδρου και τού Ίουλίου και άλλων, καθώς και για τού βίο και τού έργα της θαλασσινης Βασίλισσας πού έζησε μιιά διπλή ζωή, έγγραψαν πολλοί αξιόλογοι συγγραφείς.

Και άλλοι δεν μάς άρνήθηκαν τή χάρη να λάβουνε μέρος στίς χαριτωμένες ποιητικές γιορτές τών εύγενών της Πάδουας με τή θαυμάσια άπλοικότητα τούς. Η δέ Φλωρεντία κοιττεύει να μήν αφήσει σχεδόν κανένα μυστικό της πού να μήν τού παρουσιάσε στα περίεργα μάτια μας.

Τώρα, θά μιλούμε στη Μάντουα, πού είνε, καθώς λέγει ο Χιούλετ, μιιά από τής όμορφες πολιτείες, πού ο Ύψιστος, ο ύπέρτατος αρχιτέκτων, έστόλισε τόν κάμπο της Αίμυλίας, πού είνε ο θαυμασιώτερος κήπος της Ίταλίας ανάμεσα στίς Άλπεις και τ' Απέννινα. Θά προχωρήσουμε στο παλάτι για να ιδούμε τού πρόσωπα πού θά παίξουν σέ λίγο τού δράμα. Ό Καρδινάλιος φροντίζει να διατηρήσει τήν έξουσία στο Δούκα, σύμφωνα με τήν πολιτική της έποχής, όπου ο φόνος είταν άνάγκη και είταν άρκετά βαθεία τού νερά

πού ετριγύριζαν τὸ παλάτι γιὰ νὰ θάψουν πολλὰ μυστικά. Ἡ Δουκίσα μητέρα, ζεῖ ἀποτραβηγμένη ἀπὸ τὸ θόρυβο τῆς Αὐλῆς, γιὰ τὴν ζωὴν τῆς εἶταν φαρμακωμένη ἀπὸ τὴν περιφρόνηση καὶ τὴν κακομεταχείριση τοῦ ἀντρα τῆς. Ὁ Δούκας γυρίζει στὸ Παλάτι μὲ χαμένη τὴ συνέχεια τῆς μνήμης καὶ ταραγμένη τὴ σκέψη. Ἡ Ἰππόλυτα μὲ τὸ κεφάλι γεμάτο ἀπὸ τοὺς Βίους τοῦ Πλουτάρχου καὶ τὶς θεωρίες τοῦ Πλάτωνα, παντρεύεται τὸ Δούκα γιὰ τὴν ἔπρεπε, ἀφοῦ τὴν ἀρραβώνισαν μαζὶ του ἀπὸ τὴν κούνια. Ὅλα εἶνε ἤρεμα γιὰ τὴν δὲν εἰμποροῦσε νὰ γίνει ἀλλοιῶς, ἐπειδὴ ὅλοι εἶνε καλοαναθρεμένοι, ἔχουνε συναίσθησι τῆς θέσης τους καὶ προσπαθοῦν νὰ τὴν διατηρήσουν μὲ ζήλο, ἀφοῦ δὲν ἔχουνε τὸ θάρρος νὰ βροῦν ἄλλη διέξοδο. Ζοῦνε καθὼς ταιριάζει στὴ θέση πού κατέχουν, υποκύπτοντας στὶς ἀνάγκες πού δένουν ὅσα πλάσματα βρίσκονται σὲ ἀμεση σχέση μὲ τὰ κοινωνικὰ ἀθροίσματα, καὶ μάλιστα ὅταν κατέχουν θέση ξεχωριστή. Καὶ θὰ ἐξακολουθοῦσαν νὰ μένουν στὴ θαυμάσια ἡρεμία τους, δίχως κανεὶς νὰ κιντάρει μέσα του καλὰ, μήτε στὰ μάτια τοῦ ἄλλου, ἂν δὲν ἔρχονταν ὁ Διέγος. Ἡ Μαγδαληνὴ, κατακάθισμα τῆς κοινωνίας, ἀκολουθεῖ μ' εὐχαρίστηση τὶς τυφλὲς ὁρμὲς τῆς, ἐνῶ ἡ Ἰππόλυτα πού ἀναθράφηκε γιὰ νὰ γίνει γυναίκα Πρίγκηπα, ζυγίζει ὅλη τὴν ἀξία τῶν συμβάντων τῆς ζωῆς μὲ τὶς θεωρίες τοῦ Πλάτωνα περὶ καθήκοντος, δίχως κανένα αἰσθημα ζωῆς. Ὁ Διέγος εἶνε ἴσα-ἴσα ὁ Ποιητὴς πού ἐξωρίσθη ἀπὸ τὴν Πολιτεία τοῦ Πλάτωνα, γιὰ τὴν εἶχε μέσα του πολλὴ ζωὴ, ὁ ἄνθρωπος πού ἀναθράφηκε μὲ τὸν ὠραῖο ἐρωτικὸ θρόλλο τοῦ μεσαιωνικοῦ Ἀμαντίς, τέλος πάντων τὸ πλάσμα πού ἀπόκτησε καρδιά μὲ δυνατοὺς πόθους, πού ρίχνεται στὰ νερά καὶ πεθαίνει ἀπὸ ἀγάπη καὶ γεμίζει τὴν κοιμισμένη ἀτμόσφαιρα τοῦ Παλατιοῦ μὲ τὴν ὁρμὴ τοῦ πάθους καὶ τῆς θυσίας τῆς, ὅπως ὅταν πέφτει ἡ πέτρα μέσα στὰ κοιμισμένα νερά καὶ τὰ ταράζει, γεννώντας μιὰ διαδοχικὴ σειρὰ κύκλων πού θὰ γυρίσουν σὲ λίγο στὴν προηγούμενη ἡρεμία τους. Γιὰ τὸ δὲν βλέπει στὴν πριγκίπισσα Ἰππόλυτα τὴ σοφία τῆς, ἀλλὰ μονάχα τὰ νειάτα καὶ τὴν ὁμορφιά τῆς καὶ τὴν συμβουλεύει νὰ μείνει γυναίκα, ὠραία καὶ νέα, δίχως νὰ θέλει νὰ φορτωθεῖ διάφορους ἀφορισμοὺς τῆς σοφίας.

Δὲν εἶνε βέβαια, ἡ Ἀφροδίτη πού θρέφεται μ' ἀνθρώπινες καρδιές, ἀλλὰ δὲν εἶνε καὶ ἡ Εὐφρασία τῶν Μπωμόν καὶ Φλέτσερ, πού διωγμένη καὶ δαρμένη ἀπὸ τὸν ἀντρα τῆς π' ἀγάπησε, ντύνεται ἀκόλουθος, γίνεται ὑπερέτρια του μόνο καὶ μόνο γιὰ νὰ τὸν βλέπει. Αὐτὴ δὲν ἔχει τὴν ἐρωτικὴ ἀφιλοκέρδεια τῆς. Ὅχι μόνον δὲν τὴν δέρνει καὶ δὲν τὴν κακομεταχειρίζεται ὁ Δούκας, ἀλλὰ τὴν ἀνέβασε στὰ μεγαλύτερα ἀξιώματα καὶ ἂν τοῦ φανερώνονταν θὰ τὴν ἀγαποῦσε σὰν ἀδελφὸ του.

Μ' αὐτὴ, μονάχα ἀηδία αἰσθάνεται γιὰ ὅλα, ἀφοῦ δὲν εἰμποροῦσε ν' ἀποχτήσει τὸ φίλι του, πού εἶνε μιὰ μεγάλη ζωὴ κρυμμένη μέσα σὲ μιὰ μικρὴ ὑπαρξη, γιὰ τὸ Δούκα ἐμποδίζεται ἀπὸ τὶς ἀγραφες κοινωνικὲς συμφωνίες πού κλείνει ἕνα ἄτομο μὲ τ' ἀθροίσματα πού πρόκειται νὰ κυβερνήσει. Ἡ Εὐφρασία βοηθάει τὸν ἀγαπημένο τῆς στὶς σχέσεις του μὲ τὴν πριγκίπισσα Ἀρέθουσα καὶ ἀφοῦ τοὺς ἐπάντρεψε ζητάει γιὰ χάρη νὰ τὴν ἀφήσουν νὰ τοὺς ὑπηρετεῖ. Ὁ Διέγος, ἀφοῦ ἐπαντρεύθηκε ὁ Δούκας μὲ τὴν Ἰππόλυτα, δὲν αἰσθάνεται τίποτε πλέον νὰ τὸν τραβάει γιὰ νὰ ζήσει, καὶ μὲ τὴν ἴδια εὐκολία πού ἐφρευγεν ἄλλοτε ἀπὸ τὰ σπύτια τῶν ἐρωμένων τῆς, ἀφίνει τὴ ζωὴ καὶ χάνεται μέσα στὴ λίμνη, πρᾶγμα πού δὲν θὰ τόκαμνε ἡ Ἰππόλυτα, ὅσο καὶ ἂν τὸ φαντάζονταν.

Αὐτὴ παντρεύεται γιὰ τῆς τὸ ἐπιβάλλει τὸ καθήκον. Θὰ φροντίσει νὰ δώσει καλὴν ἀνατροφή στὰ παιδιά τους καὶ μιὰ μέρα πού θὰ τὸν δεῖ νὰ ὑποφέρει θὰ προσπαθήσει νὰ τοῦ δώσει βοήθεια, ἂν ὑπάρχει χρεῖα βοήθειας. Στὸ ἀναμεταξύ, θὰ μείνει παράμερα ὅσπου νὰ τὴν χρειαστεῖ. Ὁ ἀφοσιωθεί, δηλαδή, στὴν εὐτυχία τοῦ ἀντρα τῆς, ὄχι γιὰ τὴν συνείδησαν οἱ καρδιές των, ἀλλὰ μονάχα ἐπειδὴ ἔτυχε νὰ ἔχει ὁ Δούκας τὶς ιδέες πού ἀρμόζουνε στὴ σειρὰ του. Μήτε γιὰ τὸν Δούκα μήτε γιὰ τὴν Ἰππόλυτα ἡ ἀγάπη εἶνε τὸ πραγματικὸ συμπλήρωμα τῆς φύσης των. Γιὰ τὸ, μολονότι, ἐπιθυμεῖ νὰ διδαχθεῖ κάτι ἀπὸ τὸ Διέγο, δὲν θέλει νὰ μάθει νὰ τραγουδάει σὰν κι αὐτόν, γιὰ τὸ τραγοῦδι τὸν εἶταν δλόκληρη ἡ ζωὴ μὲ τὶς ὁρμὲς καὶ τὶς μεγάλες τρικυμίες πού δένουν τὶς δύστυχες ὑπάρξεις τῶν ἀνθρώπων καὶ τὴν ἐφόβισε ὅλος αὐτὸς ὁ βάρβαρος ἡρωϊσμός τῆς ζωῆς πού ἀφίνει ἀχαλίνωτα τὰ πάθη τῆς. Ἄν προσεκτεῖνουμε στὴ γενικότητα τὸ χαρακτηριστὸ τοῦ Διέγου, θὰ ἔχουμε τὶς δυὸ ἀντίθετες δυνάμεις πού συναντᾶμε κάθε μέρα—τὴν Κοινωνικὴν Πειθαρχία ἀντίστρου στὴ Ζωὴ. Ἄπ' ἐδῶ, ἡ παθητικότητα, ἡ ἡρεμία, τὰ κάπως ἀναιμικὰ αἰσθήματα ἀπ' ἐκεῖ, ἡ τυφλὴ ὁρμὴ, ἡ σκληρότητα, ὁ ἐπαναστάτης, πού πολλὲς φορὲς μόνος του φεύγει ἀπ' αὐτὸ τὸν κόσμο δίχως ν' ἀλλάξει τίποτε. Καί, ὅμως, ὅσον καὶ ἂν εἴμεθα δεμένοι μὲ τὴν σειρὰ τῶν προλήψεων γιὰ ὅλα τὰ ἄλλα πρόσωπα μόνον συμπάθεια αἰσθανόμεθα, ἐνῶ, γιὰ τὴν Μαγδαληνὴν νοῦθουμε ἀπεριόριστο οἶκτο, γιὰ τὴν ἀντιπροσωπεύει τὴ ζωὴ πού τὴν ἀγαποῦμε, ὅσο κι ἂν προσπαθοῦμε νὰ τὴ νοθεύσουμε μὲ κάθε λογῆς συνθηκολόγησι.

O ΜΕΤΑΦΡΑΣΤΗΣ

Η ΘΕΩΡΙΑ ΤΟΥ ΑΙΩΝΙΟΥ ΓΥΡΙΣΜΟΥ ΚΑΙ Η ΙΔΕΑ ΤΟΥ ΧΡΟΝΟΥ

B

Η ΙΔΕΑ ΤΟΥ ΧΡΟΝΟΥ

«Ὁ Χρόνος πάθος τι κινήσεως»

ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΗΣ

Ἡ ἀντίληψη τοῦ Χρόνου ὅσο ἀπλὴ καὶ μάλιστα ὅσο κοινὴ κι ἂν φαίνεται, δὲν ἀντικρούστικε πάντα, ἀπὸ ὅλες τὶς διάνοιες, μὲ ὁμοίμορφο τρόπο.— Ἀπὸ τοὺς ἀξιωματικοὺς ὀρισμοὺς τοῦ Κάντ, πού στὸ χρόνο δίνουν πηγὴ ὑπερφυσικὴ νὰ ποῦμε, καὶ ἀνεξάρτητη ἀπὸ κάθε ἔλεγχο, ἕως τὶς ἀναλύσεις τοῦ Guyau πού ἀποδείχνουν τὴν ἐμπειρικὴ γέννησι του, οἱ ἀποχρώσεις ποικίλλουν σὲ σειρὰ ἀδιάκοπη.

Ἄμα στοχαστοῦμε πὼς ἡ ἰδέα τοῦ Χρόνου συνδυασμένη μὲ τὴν ἀντίληψη τοῦ Χώρου, εἶνε τὸ κυριώτερο ὄργανο πού χρησιμεύει σὲ κάθε ἰδεολογία γιὰ νὰ πλεχθεῖ τὸ δίχτυ τῶν κοσμογονιῶν, θὰ πρέπει νὰ συμπεράνουμε ὅτι καὶ οἱ κοσμογονικὲς αὐτὲς παραστάσεις ὑποχρεωτικὰ τροποποιοῦνται ἀναλόγως

μέ την αξία που δίνεται σε κάθε σύστημα, στην ιδέα του Χρόνου. Και όμως η θεωρία του Αιώνιου Γυρισμού, οποιαδήποτε αντίληψη του Χρόνου και αν της αντικρύσουμε, πάντα νικήτρια βγαίνει από τη βάσανο. Δεν θάναυ ανάγκη να εξεταστούν εδώ, σχετικά με την Θεωρία που μας άπασχολεί, παρά οι δύο κυριώτεροι τύποι της ιδέας του Χρόνου: ο Καντικός και ο του Guyau. Όλοι οι άλλοι μεσάζοντες τύποι, όπως κι αυτή ακόμα η ιδέα της διάρκειας στο σύστημα του Bergson μπορούν εύκολα να υπαχθούν στους δύο ριζικά αντίθετους αυτούς τύπους.

* *

1.—Είναι φανερό πως οι Καντικοί όρισμοί (*) «ο Χρόνος είναι αναγκαία εικόνα που βασίζεται κάθε ένδραση» και «ο Χρόνος είναι δοσμένο εκ των προτέρων» και «ο Χρόνος είναι άπειρος» έγιναν δεκτοί σιωπηρά και με λανθάνοντα τρόπο από τον Νίτσε, είτε γιατί κι αυτός τους έθεώρησε άναμφισβήτητους, είτε γιατί τις Καντικές αναλύσεις τις έκρινε άρκετές να στηρίξουν τους όρισμούς αυτούς.

Ο Χρόνος πέρνει έτσι μιάν αθύπαρκτη ύπόσταση, είναι μιάν όντότητα όπως με την συνειδημένη μέθοδο της άφαιρέσης φανερώνει ο Κάντ, καταλήγοντας εις τό ότι «όλα τά φαινόμενα γίνεται ν' άφανιστούν, ο Χρόνος όμως » ο ίδιος (ώς γενικός όρος του μορφετού των) δεν καταστρέφεται». Όχι μόνο, αλλά φαίνεται και νάναυ ο κυρίαρχος των πραγμάτων και των φαινομένων, τά όποια ύποτάζει στο σιδερένιο του ζυγού, και τά διοχετεύει στο άτελεύτητο ρυάκι του. Άγχι νά εκφράζει, νά ύποδηλώνει τά αντικείμενα, είναι ο ρυθμιστής τους. Όρθώνεται σαν κάποιος πανίσχυρος Θεός, που ύπομονετικά, άδιάκοπα, άναρχα πλέκει σε σύγκαιρες ή διαδοχικές σηκηνοθεσίες την φαντασμαγορία της Ζωής και βιαστικά πάλι, με σκληρά χέρια, διαλύει κάθε σηκηνοθεσία μόλις χαράξει τις πολύχρωμες παραστάσεις της εις την ανθρώπινη συνείδηση.

Σύμφωνα με τέτοια αντίληψη του Χρόνου, (όπως στο πρώτο μέρος των σημειώσεων αυτών φανερώθηκε) ή θεωρία του Αιώνιου Γυρισμού, άποδειχεται λογικά βίαση: Οι μετρημένοι συνδυασμοί που ήμπορει νά εκδηλώσει ο Κόσμος ως δύναμη περιορισμένη, ξετυλίγονται στην άτελεύτητη γραμμή του Καντικού Χρόνου, άπειρες φορές. Και επειδή κι αυτοί οι μετρημένοι συνδυασμοί δεν μπορούν νά καταστρώνονται παρά σε όμοιόμορφο τρόπο συνέχειας και διαδοχής, ο νόμος της επαναφορής επαληθεύει σύμφωνα με τη νισεϊκή διατύπωση.

Δεν μένει άμφιβολία πως ή συνοπτική αυτή κοσμογονία, μολονότι ύπηρετάει τις λογικές ανάγκες του πνεύματος—και ίσως άκριβώς για τον λόγο αυτό—δεν είναι παρά μιάν ανθρωποκεντρική παράσταση, μιάν γενικοποίηση.

Ο Νίτσε όταν δραματίστηκε την θεωρία του αυτή, άκολούθησε και έγενικοποίησε την μέθοδο με την όποια μιάν συνείδηση άντιλαμβάνεται, γνωρίζει τον κόσμο. Η διαδοχή, ή κατάστροψη σε σειρά εικόνων, σε κάθε άτομική διάνοια είναι, ίσως, τό κυριώτερο της γνώσης σύστημα. Η ιδιότητα, λοιπόν,

(*) Καντ. Κριτική του Άδολου Λογισμού: Μεταφυσικός σαφηνισμός της έννοιας του Χρόνου. Μετάφρ. Γ. Μαρκέτη και Α. Πάλλη, σελ. 42. Για τό όμοιόμορφο της έκφρασης άλλαξαμε μόνο τον όρο «καιρός» με τον όρο «χρόνος»

αυτή της περιορισμένης και κομματιασμένης άτομικής συνείδησης, που μόνο ένα ελάχιστο μέρος της ύπαρξης αντικρύζει, μεταφέρεται σε μιάν ύποθετική Συνείδηση—Τύπον, σε μιάν άδιάκοπη νά ποιμε Συνείδηση, παράλληλη στο σύνολο της Ύπαρξης. Και μ' αυτό τον τρόπο ενώ ή Συνείδηση—Τύπος φτάνει στα όρια του άπόλυτου, ταυτίζεται σύγκαιρα και με τον άπειρο Καντικό Χρόνο για ν' άγκαλιάσει όλο τό ξετύλιγμα τό διαδοχικό της ύπαρξης και νά συμπέρινε τον νόμο του Αιώνιου Γυρισμού.

2.—Με τό νά στηρίξει ο Guyau την ιδέα του Χρόνου σε μιάν εξέλιξη μακροχρόνια και νά της άποδώσει έτσι βάση καθαρά εμπειρική, αλλάζει μονάχα τη μορφή, χωρίς νά τροποποιεί και την ουσία των πραγμάτων.

Για τον Guyau ο Χρόνος δεν είναι νόημα δοσμένο «εκ των προτέρων»: «Ο Χρόνος ήναι μιάν μορφή της εξέλιξης: άντι νά την παράγει παρά- » γεται άπ' αυτήν. Ο Χρόνος, πράγματι, είναι ένα άποτέλεσμα της μετάβασης » από όμοιογενή κατάσταση σε έτερογενή.....είναι ή άναπαραγωγή άνάλογων » άποτελεσμάτων σε ένα περιβάλλον διάφορο, ή διάφορων άποτελεσμάτων » σε άνάλογο περιβάλλον..... Ο Χρόνος είναι ο άφρημένος τύπος των » άλλων του Κόσμου». (*)

Τους όρισμούς αυτούς, που τους δικαιολογούν αναλύσεις λεπτομερέστατες τους ζωντανεύει και τό παρακάτω τυπικό παράδειγμα :

«Φανταστήτε ένα βράχο που τον δέρνει ή θάλασσα. Ο Χρόνος ύπάρχει » για τον βράχο, άφού οι αίνες τον χαράζουν και τον θρυμματίζουν. Τώρα » ύποθέστε πως τό κίμα που τον χτυπά σταματάει ξαφνικά χωρίς νά ξανα- » γυρίσει πίσω και χωρίς νά αντικατασταθεί με νέο κίμα' ύποθέστε πως » κάθε μόριο του βράχου μένει για πάντα τό ίδιο άντίκρυ στην ίδια άκίνητη » στάλα του νερού' ο Χρόνος θά παύσει νά ύπάρχει για τό βράχο και για » τη θάλασσα».

Η ύπαρξη του Χρόνου διαλύεται έτσι και σκορπά σιγά-σιγά. Ο ζυγός του ο άδιάσπαστος, φανερώνεται πλάνη, άπλη προοπτική, δηλαδή κάτι λιγώτερο από σύμβαση.

Άλλά τί δείχνει μιάν βαθύτερη εξέταση των πραγμάτων; Ότι πρόκειται για μετάθεση όρων, ή και πιο άπλά ακόμα, για μιάν άλλαγή λέξεων. Όταν λέγουμε πως ο χρόνος εκφράζει τις άλλαγές του κόσμου και έπομένως, έφόσον μονάχα ύπάρχουν άλλαγές, ή συνειδήσεις που βεβαιώνουν αυτές τις άλλαγές, ο Χρόνος έχει ύπόσταση, βρισκούμαστε ύποχρεωμένοι, άφού παραμερίσουμε τον Χρόνο ως όντότητα, ν' αναζητήσουμε αν αυτές τις άλλαγές πρέπει να τις παραδεχούμε ως άδιάκοπες, ή ως περιορισμένες στην εκδήλωση τους.

Και έτσι έθελα πάλι θ' άκουπήσουμε τους συλλογισμούς που γεννά τό πρόβλημα, στον κεντρικό νόμο της αιτιότητας. Θα στοχαστούμε ξανά, πως όποιαδήποτε κατάσταση του Κόσμου κι αν εξετάσουμε σε μιάν όρισμένη στιγμή είμαστε ύποχρεωμένοι νά παραδεχούμε πως αυτή ή κατάσταση είναι άποτέλεσμα προηγούμενης κατάστασης και ότι θά γεννήσει ύποχρεωτικά νέα κατάσταση. Θα στοχαστούμε ακόμα ότι, άφού τό πνεύμα δεν ήμπορει ν' άποδεχτεί την ιδέα Τελιού Σκοπού, γιατί είναι όλοτελα άσυμβίβαστη με την πραγματικότητα του «γίνεσθαι», ή σειρά των καταστάσεων, ή άλυσίδα

(*) La Génèse de l'Idée de Temps. Par M. Guyau. Σελ. 119.

αυτή των αιτίων και αποτελεσμάτων θα είναι αδιάκοπη, χωρίς να μπορεί κανένα τέρμα να σταματήσει σε οριστική θέση την ροή των αλλαγών. Θα στοχαστούμε τέλος ότι σε ένα τέτοιο αντίκρουσμα των πραγμάτων, όλες οι ιδιότητες του χρόνου μεταφέρονται στο νόμο της αιτιότητας, και οι συλλογισμοί τους οποίους ο Νίτσε εστήριξε στα νοήματα του Χώρου και του Χρόνου, παραμένουν άερατοι, αφού αιτιότητα και χρόνος συνταυτίζονται.

Έτσι και πάλι δικαιολογημένα κανείς μπορεί να κρατήσει την ιδέα του Χρόνου, με όλες τις ιδιότητες που του δίδουν οι Καντικοί όρισμοί, αδιαφορώντας αν πραγματι το νόημα αυτό έχει πηγή την πείρα, τη στιγμή που είναι ένα αναπόφευκτο εργαλείο γνωρισμού για τον Λογισμό. Αφοβα σ' αυτό το νόημα μπορούμε να στηρίξουμε στοχασμούς, αφού μάλιστα οι στοχασμοί αυτοί—δεν επιδιώκουν να ανεύρουν τους αντικειμενικούς νόμους της ύπαρξης και τον καθαυτό Κόσμο—αλήθεια, παρά μονάχα να δώσουν στην πραγματικότητα μορφή ανάλογη προς τις τάσεις του Λογισμού, τις μόνες χρησιμοποιήσιμες για μās.

3.—Ανάμεσα στα διάφορα επιστημονικά παράδοξα που η γόνιμη φαντασία του Άγγλου H. G. Wells ζωντάνεψε με καταπληκτική λογικοφάνεια βρίσκεται μια θεωρία για το Χρόνο, θεωρία φυσικά καταρτισμένη για να υπηρετήσει τις ανάγκες μυθιστορικής πλοκής που απόβλεπε σε μια φανταστική περιγραφή του απώτερου μέλλοντος της ανθρωπότητας. Κατά την θεωρία αυτή (') ο Χρόνος παριστάνεται σαν είδος τέταρτης διάστασης του Χώρου (**) ανάλογης προς το πλάτος, το μήκος και το βάθος. Το κυριώτερο πρόσωπο του έργου που αναφέρουμε, ο «Χρονοταξειδιώτης» (The Time Traveller) έχει εφεύρει μια μηχανή που του επιτρέπει να ταξειδεύει στον Χρόνο σ' όποιαν διεύθυνση θέλει, όπως στο παρελθόν ή εμπρός εις το μέλλον με γλιγοράδα, ή μάλλον με όρους διάφορους από τους φυσιολογικούς όρους της συνείδησης.

Μιά τέτοια θεωρία, συνδυασμένη με τη θεωρία του Αιώνιου Κυρισμού, φανερώνει καθαρά πως το νόημα του Χρόνου είναι μια ιδιότητα της συνείδησης, ένα απλό μέσο αντίληψης.

Έτσι, για να παραδεχτούμε ότι μπορεί ο Χρονοταξειδιώτης να ταξειδεύει πέρα στους αιώνες, θα βρεθούμε στην υποχρέωση να στοχαστούμε πως όλες οι μορφές, όλες οι καταστάσεις, όλες οι παραλλαγές του Κόσμου, είναι μια για πάντα όρισμένες. Και όχι μόνο όρισμένες, αλλά ότι υπάρχουν πραγματι—έξω από τη συνθήκη του Χρόνου—σε ένα αδιάκοπο και σταθερό είναι, σ' ένα «είναι» ταυτόχρονο να πούμε.

Αυτές λοιπόν τις μορφές και τις καταστάσεις ο Χρονοταξειδιώτης, δηλαδή η ανθρώπινη συνείδηση, τις επισκέπτεται διαδοχικά, ανάλογα με την γλιγοράδα που προχωρεί ο Χρόνος. Σ' ένα τέτοιο κοσμικό σύστημα ή εξέλιξη δεν υπάρχει «καθ' εαυτήν» αλλά είναι μάλλον ή έκφραση των «σχετικῶν» μέσων που διαθέτει η Αντίληψη για να γνωρίσει, κατά τμήματα, το έναίιο κοσμικό σύστημα.

(*) H. G. Wells. The Time machine. Introduction.

(**) Πάντα υπάρχει μια στενή σχέση της ιδέας του Χώρου με την ιδέα του Χρόνου. Πολλοί ψυχολόγοι, ιδίως οι Άγγλοι της Σχολής της Ξεέλιξης, ως και ο James Sully, φρονοῦν ότι την ιδέα του Χώρου την αποκτούμε με την βοήθεια της ιδέας του Χρόνου.

Και για να επανέλθουμε στον «Αιώνιο κυρισμό», αντί πλέον όπως παριστάνει ο Νίτσε στο Ζατατοῦστρα, τὰ πράγματα, οι αλλαγές του Κόσμου να διατρέχουν την' άπεραντη γραμμή του Χρόνου και να επανέρχονται σε αδιάκοπες σειρές, ο Χρόνος, ή μάλλον ή Συνείδηση με το μέσο του Χρόνου διατρέπει την ακίνητη σειρά των αλλαγών κώνοντας τον γυρο τους αδιάκοπα άπειρες φορές. Συμπέρασμα, δηλαδή, ομοιόμορφο, ή μάλλον ισάξιο.

Ο Χρόνος, κατά βάθος, φανερώεται έτσι όχι μέσον, αλλά κυριολεκτικά εμπόδιο, στρεβλωτής, που απαγορεύει στη συνείδηση ν' αγαλλιάσει σ' έναν όρμητικό γνωρίσμο όλη την ύπαρξη και της επιβάλλει τον βραδυκίνητο ρυθμό του και τους τμηματικούς γνωρισμούς της εξέλιξης.

Την δυσφορία αυτή κατά του Χρόνου την διατυπώνει και ο Carlyle στον γνωστόν του Sartor Resartus όταν γράφει: (')

«Ο μεγάλος αντιμάγος ("), ο παγκόσμιος θανατοσκοπεστής ("") είναι ο ψεύτης Χρόνος. Αν μονάχα ήμπορούσαμε να φορέσουμε μια φορά το Καπέλλο που σβύνει τον Χρόνο, θα βρισκούμαστε σ' ένα Κόσμο των Θαυμάτων που θα ξεπερνούσε όλες τις θαυματουργίες μυθικές ή αυθεντικές και όλα τα μεγάλα κατορθώματα της Μαγείας. Δυστυχώς δεν έχουμε ένα τέτοιο καπέλλο, και ο άνθρωπος, κατομοίρης όπως είναι, μόλις τα καταφέρει χωρίς αυτό το καπέλλο».

Η μηχανή του Χρονοταξειδιώτη και το μυθολογικό Καπέλλο του Carlyle παρόμοιο κυνηγάνε σκοπό: να τροποποιήσουν τη ροή του Χρόνου. Αλλά ενώ ο πρώτος ζητά μονάχα να ταξειδεύει άνετα στον Χρόνο και να επιταχύνει την παρέλαση των διαφόρων θέσεων του Κόσμου (πράγμα που κατ' ουσίαν δεν χαλά την μορφή της Συνείδησης και της Ύπαρξης), ο δεύτερος ζητά όλότελα να καταργήσει τον Χρόνο για να φανερώσει στα μάτια της Συνείδησης του σε μια μοναδική και μόνιμη στιγμή όλο το θαῦμα της Ύπαρξης. Και είναι φανερό πως αν πραγματοποιηθεί ή τελευταία αυτή επιθυμία, μαζί με την τελειωτική γνώση θα τελειώσει και κάθε Ζωή, που μόνο στην αλλαγή υπάρχει.

Αλλά και ο ίδιος ο Νίτσε, μολονότι δημιούργησε το σύστημα του άπάνω στα βασικά νοήματα του Χώρου και του Χρόνου, εξέυρε πως έλαθε έναν ειδικό κόσμο που δεν ανταποκρίνονταν σε κάποια—άμφισβητήσιμη—αντικειμενική πραγματικότητα. Έπλαθε έναν κόσμο ανάλογο με τα μέσα της ανθρώπινης Συνείδησης και χρησιμοποίησιμο μόνο γι' αυτήν. Έγνώριζε ακόμα πως αν ήτανε δυνατό νάχουμε αλλοιούτικια αντίληψη για το Χρόνο, ριζικά και τα κοσμογονικά μας συστήματα θάλλαζαν ανάλογα με τις νέες προοπτικές της Συνείδησης:

«Μās είναι αδύνατο να γρηήσουμε την γωνία της ματιās μας: Είναι περιέργεια άπελπισμένη το να ζητούμε να γνωρίσουμε μερικά άλλα είδη αντιλήψεων και προοπτικῶν που θα ήμποροῦσαν να υπάρξουν, αν, για παράδειγμα, βρισκονταν όντα με τη δύναμη ν' αντιλαμβάνονται τον Χρόνο προς τα πίσω ή, με τη σειρά εμπρός ή όπως (μέσο με το όποιο θα επι-

(*) Thomas Carlyle. Sartor Resartus. Κεφάλαιο S. Φυσικός Ύπερ-φυσικισμός.

(**) anti-magician.

(***) universal wonder-hider

• τυχαίναμε μίαν ἄλλη κατεύθυνση τῆς ζωῆς καὶ ἄλλη ἀντίληψη τῶν αἰτίων
• καὶ ἀποτελεσμάτων). (*)

Καὶ ἀκριβῶς γιατί αἰσθάνεται ὁ γερμανὸς φιλόσοφος πὼς οἱ ἐξηγήσεις τῆς ζωῆς ποὺ βρίσκουμε, εἶναι γέννημα τῆς προοπτικῆς μας, γιαντὸ καὶ τὶς ὀνομάζει «ἀνθρώπινες πολὺ ἀνθρώπινες» ὄχι ἀπὸ πνεῦμα καταδίκης τῶν ἐξηγήσεων, ἀλλὰ γιὰ νὰ φανερώσει τὴν ἀνάγκη ποὺ αἰώνια μᾶς κρατεῖ δεμένους σὲ ὀρισμένα καὶ ἀναπόφευκτα νοήματα.

4. — Ὅτι καὶ ἂν συμβεῖ, ὅσες ἀρνητικὲς ἀναλύσεις κι ἂν γκρεμίσουν κάθε ἀνθρώπινη ἰδεολογία, κάθε ἀνθρώπινη προσπάθεια σύνοψης τῆς Ζωῆς σ' ἓνα σύνολο ἀντίληψιμο, ἓνα πρᾶγμα θὰ μείνει ἀνέραίο! ἢ πραγματικὸτητα τῆς στιγμῆς, τοῦ ἄμεσου παρόντος, ποὺ ἡ συνείδηση τὸ καθρεφτίζει. — Εἶτε ὀπτασία, εἶτε πλάνη, εἶτε ὄνειρο τὸ παρὸν «εἶναι». — Ἀλλὰ ἴσα-ἴσα, ὅταν σὲ μίαν ἀστραπὴ αἴσθησης συλλαμβάνουμε τὴν «στιγμὴ» καὶ καρφώνουμε τὴν εἰκόνα τῆς στῆ θύμηση, ἢ «στιγμὴ» περνᾷ καὶ σκορπᾷε στὸ παρελθόν. Ἄδιάκοπος αὐτὸς ὁ ἀγῶνας τοῦ παρόντος μὲ τὸ παρελθόν, ἀδιάκοπη ἢ μεταβίβαση τῆς αἰσθητῆς πραγματικότητος εἰς τὸ νεκρὸ, τὸ σβησμένο παρελθόν.

Καὶ ὁ φιλόσοφος, ἀφοῦ ἔχει καταργήσει τὸν ἀπαράδεκτο Τελικὸ Σκοπὸ ἂν γιὰ μιὰ στιγμὴ παραδεχτεῖ ὅτι καμμιά ἐπαναφορὰ, κανένας γυρισμὸς τοῦ παρόντος ποὺ ζοῦμε δὲν εἶναι δυνατόν, βλέπει νὰ διαλύεται κάθε πραγματικὸτητα σὲ ἀσύλληπτη πλάνη. Ποῦ λοιπὸν θὰ στηρίξει τοὺς συλλογισμοὺς του, καὶ ποῦ τὴν ἐξήγηση τῆς Ζωῆς, δηλαδὴ αὐτῆς τῆς πραγματικότητος;

Γιὰ τὸν Νίτσε, τὸ πρόβλημα αὐτὸ εἶχε σημασία μοναδική. Ἡ εἰλικρίνεια τῆς Σκέψης του, ἀπαγόρευε κάθε προσφυγὴ σὲ μυστικιστικὲς ἐξηγήσεις, κάθε σόφισμα ποὺ θὰ μετᾶθετε τὴν ἀπορία σ' ἓνα φανταστικὸ κόσμον, εἶτε δηλαδὴ εἰς τὸν κόσμον—ἀλήθεια τοῦ Καντικῆ «πράγματος καθ' ἑαυτὸ», εἶτε στὸν Χριστιανικὸ μετὰ θάνατον κόσμον.

Μὲ τέτοιους ὁρους ἡ λύση τοῦ Αἰώνιου Γυρισμοῦ ἦταν μοιραία. Ἡ πραγματικὸτητα ὄχι μόνον στερεώνεται, ἀλλὰ ἀποκτᾷ σημασία ἀπόλυτη, γίνεται ὁ μόνος γνώμονας τῆς Ὑπαρξεως. Κάθε στιγμὴ ποὺ ζοῦμε, τὴν ξαναζήσαμε καὶ θὰ τὴν ξαναζήσουμε ἄπειρες φορὲς. Καμμιά δύναμη δὲν μπορεῖ νὰ μᾶς ἀπαλλάξει ἀπὸ τὴν ἀδιάσπαστη συνοχὴ τῆς ἐπαναφορᾶς αὐτῆς. Καὶ ἔτσι, μὲ ὅλη τὴν ἀκαμψία στὴν ὁποία φαινομενικὰ καταδικάζει τὴν Ζωὴ αὐτὴ ἢ θεωρία, εἶναι καὶ μένει ἡ μόνη πραγματικὰ ἐπίγεια ἐξήγηση τῆς Ὑπαρξεως καὶ ἡ μόνη ἐξήγηση ποὺ καταργεῖ τελεσίδικα τὰ νόθα νοήματα τοῦ Δημιουργοῦ καὶ τοῦ Τελικοῦ Σκοποῦ.

Ἀλλὰ καὶ μιὰ τελευταία πολὺτιμη γαλήνη χαρίζειε στὸ ἀνήσυχον πνεῦμα ὁ Αἰώνιος Γυρισμὸς: Ὁ ἀσυνάρτητος χεῖμαρος τοῦ «γίνεσθαι», μὲ τὴν ταξιδιέτηση τῆς ἐπαναφορᾶς, πέρνει μοορφή ὀριστικὴ καὶ ἀπόλυτη, συνταντίζεται μὲ τὸν μυθολογημένο τῶν φιλοσόφων κόσμον τοῦ «εἶναι»: Δὲν ἔχει πιά ταραγμένο τὸ πνεῦμα νὰ ζητάει, πίσω ἀπὸ τὴν ὀπτασία τῶν φαινομένων, νὰ δημιουργεῖ τὸν κόσμον τῶν νοουμένων. Τὰ φαινόμενα εἶναι ἡ μόνη πραγματικὸτητα, τὸ μοναδικὸ «εἶναι» σταθερὸ, ἀμετάβλητον.

«Τὸ ὅτι κάθε πρᾶγμα ξαναγυρίζει ἀδιάκοπα, εἶναι τὸ ἀκρότατον πλησίασμα τοῦ κόσμου τοῦ γίνεσθαι μὲ τὸν κόσμον τοῦ εἶναι. Κορύφωμα τῆς Σκέψης».

(*) Gaya Scienza. Fr. Nietzsche. Ἄφ 377.

ΣΗΜΕΙΩΜΑΤΑ

ΠΟΙΗΜΑΤΑ ΚΑΙ ΠΟΙΗΤΑΙ

A

Μ' ἓνα σημεῖωμα, ποὺ δὲν ἔχει κανένα ἄλλο σκοπὸ παρά μόνον νὰ χρησιμεύσει ὡς ἀφορμὴ, θὰ προσπαθήσομε νὰ συγκεντρώσομε σὲ λίγες σελίδες τῶν «Γραμμάτων» μερικὰ ὠραῖα ποιήματα. — Διότι συμβαίνει ἓνα παράξενο πρᾶγμα στῆ Νεοελληνικὴ ποίηση! ἐνῶ φαίνεται πὼς τίποτε δὲ γίνεται, πὼς τίποτε δὲ δημιουργεῖται, ἐν τούτοις ἤρεμα καὶ διαρκῶς συντελεῖται μιὰ ὠραία ἐξέλιξη ποὺ ἐκδηλώνεται σὲ ἔργα, μὲ σχετικὴν ἀρτιότητα. Καὶ ὑπάρχουν ποιητὰι ποὺ ἂν καὶ μένον ἀπὸ διαφόρους λόγους σχεδὸν ἄγνωστοι σὲ ὄσους δὲν παρακολουθοῦν συστηματικὰ τὴ ποιητικὴ κίνηση, ἔχουν νὰ ἐπιδείξουν ἔργον τέτοιον, ποὺ νὰ μπαίνει στὴν ἴδια ἴσως γραμμὴ μὲ τὰ καλύτερα ἔργα τῆς σημερινῆς ποιητικῆς τέχνης. Βέβαια μὲ τὰ λίγα κομμάτια ποὺ δημοσιεύομε παρακάτω δὲ θὰ κατορθώσομε νὰ δώσομε τέλεια συγκεκριμένη καὶ στὴν ὁμοιογένειαν ἐκείνην ποὺ ἔπρεπε τὴν ἰδέαν τῆς ὠραιότητος—ὅπως θὰ τὴν ἔδιδεν ἓνα σύνολον, πάντως ὁμοῦ θὰ μπορέσει νὰ σχηματίσει κανεὶς μιὰ χαρακτηριστικὴν ἰδέαν τῶν νέων τάσεων πρὸς τίς ὁποῖες προσανατολισμένοι οἱ ποιητὰι μᾶς προσπαθοῦν νὰ φθάσουν τὰ ἰδανικὰ τῆς ποιητικῆς τέχνης.

*

Ἀπὸ τοὺς παλαιότερους ὁ Γρυπάρης μᾶς ἔδωσε σὲ μίαν ἰσχυρὰν ἔνταση τὴν αἴσθηση τῆς ἡδονῆς. Σὲ μερικὰ μάλιστα ἀπὸ τὰ «Ἰντερμέδια» του «Στὸ Ἦσκιον τῆς Καρυδιᾶς» ἔξαφνα, στάζει μπορεῖ νὰ πει κανεὶς ἀπὸ κάθε λέξην ἢ ἡδονὴ καὶ χύνεται σὲ μιὰ λαγνεῖα ποὺ ἐξαγνίζεται εἰς τὴν ἀπόλυτην ὠραιότητα ποὺ τὴν προκαλεῖ. Καὶ θὰ ἔπρεπε αὐτὸ τὸ ποίημα νὰ ἀναδημοσιεύαμεν διότι εἶνε ἴσως τὸ πιὸ συγκεντρωτικὸν τῆς τέχνης τοῦ Γρυπάρη, προτιμοῦμε ὁμοῦ ἓνα κομμάτι ἀπὸ τὸ «Ἐρωτικὸ Βιβλίον τοῦ Τρύφωνος καὶ τῆς Χρυσόφρουδης». Ἐνα ποίημα τὸ ὁποῖον μᾶς ὑποτάσσει τελείως εἰς τὴν ὠραιότητά του, ὁποιαδήποτε καὶ ἂν εἶναι ἡ ψυχικὴ μᾶς διάθεση τῆ στιγμῆ ποὺ τὸ διαβάζομε.

Ἦλθε ἀπ' τὴν Πόλιν νιὸς πρᾶματευτῆς
μὲ διαλεχτὴν πρᾶματεῖα,
μ' ἀσημικὰ καὶ χρυσικὰ
καὶ μὲ γλυκὰ καὶ μαῦρα μάτια.
Κ' οἱ νιὲς ποθοπλαντάζουν τοῦ χωριοῦ
στὶς πόρτες καὶ στὰ παραθύρια,
κ' οἱ παντρεμένες ξενυχτᾶν
γιὰ τὰ σμιχτὰ γραφτὰ του φρυδία.
Τριζώστη ζώνη ὀλόχρυσον φορεῖ
σὲ δαχτυλίδι μέση,
καὶ πιά ἡ ὠραία ἢ χήρα δὲν βαστᾷ:
— Πρᾶματευτῆ, πολὺ μ' ἀρέσει
ἢ ζώνη ποὺ φορεῖς κ' ὄ,τι νὰ πῆς
σοῦ τάζω κ' ἄλλα τόσα...
— Δὲν τὴν πουλῶ μὲ οὐδὲ φλουριά
μὲ οὐδ' ὄσα κ' ἄλλα τόσα γρόσα

ἔτσι, ὦραία, ὦραία, πῶς νά σέ πῶ
ρόδον ἢ κρίνο;
ἓνα μοῦ κόστισε φιλή
κι' ὅπου εὔρω δυό τή δίνω...

—Σύρε ταχιά στήν Ὠρία τή Σπηλιά
πραματευτή μὲ τὰ ὦρια μάτια
καί κεῖ σοῦ φέρνω τήν τιμή
καί πέρνω τήνπραμάτεια.

Τραβᾶει ταχιά στήν Ὠρία τή Σπηλιά
καί στοῦ μεσημεριοῦ τή στάλα
φτάνει στήν Ὠρία τή Σπηλιά
σέ μοῦλα χρυσοκάπουλη καβάλα.
Δένει τή μοῦλα στή ξυνομηλιά
ποῦ ἠσκιάζει ἐμπρός στό σπήλιο
στά μάτια του, ποῦ τόν πλανᾷ,
βάζει συχνά τὸ χέρι ἀντίλιο
καί τρώει καί τρώει τή στράτα τοῦ χωριοῦ,
δὲν φαίνεται κι' οὐδὲ γριμιάται
καί μπαίνει μέσα στή σπηλιά
κι' ἀποκοιμείται...

Μέσα στή στοιχωμένη τή σπηλιά
ποῦ ἀποσταμένος γέρνει,
ἕπνος τίς φέρνει, ἕπνος τίς παίρνει:
Νεράιδες περδικόστηθες, στητῆς
καί μαρμαροτραχήλες,
ἀνήσκιατα κορμιά, ἀδειανὰ
διανέματα κι' ἀνατριχίλες,
στις κομπωτῆς πλεξοῦδες των φοροῦν
νεραΐδογνέματα καί πολυτρίχια
κι' ἔχουνε κρίνους δάχτυλα
κι' ἔχουν ροδόφυλλα γιά νύχια
Καί μιὰ, ἢ Ἐξωτέρα ἢ Παγανή,
παγᾶνα τοῦ θανάτου,
χτυπᾷ τὸ νιόπραματευτή
καί πέρνει τὰ συλλοϊκά του.

Τώρα στή χώρα ὁ νιόςπραματευτῆς
κλαίει καί λέει πάλιν ἐκεῖνο:

—Ἐνα μοῦ κόστισε φιλή
κι' ὅπου εὔρω δυό τή δίνω
τῆ ζώνη ποῦπλεξε ἢ καλή—ὦ ἓνα φιλή,
ἢ ἀρραβωνιαστικιά μου,
μὲ πλάνεσε μιὰ ξωτικιά στή ξενιτεία
καί πήρε τὰ συλλοϊκά μου!

Ὁ Πορφύρας, ὁ ποιητῆς τῆς μουσικῆς σκέψεως—ὅπως τὸν ὠνόμασε ὁ
κ. Νιρβάνας—μᾶς ἔδωσε σέ διάφανες στροφές τίς ἐξαισιές ψυχικῆς στάσεις
τίς ἀθόρυβες χαρῆς καί τίς ἡρεμῆς λύπες. Μὲ ξεχωριστὴν ἐκλεκτικότητα δὲν
ἄφησε νά εἰσχωρήσει τίποτε τὸ μὴ ὦραϊον εἰς τὰ ποιήματα του, πράγμα ποῦ
τόσοι ὀλίγοι τὸ ἐκατόρθωσαν! Ὁ «Προσκνητῆς» του εἶναι ἓνα ἀπὸ τὰ ποιή-
ματα τῆς ἀριστοκρατικῆς καί σεμνῆς σκέψεως ποῦ δίνει δυνατὴ τὴ συγκίνηση
τῆς τέχνης.

Μιά φωτισμένη σιγαλιά, ποῦ σέ βουβὸ μεθύσι
Μέσα τῆς ὄλα κοιτόνται στὸν ἥλιο ναρκωμένα,
Ἄπὸ τὰ δέντρα ὡς τῆ φτωχὴν ἀράχνη πῶχει στήσει
Τὰ δίχτυα τῆς στ' ἀκίνητο κλωνάρι ἀγνοῦφασμένα.

Ὁ κάμπος πέρα ἀπλώνεται μὲ τὰ χρυσὰ του στάχνα
Καί τὸ λιβάδι, ποῦ περνοῦν ἀργὰ τὰ ὄκνα τὰ βῶδια,
Κι ἀστράφτει ἐδῶ ὁ στρωτὸς γιὰλὸς κάτω ἀπ' τὰ κούφια βράχια,
Ὅλη ἐσύ, πλάση ἀτάραχη στοὺς γάμους καί στὰ ξόδια.

—Ξάφνω μὲ μιᾶς ἀχολογοῦν γιὰ μιὰ στιγμή τὰ φύλλα,
Κ' ἡ κοιμισμένη ἢ ἐρημιὰ ξυπνᾷ σὶ τὸ μὴνιμά τους,
Σκορπιέται στ' ἄτρεμα νερά παντοῦ μιὰ ἀνατριχίλα
Κι ἀργοδιαβαίνουν οἱ Θεοὶ μὲ τ' αὔλο πέρασμα τους

Πέθανε ἡ πίστη μοναχά, μὰ τῶν Θεῶν ἡ χάρις
Τὸ δρόμο σου τὸν ἄπιστο κ' ἔτσι φυλάει, διαβάτη.
Στὸ δάσος μέσα τ' ἄγιο τους θὰ βρῆς προσκνητᾶρι
Καί σέ βωμὸ τους ἄχτιστο σέ πάει τὸ μονοπάτι.

Πάντα οἱ καλόγνωμες Θεῆς γυρίζουν σὰ ποτάμια
Κ' οἱ Σάτυροι κρυφότηρᾷν καί πονηρὰ γελοῦνε,
Ἐνῶ στοὺς ὄχτους γέροννε τ' ἄρμονικὰ καλάμια
Καί σιγοφιθυρίζοντας τὸν Πάνα ἕμολογοῦνε

Ξωθιῆς σκλαβόνουν στοὺς κορμούς τῶν δένδρων μέσα οἱ φλοῦδες,
Τοῦ γέρικου τοῦ Πλά-ανου ἢ κουφάλα στοιχειωμένη,
Κι ὅσες τὸ Μάη ὀλόγυρα σέ κρίνους πεταλοῦδες,
Τόσα πετοῦνε πνεύματα κι ὁ ἔρωτας τὰ δένει.

Μὰ σκυψὲ ἐσύ σέ μιὰ πηγὴ ποῦ ἀλυγαριῆς καί σκίνοι
Τὴν κρύβουν καί στίς νύφες τῆς, προσκνητῆ δεήσου
Νὰ στάζονε παντοτεινὰ τὴ φωτεινὴ γαλήνη
Ποῦ ὄλα τὰ σκέπει γύρω μας, καί μέσα στήν ψυχὴ σου.

*

Μὲ τὴν ἴδια ἐκλεκτικότητα καί ὁ Καβάφης, σ' ἓνα ξεχωριστὸ ὅμως τόνον
βαθειᾶς καί ἡρεμῆς ἀρμονίας, ἐτόνισεν αἰώνιες ἀλήθειες. Δὲν ἐνθυμοῦμαι
ποῖος ὠνόμασε σπανίαν τὴν ποίηση τοῦ Καβάφη, ἀλλ' ὁ ὄρισμός αὐτὸς εἶνε

ἀρκετά χαρακτηριστικός. Μᾶλλον φιλοσοφική, φέγγεται ἀπὸ δυνατὸ αἶσθημα ζωῆς. Οἱ «Φωνές» του εἶνε μία ὡραία ἀντίληψη τῶν παραισθήσεων πού ὄταν τύχει καί μᾶς συμβοῦν μᾶς δίνουν σέ μιά γοητεία μελαγχολική τίς ὡραιότητες τῶν περασμένων.

Ἰδανικές φωνές κι' ἀγαπημένες
ἐκείνων πού πεθάναν, ἢ ἐκείνων πού εἶναι
γιά μᾶς χαμένοι σάν τούς πεθαμένους.

Κάποτε μέσ στά ὄνειρά μας ὁμιλοῦνε·
κάποτε μέσ στήν σκέψι τέσ ἀκούει τὸ μυαλό.

Καί μέ τὸν ἦχο των γιά μιά στιγμή ἐπιστρέφουν
ἦχοι ἀπὸ τὴν πρώτη ποίησι τῆς ζωῆς μας —
οἱ μουσική, τὴν νύχτα, μακρυνή, πού σβύνει.

✱

Ἄσπρη Παλαμᾶς μέ τὸ τόσο πολύμορφο καί πολύτροπο ἔργο του θά ἔπρεπε βέβαια νά ἐξακριβωθεῖ μετὰ περισσότερα ποιήματα. Ἀλλά θά ἦτο πολὺ δύσκολο νά διαλέξει κανεὶς ἀπὸ ὅλα τὰ εἶδη εἰς τὰ ὁποῖα ἐξεδηλώθη ἡ ποιητική τέχνη τοῦ Παλαμᾶ. Γι' αὐτὸ προτιμοῦμε μόνο ἀπὸ τίς «Ἐκατὸ Φωνές τῆς Λύρας» ἕνα ἀπλό καί σύντομο ποίημα γεμάτο ὁμῶς ἀπὸ ἀληθινὸν αἶσθημα.

Βρυσούλα, στοῦ σπιτιοῦ μας τὴν ἀλλή,
μὴν καρτερεῖς τὸ στόμα μου στὸ στόμα σου νά γύρει.
Πῶς τὸ νεράκι σου νά πιῶ ; συντρίματα ἔγινε
τὸ κρυσταλένιο μου πού γνώριζες ποτῆρι.
Πῶς τὸ νεράκι σου νά πιῶ ; τὰ χέρια μου εἶν' ἀκάθαρτα
καί τέτοια φλόγα κατακαίει τὸ στόμα μου τὸ πλᾶνο,
πού τρέμω μήπως φέρνοντας τὰ χεῖλη μου στὰ χεῖλη σου
καί τὴ δροσοῦλα σου βρυσούλα τὴ μαράνω.

✱

Ἄσπρη Παπαντωνίου.—Κάποτε θυμᾶται ὅτι εἶναι ποιητής· καί τότε, ὅταν θελήσει νά γράψῃ ποίημα θά τοῦ δώσει τὴν ἐξαιρετικὴν λαμπρότητα μᾶς δυνατῆς σκέψεως καί ἐνὸς συγκρατημένου λυρισμοῦ. Τὸ ποίημα του οἱ «Ζητιάνοι τῶν Παρισινῶν δρόμων» πού ἀναδημοσιεύομεν ἐδῶ θά ἤμποροῦσε νά ὑπεγράφετο καί ἀπὸ τὸν καλύτερο Γάλλο ποιητή.

Εἰς τὸ γαλάζιο φῶς πού ἔχει γλυκάνει
τὸ σκοτάδι τοῦ δρόμου, θά περάσουν
οἱ εὐγενικοὶ πού τραγουδοῦν ζητιάνοι.

Νά εἰποῦνε τὸ τραγοῦδι πού μᾶς λένε
πάντα τὴν ὥρα αὐτῆ, κι' οἱ λογιμοὶ μας
ἀκούγοντάς το, ἀπ' τὸ μπαλκόνι κλαῖνε.

Νά μᾶς εἰποῦν τὴν ἡσυχία ἐλεγεῖα
πού ἕναν καιρὸ σέ φωτεινὸ σαλόνι
τὴν τραγουδοῦσεν ὁμορφὴ κυρία.

Ἄσπρη Παπαντωνίου.—Κάποτε θυμᾶται ὅτι εἶναι ποιητής· καί τότε, ὅταν θελήσει νά γράψῃ ποίημα θά τοῦ δώσει τὴν ἐξαιρετικὴν λαμπρότητα μᾶς δυνατῆς σκέψεως καί ἐνὸς συγκρατημένου λυρισμοῦ. Τὸ ποίημα του οἱ «Ζητιάνοι τῶν Παρισινῶν δρόμων» πού ἀναδημοσιεύομεν ἐδῶ θά ἤμποροῦσε νά ὑπεγράφετο καί ἀπὸ τὸν καλύτερο Γάλλο ποιητή.

Καί τώρα ἡ βραδυνὴ, πού ἀκούονται μόλις
φωνές πολὺ σκυφτῶν σακατεμένων,
τὸν γυρίζουν στὰ τριστράτα τῆς πόλης!

Τοὺς φτωχοὺς λυπηθῆτε—ἀλλὰ τὸν ἦχο
ἐλεῆστε, πού πρόβαλε ἀπ' τοὺς τάφους
μέ τὸν παλῆο του σύντροφο τὸ στίχο·

Ναί, μοῖρα πολυστέναχτη τῶν ὄντων,
τοὺς ἀκούνε καί ἀργότατα σαλεύουν
τὰ σβυσμένα κεφάλια τῶν γερόντων,

Θυμᾶμενα τὴν ἄπειρη εὐτυχία
ποτέ, πού ὁ ἴδιος ἦχος, ὁ ἴδιος στίχος,
γεννοῦσαν τὴ γλυκειὰν ἀνησυχία

Στοὺς κόρφους, καί ἡ καρδιά μέ ἄρρυθμο χτύπο
ἀπ' τὰ γέλοια φτεροῦγιζε στὰ δάκρυα
σάν τὸ ἑλαφρὸ πουλάκι μέσ' τὸν κῆπο.

Ἐπέρασαν ἡ ἀγάπες πεθαμένες,
μέ τὰ κερὰ τοῦ πιάνου τὰ στημένα
σὲ ἀργυρὰ κηροπήγια φωτισμένες.

Μὰ ὁ σκοπὸς πού τῆς εἶχε συνοδέψει
δὲ θέλει νά πεθάνει καί γυρίζει
στῆς πόλης τὴ βοή νά διακονέψει

Τὸ δάκρυ, πού ἡ ψυχὴ μας πάντα ἀφίνει
νά στάξῃ ἀπ' τὸ μπαλκόνι, στίς καυμένες
τῆς παλῆς μελωδίας ἐλεημοσύνη...

Φάντασμα τραγικὸ τῶν περασμένων
ἔτσι περνᾷς τοὺς δρόμους καί πλανᾷσαι
στὴν ἀτελειώτη λύπη σου πιστὸ.

Κι' ὁ ζητιάνος θαρρῶντας πῶς ἐκείνος
εἶν' ὁ σακάτης, πῶς αὐτὸν ἐλεοῦμε,
γυρίζει καί μᾶς λέει : εὐχαριστῶ.

✱

Τὸ σοννέτο, μιά φόρμα τόσο συνειθισμένη ἀλλὰ καί τόσο δύσκολη, τὸ μετεχειρίστηκαν μετὰ πολλὴν ἐπιτυχίαν ἀρκετοὶ ἀπὸ τοὺς ποιητὰς μας. Καί ἀπὸ ἐκείνους πού ἠμπόρεσαν νά τοῦ δώσουν μιά τελειότητα εἶνε καί ὁ Μαβίλης.

Ἡ «Καλιπάτειρά» του, μᾶς δίνει μέσα στις δεκατέσσαρες γραμμὲς μιὰ ἔντονη εἰκόνα τῆς ἀρχαίας ζωῆς.

Ἀρχόντισσα Ροδίτισσα πὼς μπήκες ;
Γυναῖκες διώχνει μιὰ συνήθεια ἀρχαία
Ἐδῶθε. Ἔχω ἓνα ἀνίψι τὸν Εὐκλέα,
Τρία ἀδέρφια, γιὸ, πατέρα, Ὀλυμπιονίκες
Νὰ μὲ ἀφήσετε πρέπει Ἑλλανοδίκες
Κι ἐγὼ νὰ καμαρώσω μὲς τὰ ὠραῖα
Κορμιά πού γιὰ τὸ ἀργιλὶ τοῦ Ἡρακλέα
Παλαίβουν θαμαστὲς ψυχὲς ἀντρίκες
Μὲ τὲς ἄλλες γυναῖκες δὲν εἶμαι ὅμοια
Στὸν αἰῶνα τὸ σὸί μου θὰ φανταζει
Μὲ τῆς ἀντρειας τὰ ἀμάραντα προνόμια
Μὲ μάλαμα γραμμένος τὰ δοξάζει
Σὲ ἀστραφτερὸ κατεβατὸ μαρμάρου
Ἕγμος χρυσὸς τοῦ ἀθάνατου Πινδάρου

✱

Εἶνε μερικὰ τετράστιχα εἰς τὴν «Παγὰ Λαλέουσα» τοῦ Νιρβάνα πού τὰ ξεχωρίζει μιὰ κρυσταλλίνης διαύγειας διαφάνεια. Ὁ «Ἑλληνικὸς ὄρθρος» εἶνε ἀπὸ αὐτὰ εἶνε ἓνα κομμάτι Ἑλλάδος, ἓνα κομμάτι ἑλληνικῆς θάλασσας εἰς τὴν αὐγινὴν ὥραν πού ἀπεκρυσταλλώθη μέσα σὲ τέσσαρες γραμμὲς.

Παρθενικὸ ξημέρωμα στοῦ Αἰγαίου τῆ γαλήνη
Ἡ πλάση ἢ νεογέννητη πλέει σὲ θεῖον αἰθέρα
Ἀπὸ τὰ ὄργια τῆς νυκτὸς λιτόθυμη ἢ Σελήνη
Χαρὰ θεῶν ἢ Ἑλληνικὴ ἀνέτειλεν ἡμέρα.

✱

Καὶ τελειόνομεν μ' ἓνα τετράστιχο τοῦ Μαλακάση. Εἶνε μιὰ ἀπλή και ἀνιψία ζωγραφία, ἓνα μουσικὸ καλύτερα τόνισμα τοῦ γέλιου, τοῦ πρόσχαρου γυναικείου γέλιου, πού χύνεται μὲ τὴ δροσερότητα κρυσταλένιας βροῦσης.

Πρόσχαρο γέλιο, κι ὁ καῖμὸς τῆς ἔγνοιας σου βαθὺς !
πόσον καιρὸ νὰ γροικηθῆς νὰ μὲ καλοκαρδίσης
Ἄνοιγε ἢ θύρα βιαστικά, κ' ὄρμοιες νὰ χυθῆς
Μελωδικά, σὰ μουσικὴ μιᾶς κρυσταλένιας βροῦσης.

✱

Καὶ τώρα κλείνοντας τὲς γραμμὲς αὐτὲς εἶναι ἀνάγκη νὰ προσθέσομεν και μιὰν ἐξήγηση. Ἴσως νὰ φανεῖ παράξενο τὸ ὅτι γιὰ ὅλους τοὺς ποιητὰς πού ἀναφέραμε μόνον ἔπαινους εἶχαμε. Ἀλλὰ δὲν ἐκάναμε κριτικὴ. Ὅτε ἦταν σκοπὸς μας νὰ γράψομε κριτικὴ. Ἀπλούστατα μᾶς ἐχρειαζόντο δύο γραμμὲς γιὰ τὸ κάθε ποίημα πού ἀναφέραμε.

Εἰς τὸ προσεχὲς τεῦχος, συμπληρώνοντας τὴν σειρὰν αὐτῆ τῶν ποιημάτων, θὰ δόσομε μ' ἓνα παρόμοιο σημεῖωμα, ἓνα μέρος ἀπὸ τὸ ποιητικὸν ἔργο τῶν Νέων.

κ.

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ ΤΟΥ ΜΗΝΟΣ

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

ΑΛΗΘΕΙΑ ΜΥΣΤΙΚΙΣΜΟΣ ΚΑΙ ΓΛΩΣΣΑ

Δὲν ξέρω ἂν γίνηκε ποτὲς καμμιά προσπάθεια νὰ ταξινομηθοῦν οἱ ἀλήθειες. Τὸ πρῶγμα μῶλον πού φαίνεται παραδοξολογία, θὰ εἶχε σπουδαιότητα, θὰ καθάριζε τὸ νοῦ ἀπὸ πολλοὺς παραλογισμοὺς.

Σὲ κάθε ἀλήθεια ἀνακαλύπτουμε τὴν ΑΛΗΘΕΙΑ. Συνειθίσαμε νὰ ἀντι-κρύζουμε κάθε ἀλήθεια, ὅποιου βαθμοῦ κι ἂν εἶναι κι ὅποιος ποιότητος κι ἂν τύχει, σὰν κἄτι πού πρέπει ὑποχρεωτικὰ νὰ θριαμβεύσει νὰ ἐπιβληθεῖ, αὐτοῦσιο χωρὶς ὑποχώρηση καμμιά.

Ἄλλὰ ἀλήθειες εἶναι πολλές. Μαθηματικὴ, ἐπιστημονικὴ, ἱστορικὴ, αἰσθητικὴ, προσωρινὴ, περαστικὴ κλπ. Καὶ πάλι, οἱ ἀλήθειες, κ' αὐτὲς ἀκόμα οἱ εἰδικὲς, δὲν εἶναι «σώματα ἀπλά» ὅπως τὸ χρυσάφι. Εἶναι «σύνθετα σώματα». Κρύβουν μέσα τους και μὸδα, και συνήθειες και προκατάληψη και σύμβαση, και ἴσως και λίγη ἄδολη ἀλήθεια. Κάθε πνεῦμα πού μ' ἀφιλοκέρδεια και χωρὶς προκατάληψη θὰ ἐξετάσει αὐτὲς τὲς σύνθετες ἀλήθειες, θὰ τὲς κατατάξει σὲ δεύτερο και τρίτο βαθμὸ, θὰ τοὺς δώσει τὴ σωστὴ σημασία τους.

Τὸ ζήτημα τῆς δημοτικῆς γλώσσας εἶναι τέτοια ἀλήθεια σύνθετη, περαστικὴ, δεύτερου βαθμοῦ. Παρουσιάζει τόσες δυσκολίες, γεννάει τόσες ἀμφιβολίες στὸν καθορισμὸ τῶν ὁρίων του, πού και τὸν κάπιο πυρῆνα τῆς ἄδολης ἀλήθειας τὸν ὅποιον ἴσως νὰ κλείνει, τὸν σκεπάζουν ὀλότελα ἓνα σωρὸ σκουριές.

Πῶς ἢ γλῶσσα πρέπει νᾶχει β ἄ σ η τὴν δημοτικὴ, ἢ μᾶλλον τὴν γλῶσσα πού μιλιέται, εἶναι ἂν θέλετε μιὰν ἀλήθεια. Ὅχι ἀλήθεια καθολικῆς ἐπιβολῆς, ἀφοῦ ὑπάρχουν και ἐκεῖνοι πού ἐνσυνείδητα τὴν ἀποκρούουν αὐτὴ τὴν ἀλήθεια, ἀφοῦ τόσοι και τόσοι ζοῦν και σκέπτονται, μὲ ἀνυπόκριτη εὐχαρίστηση, σὲ διγλωσσία ἀδιάκοπη.

Χύσετε τώρα τὴν ἀλήθεια αὐτὴ τὴν ἀμφίβολη σὰν χρησμὸ, τὴν ἀπροσδιόριστη σὰν κύμα θάλασσας, τὴν ἀσύστατη σὰν ὄνειρο, σ' ἓνα μυαλὸ θετικωφανεὲς σὲ μιὰν ἀντίληψη φανατικὰ νὰ διεῖτε τί θὰ γίνει :

Ἡ μισὴ αὐτῆ ἀλήθεια θὰ προβιβαστεῖ σὲ Ἰδέα και ἔπειτα σὲ Ἀπόλυτη Ἀλήθεια μὲ κεφαλαῖο. Θὰ καταντήσει ἄξωνας κάθε σκέψης και κάθε δράσης, κάθε μέλλοντος και κάθε ιδεώδους. Θὰ διοριστοῦν οἱ ἱεροφάντες τῆς Ἀλήθειας, ἐκεῖνοι πού θ' ἀνακαλύψουν τοὺς κανόνες—δόγματα, και θὰ ὀργανώσουν τὴ γλῶσσα, κόβοντας κάθε δυσκολία μ' ἓνα νόμο γλωσσοπλαστικὸ. Στὸ γῦρο τους μὲ κατάνυξη και εὐλάβεια θὰ μαζευτοῦν ὅσοι ζητᾶνε κἄτι νὰ π ι σ τ ε ὑ σ ο υ ν γιὰ νὰ δημιουργήσουν στὸν ἑαυτὸ τους κάπιο σκοπὸ. Αὐτὴ εἶναι ἡ μυστικιστικὴ περίοδος. Ἡ θρησκεία δημιουργήθηκε οἱ μάρτυρες εἶναι ἔτοιμοι νὰ χυθοῦν στὸ μαρτύριο :

Δόξες τὸ γένος τὰδικωπαθημένο

Τόσες μαζί δὲν εἶδε ταιριαστὲς

Τόσα δὲν εἶδε τεντωμένα ἀντρεῖα στήθεια

Τόση Σοφία κι Ὀμορφιά

Τόσον ἀγῶνα δυνατό γιά τήν Ἀλήθεια
Τόση ἄγια Ἰδέα καί ἱερή φωτειά (*)

Καί ὁμως τήν ἴδια στιγμή πού τὸ θρήσκευμα ἔχει καταρτιστεῖ, ὁ πραγματικός καλλιτέχνης δέρνεται ἀπὸ τὴν ἀμφιβολία τῆς αἰσθητικῆς. Νοιώθει πῶς τὸ γλωσσικὸ ζήτημα, οὔτε ζήτημα πίστεως οὔτε Ἰδέας οὔτε ἱερῆς φωτειᾶς οὔτε καὶ Ἀλήθειας εἶναι.

Καταλαβαίνει πῶς στὸ χάος μέσα τῶν συστημάτων καὶ τῶν βιαστικῶν αὐθαίρετων κανόνων, ἕναν Ἀφέντη, ἕναν κυρίαρχο γνώρισεν ἢ γλώσσα : τὴν Αἰσθητικὴν ἢ, δηλαδὴ τὸ αἶσθημα, δηλαδὴ τὸ γούστο. Ὁ Γλωσσολόγος ; ὁ Ἐπιστήμονας ; Αὐτοὶ θάρτουν ἔπειτα. Αὐτοὶ θάρτουν, ὅταν βροῦν, κείμενα. Θὰ βγάλουν τοὺς κανόνες τῆς γραπτῆς γλώσσας ἀπὸ κείμενα ὄχι ἀπὸ ἀναλογίες. Ἀπὸ κείμενα πού ἐπαναλαμβάνουν αἰσθητικὰ εὐρήματα τοῦ πρωτοδημιουργοῦ λογοτέχνη.

Καταλαβαίνουμε, μάλιστα, κ. Ψυχάρη «Ἐνας λαὸς ὑψώνεται ἅμα» δειξέη πῶς δὲ φοβᾶται τὴν ἀλήθεια». Ἀλλὰ μπορεῖτε νὰ μᾶς δώσετε, σ' ἐμᾶς δηλαδὴ στὸν Λαό, τὸν ὄρισμὸ τῆς Αἰσθητικῆς Ἀλήθειας ; Ὑπάρχει αἰσθητικὴ ἀλήθεια ;

Καί, ἂν μᾶς ἐπιτρέψετε, γιὰ νὰ ἐκφράσουμε ὀλοκληρωτικὰ τὴ σκέψη μας, σὰς προβάλλομε τὴν ἐρώτησι τοῦ κακομοίρου τοῦ Πιλάτου πού εἰκοσι αἰῶνες τώρα μένει χωρὶς ἀπάντησι : «Τί ἐστὶν ἀλήθεια;» (Ἰωάν. ΙΘ. 38).

Δ. ΖΑΧΑΡΙΑΔΗΣ

ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΚΗ ΚΙΝΗΣΗ

ΔΥΟ ΔΙΑΛΕΞΕΙΣ ΤΗΣ ΝΕΑΣ ΖΩΗΣ

Μιὰν ἀριστοτεχνικὴν ἀνάλυσι τοῦ ἔργου τοῦ Ἀμιέλ πού ἦτο αἰσθητικός καὶ ποιητὴς καὶ φιλόσοφος μαζί, μᾶς ἔδωσεν ὁ κ. Παῦλος Πετρίδης σὲ μιὰν ὡραίαν ὁμιλίαν, ἕνα βράδι εἰς τὴν σάλα τῆς Νέας Ζωῆς. Καθ' αὐτὸ — ἡ ὁμιλία τοῦ κ. Πετρίδη, ἦτο μία αἰσθητικὴ μελέτη, μία κριτικὴ ἐργασία ἐπάνω εἰς τὸ ἔργο τοῦ Γενεβέζου φιλοσόφου, εἰς τὴν ὁποίαν ἕνα ἀπαλὸ καὶ δροσερὸν ὕφος κ' εἶναι ὑποβλητικῆς γοητείας τόνος ἔδινε τὴ χάρι μᾶς κομψῆς διάλεξης.

Τὸ ἴδιο βράδι ὁ κ. Γνευτὸς ἐμίλησε γιὰ τὶς τελευταῖες ἡμέρας τοῦ Ἄϊνε. Ἦτο ἕνας ἕμνος μᾶλλον καὶ μιὰ θερμὴ ἐκδήλωσι θανατασμοῦ καὶ λατρείας πρὸς τὸν μεγάλον λυρικόν, πού ἐπλαισιώθη ἐξαισια ἀπὸ ἐκλεκτὰς μεταφράσεις μερικῶν ποιημάτων του.

(*) Γιὰ νὰ μὴν νομιστεῖ πῶς αὐτοὶ οἱ στίχοι εἶναι ἀπόσπασμα ἀπὸ κανέναν Θούριο, ἢ κανένα τροπάριο, δηλώνουμε πῶς εἶναι παρμένοι ἀπὸ τὸν Ὑμνο «Σ' ἕναν ἐργάτη» (τῆς Γλώσσας ἐννοεῖται) δημοσιευμένο στὸν Νομᾶ ἀρ. 438, πρώτη σελίδα. Ὁ Ὑμνος ἔχει ἐννέα στροφές ὁμοίας ἔμπνευσης. Κι ἂν ἡ ῥίμα δὲν εἶνε τόσο πλούσια (καρδια-νομᾶ, ὄχτροί-ἔκει, ἀγνό-τραγικὸ κλπ.) τουλάχιστον τὰ νοήματα εἶναι ὀρθόδοξα, τὸ θυμιαμὰ ἄφθονο, ἢ πίστη ἀδιάκοπη ἢ τελευταία στροφή ἔχει ἀποθέωσι ὀπερέττας μὲ βεγγαλικὰ.

Ο ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΣ ΟΜΙΛΟΣ ΚΑΙ ΤΟ ΔΕΛΤΙΟ ΤΟΥ

Φαίνεται ὅτι γίνεται κάποια θετικὴ ἐργασία καὶ στὴν Ἑλλάδα.— Ὁ Ἐκπαιδευτικὸς Ὀμιλος μᾶς ἔδωσε ἀρκετὰ δείγματα τέτοιας ἐργασίας διαρκοῦς καὶ ἀθόρυβης, πού ἔχει βάση σταθερὴ καὶ σύστημα ὀρισμένο· αὐτὴ ἢ προπαρασκευαστικὴ δουλειά τοῦ Ὀμίλου, στὴν ὁποία φαίνεται ἀπὸ τὸ ἕνα μέρος τόση συνείδησι τῆς δυσκολίας, ἀλλὰ καὶ τόση αὐτοπεποιθήσι ἀπὸ τὸ ἄλλο, εἶνε φαινόμενο γιὰ τὴν Ρωμηοσύνη ὅπου ἰσχύει καὶ κυριαρχεῖ ἡ θεωρία τῆς στιγμῆς καὶ τοῦ μαζώματος.

Καί τὰ δύο τεύχη τὰ ὁποῖα ἐξέδωκε ἴσα μὲ σήμερα ὁ Ὀμιλος περιέχουν λαμπρὴν ἐργασία γιὰ τὰ ἐκπαιδευτικὰ. Τὰ ἄρθρα τοῦ κ. Δελμούζου τοῦ κ. Μπούτουρα, τῆς κ. Πηνελόπης Δέλτα τοῦ κ. Ραμᾶ τοῦ κ. Ἰδα καὶ τῶν ἄλλων εἶνε φωτεινὲς μελέτες πού δείχνουν πόσον ἔχει μελετηθεῖ καὶ στίς λεπτομέρειες ἀκόμα τὸ νέο ἐκπαιδευτικὸ πρόγραμμα, πού ὑποστηρίζει καὶ προσπαθεῖ νὰ πραγματοποιήσῃ ὁ Ὀμιλος. Ἀλλὰ γιὰ νὰ πραγματοποιηθεῖ ὅσο τὸ δυνατό γρηγορότερα αὐτὸ τὸ προοδευτικὸ πρόγραμμα χρειάζεται καὶ μιὰ ὑποστήριξι γενικὴ ἀπὸ ὅλους ἐκείνους πού ἀντιλαμβάνονται τὴν ἀνάγκη τῆς μεταρρυθμίσεως αὐτῆς. Γιὰ τὴν ὑποστήριξι δὲν ἀπαιτοῦνται θυσίες. Ἀπλούστατα, μία ἐγγραφή, κ' ἕνα γρήγορο στάσιμὸ τῆς τιποτείας ἀπὸ πέντε φράγκα συνδρομῆς ἀπέναντι τῆς ὁποίας μάλιστα στέλνεται τὸ Δελτίο τοῦ Ὀμίλου. Τὰ «Γράμματα» συνιστοῦν θερμότερα σὲ ὅλους τοὺς φίλους των νὰ ἐγγραφοῦν συνδρομηταὶ τοῦ Ἐκπαιδευτικοῦ Ὀμίλου, μὲ τὴν ἀπόλυτη βεβαιότητα πῶς ὑποστηρίζουν ἕνα σημαντικότερον ἔργο τοῦ ὁποίου ἡ ἐπιτυχία θὰ ἔχει πολὺ εὐχάριστα ἀποτελέσματα.

Κάθε συνδρομὴ πρέπει ν' διευθύνεται πρὸς τὰ «Γραφεῖα τοῦ Ἐκπαιδευτικοῦ Ὀμίλου» Ὀδὸς Ὀφθαλμιατρείου 12 Ἀθήνα.

ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΗ ΕΠΕΤΗΡΙΣ ΤΟΥ ΕΘΝΙΚΟΥ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟΥ 1909-1910

Ἐνας ὀγκώδης τόμος εἰς τὸν ὁποῖον τὸ μεγαλύτερον μέρος κατέχει ἡ Ἑλληνικὴ βιβλιογραφία τοῦ κ. Ν. Γ. Πολίτη. Ἡ βιβλιογραφία αὐτὴ μὲ μέθοδο καὶ μὲ σύστημα, περιέχει ὄχι μόνον τίς γενικότερες πνευματικὰς ἐργασίας ἀλλὰ καὶ τὰ πῶ μικρὰ ἔργα πού ἐδημοσιεύθησαν στὸ 1909-1910. Ὁ κ. Ν. Πολίτης θὰ εἰργάσθῃ πολὺ γιὰ νὰ μπορέσῃ νὰ δώσῃ αὐτὴ τὴ μορφή στὴ βιβλιογραφία του—ὅσο καὶ ἂν εἶχε ὑποδείγματα τίς ξένες βιβλιογραφίας. Καὶ μόνον ἡ προσπάθεια τῆς περισυλλογῆς τῶν Ἑλληνικῶν βιβλίων καὶ περιοδικῶν, ἢ διαίρεσι καὶ ὑποδιαίρεσι σὲ διάφορα κεφάλαια εἶνε ἐργασία πολὺ ἐπίπονη, διότι πρώτη φορὰ νομίζομε πῶς γίνεται στὴν Ἑλληνικὴ—ἐννοοῦμε βέβαια καὶ τίς πρωτερινὰς γι αὐτὸ ἐργασίας τοῦ κ. Πολίτη. Καὶ παρ' ὅλες αὐτὰς τίς δυσκολίας ὁ κ. Πολίτης μᾶς ἔδωσε μιὰ Βιβλιογραφία σχεδὸν ἄρτια πού χρησιμεύει πολὺ σ' ὅσους ἀσχολοῦνται μὲ τὰ Ἑλληνικὰ βιβλία.

Εἰς τὴν ἴδια Ἐπετηρίδα δημοσιεύονται καὶ ἄλλες ἐπιστημονικὰς ἐργασίας μεταξὺ τῶν ὁποίων καὶ μιὰ μελέτη τοῦ κ. Χατζηδάκη γιὰ τὸ γλωσσικὸ ζήτημα.

Ἡ «Σαπφώ» πού ἐδημοσιεύσαμε στό πρῶτο φύλλο μας ἀπόσπασμα μέ τόν τίτλο «Στόν Λευκάτα» εἶναι τὸ ὠραιότερο, ἴσως, ἔργο τοῦ F. Viele-Griffin. Ἄν ἡ Τέχνη, λέγει ἕνας Γάλλος ποιητὴς καὶ κριτικός, ἐξιδανικεύει ἀμέσως ὅ,τι ἐγγίζει, σ' αὐτὴ τὴν περίστασι ἢ συμπάθεια τοῦ καλλιτέχνη προσπάθησε ν' ἀποδώσει στὴν ἀλήθεια τῆς καὶ στὴν εὐγενικότητα τῆς. Ἐκείνη πού συμβόλιζε στὰ μάτια τῶν ἀρχαίων τὴν Ποιήτρια καθὼς ὁ Ὅμηρος τὸν Ποιητή. Ἡ Σαπφώ θά ξεχωρίζει στό ἐξῆς σὺν μουσα τοῦ Puvnis de Chavannes, στὸν Ἑλληνικὸ πύλονα ὅπου μᾶς τὴν δείχνει ὁ ποιητὴς, μέ χαμόγελο καὶ σοβαρότητα, νὰ διδάσκει τίς παρθένες τῆς Μιτυλήνης. Σ' αὐτὸ τὸ πρῶτο μέρος τοῦ ποιήματος, πού διαβαθμίζεται ἀπὸ τὴν ἀγνή τρυφερότητα ὡς τὴν αὐστηρὴ σχεδὸν σοβαρότητα, ἡ Σαπφώ ἐξυψώνεται ἀπὸ τὴν σιὰ τῆς ἐρρωμένης στὸν ἐνθουσιασμὸ τῆς ἱέρειας. Ἡ Μνασιδὶκα δὲν συμβολίζει μιά ἀπὸ τίς χαριτωμένες μορφές τῆς ποίησης, τὸν ρεμβασμό, μὰ στὸν Ἄλκαϊο πού λαχταρᾷ γι αὐτήν, ἡ Σαπφώ εἶναι ἡ ἐνσάρκωση τῆς γυναίκας «πού σκορπᾷ τὴν ἔμπνευση» τῆς γυναίκας πού εἶναι Σωκράτης ὄχι πλέον τῆς ἀλήθειας ἀλλὰ τοῦ ὠραίου. Στόν Λευκάτα, τέλος, ἡ Σαπφώ τελειώνει τὸ ποίημα τῆς ζωῆς τῆς καὶ συμπληρώνει τὸ γραπτὸ τῆς. Στὸ ὠραῖον ἀπόσπασμα πού δημοσιεύσαμε, ἡ Παρθένα ἀναθυμάται τὴν Πηνελόπη κ' ἐξυμνεῖ, δίχως νὰ τὴν ἐπιθυμῆ, τὴν ἀγιωσύνη τῆς γόνιμης καὶ πιστῆς συμβίας. Ἀλλὰ καὶ αὐτὴ ἐξυψώνεται στὴν ὑπερφάνεια τῆς, αὐτὴ ἡ ἐξαιρετικὴ καὶ μονάκριβη σχεδόν. Ὅφειλε ν' ἀποθάνει στὴν ἀποθέωσι τῆς, γιατί θά ἦταν ὕβρις γι αὐτὴν τὰ βαθεῖα γερατεῖα. Κ' ἔτσι ἡ αὐτοκτονία ἦταν γιὰ τὴ Σαπφώ αἰσθητικὴ ἀνάγκη. Ἄν πλησιάσουμε τὴν Ἀπολογία τοῦ Σωκράτη στὸν Κριτικὸν καὶ τὸ Φαίδωνα, ἴσως, νὰ παραδεχθῶμε ὅτι κατὰ τὸν Πλάτωνα, ὁ Σωκράτης ἠθέλησε αὐτὸ τὸ ἀναγκαῖον τέλος στὴν ἀρμονία τοῦ ποιήματος του. Ὅσο γιὰ τὴν Σαπφώ, ἡ αὐτοκτονία τῆς στεφανώνει τὴ ζωὴ τῆς καὶ πραγματοποιεῖ τὴν τέλεια ἀρμονία τῆς.

ΔΥΟ ΠΑΡΑΓΡΑΦΟΙ ΑΠΟ ΤΑ ΔΟΚΙΜΙΑ ΤΟΥ SUARES ΓΙΑ ΤΟΝ ΝΤΟΣΤΟΓΙΕΦΣΚΗ

Λέγουνε κάποτε, ὅτι ἡ δυστυχία εἶναι ὠφέλιμη στὶς μεγάλες ψυχές. Φαίνεται ὅτι τίς δυναμώνει. Καὶ εἶναι σκέψη ἐκείνων πού ποτὲ δὲν ἐπέρασαν ἀπ' αὐτὴ τὴν κατάρα καὶ τὸ θάνατο. Δὲν ξέρουνε τὸ τί σκοτώνει ἡ δυστυχία στὸν ἄνθρωπο : οἱ δυνάμεις πού ἐσπατάλησε γιὰ νὰ σκαλίσει τὴ γῆ, γιὰ νὰ βγάλει τὸ ψωμί του, εἶναι κλεμμένες, ἀπὸ τὰ ὠραῖα ἔργα πού θά ἔκαμνε, ἂν εἶχε ἡσυχία τὸ κεφάλι του. Τὰ βάσανα πού ἐτράβηξε γιὰ νὰ μπορέσει νὰ ζήσει, οἱ ἀγρόπνιες, ὁ θυμὸς, οἱ ἀγωνίες πού ἐξαντλοῦν, πόσες ὥρες, πόσα χρόνια χαμένα ! Ἡ δυστυχία δυναμώνει ; Ναι, δίχως ἀμφιβολία, κάποτε, καὶ σὲ τὴ τιμὴ ; Δὲν εἴμπορεῖ νὰ μείνει ὄρθιος κανεὶς παρὰ ἐπάνω στὸ πτώμα τῆς χαρᾶς. Καὶ ἡ δυστυχία ἀκόμα σκοτώνει. Ὁ τάδε ἦταν ἀρρωστος πάντα, γιὰ νὰ πεθάνει μέ τὸν καιρὸ, πού εἴμποροῦσαν ἐν τούτοις, νὰ πολλαπλασιάσει τ' ἀριστουργήματα καὶ πρῶτα, θά ζοῦσε. Ξεχνᾷν πολὺ τὴν ὠραιότερη καὶ ἀσφαλέστερη ὠφέλεια, πού εἶναι πρῶτ' ἀπ' ὅλα ἡ ζωὴ.

Δὲν εἶναι ἡ μεγαλύτερη δυστυχία νὰ μείνει κανεὶς νηστικός, εἴτε νὰ τρώγει τὸ ψωμί του στὸ προσκέφαλο τῆς ἀρρωστης γυναίκας του. Χειρότερ' ἀκόμα ὅταν πρόκειται νὰ κερδίζει αὐτὸ τὸ καθημερινὸ ψωμί μέ τὴν ψυχὴ του, ὅταν

εἶναι γεμάτος ἀπὸ ἔργα πού δὲν ἔχουν πέραση. Ἡ πιὸ μαύρη ἀτυχία δὲν εἶναι νὰ ὑποφέρει κανεὶς, ἐφ' ὅσον εἴμπορεῖ νὰ ἐπαρκέσετε στὴν ὁδύνῃ ἀλλὰ ὅταν εἶναι δεμένος μέ ἀλυσίδες, ὅταν πρέπει νὰ ζεῖ ὅπως ὁ Τάνταλος, μακριὰ ἀπὸ τὴν τέχνη του ἐξ αἰτίας τῆς ἀρρώστειας ἢ κάθε ἄλλης πρόστυχης φροντίδας γιὰ τὴν καθημερινὴ ζωὴ : γίνεται ἡ ζωὴ τόσο ἀθλιότερη ὅσον ἔπρεπε νὰ εἶναι μεγάλη. «Πῶς μπορῶ νὰ γράψω, ἐνῶ ψοφῶ τῆς πείνας ;» ρωτᾷ ὁ δύστηνος : «καὶ τί θέλουν ἀπὸ μένα ; ζητᾷνε τέχνη, ποιητικὴ ἀγνότητα, δίχως προσπάθεια δίχως μανία ! μού φέρνουν παραδείγματα τὸν Τουργκένεφ, τὸν Κονταρῶφ καὶ τὸν Τολστόη !» Ἀς δοῦνε λοιπὸν, τοὺς ὄρους ὑπὸ τοὺς ὁποίους ἐγὼ δουλεύω !» Καὶ γιὰ νὰ τελειῶνω : «Ὅλη τὴ ζωὴ μου, ὄφειλα νὰ δουλέψω γιὰ τὰ χρήματα καὶ σ' ὅλη μου τὴ ζωὴ εἶχα ἀνάγκη, τώρα περισσότερο παρὰ ποτέ.»

ΜΙΑ ΚΡΙΣΗ ΤΟΥ CAMILLE LEMONNIER ΓΙΑ ΤΟΝ MAETERLINCK

Ὁ Μαίτερλιγκ εἶναι μιά ἀπ' τίς γλυκύτερες ψυχές τῆς ἐποχῆς μας καὶ μεγαλοφυΐα καλοθελήτρα καὶ διάφανη. Νομίζει κανεὶς ὅτι εἶναι προορισμένη νὰ μᾶς γνωρίσει μιά ἀπ' τίς λεπτότερες καὶ ὑψηλότερες μορφές τῆς νέας αἰσθητικότητας. Ἐξάφινσε τὸν κόσμον μέ τὴ δραματικὴ τέχνη του πού εἶναι ἀθάνατη καὶ τρομερὴ σὺν παιδιάτικο παραμῦθι καὶ σὺν Αἰσχύλεια δραματοποιία, ἐνῶ ταυτόχρονα ὅλοι ἐθαύμαζαν τὴ σοφία του καὶ τὴ φιλοσοφία του. Ἐγραψε πρῶτα στίχους, τὰ «Θερμοκήπια» γεμάτα φλαμανδικὸ συμβολισμό. Ἐξοῦσε κοντὰ στὰ μελισσια του, στὸ Oostacker, μιά διώρυγα περνοῦσε μπροστὰ ἀπ' τὸ σπίτι του τ' ὄνειρο του παρακολουθοῦσε τὰ βαρεῖα πλοῖα, πού ὅταν βυθίζονταν στὰ βάθη τοῦ ὀρίζοντα μεταμορφώνονταν στὸ πλοῖο μέ τὴν ψηλὴ ἀρματοσιά πού ἔφερε τις Ἑφτά Πριγκήπισσες στὴ μοῖρα τους.

Ἡ μορφή τοῦ πνεύματος τοῦ ἀνανέωσε τὴν αἴσθησι τοῦ γνωστοῦ, παρυσίασε τὸ φυσικὸ κ' ἐξαφνικὸ χάρισμα μιᾶς ψυχῆς ἀπ' ἐκεῖνες πού ζοῦνε ἀφιγγραζόμενες τοὺς ἴδιους ἑαυτοὺς των καὶ εἰδοποιοῦν τίς ἄλλες ψυχές. Κανεὶς ἀκόμα δὲν εἶχε πεῖ τὰ λόγια πού ἐπρόφερε κανεὶς δὲν εἶχε κατέβει σ' αὐτὰ τὰ βάθη τοῦ μυστηρίου πού κλείνουν οἱ ζωές τῶν ταπεινῶν καὶ τῶν προορισμένων. Ἐθαύμασαν πῶς, μέ μέσα ἀπλά καὶ βέβαια μεταμόρφωσε τὴν μεγάλη ἄγνωστη σκιά στὸν ἄφρευκτο, καὶ πανταχοῦ παρόντα πολυάνθρωπο δρόμο τῶν υπάρξεων. Καὶ κατόπιν ἕνα δρόσιμα τῆς αἰσθητικότητας, στολισμένης μέ τὰ πλουσιότερα κ' εὐγενικότερα χρώματα, σ' ἕνα τρυφερὸ πρίσμα σὺν τίς λάμψεις τῶν δροσοσταλίδων, ἡ διαφανάδα τοῦ γαλανοῦ καὶ ἡ μαργαριταρένια λάμψη τοῦ γυναικείου βλέμματος, ὅλ' αὐτὰ τὰ ταίριασε σὲ θαυμάσιους μύθους ὅπου ἡ χοντροκομμένη ψυχὴ τοῦ αἰῶνα, ξαναῦρε τὴ συγκίνηση πού προξενοῦσαν οἱ ἱστορίες τῶν παλαιῶν καιρῶν πού ἐνανούριον τὰ παιδιάτικα χρόνια κάθε ἀνθρωπότητας. Ὁ ποιητὴς ἄκουσε τίς φωνές, ξέφυγε ἀπὸ τὸ θάνατο κ' ἐπήγαινε νὰ τὸν συναντήσει, στοὺς ἱεροὺς κήπους τῆς ζωῆς. Μιά βιργίλια ψυχῆ σὲ λίγο θά τραγουδοῦσε αὐτὸ τὸ ἄσμα τῆς πίστεως, τῆς ἀπολύτρωσης καὶ τῆς αἰωνιότητας, «τὴ ζωὴ τῶν Μελισσῶν.»

FRANCIS JAMMES : ΤΑ ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΑ ΓΕΩΡΓΙΚΑ

Τὰ Χριστιανικὰ Γεωργικὰ εἶναι ἄσμα δυνατοῦ καὶ συμμαζεμένου λυρικμοῦ. Οἱ πεθαιμένες φύσεις στοὺς μεγάλους ζωγράφους πολὺ συχνὰ

μᾶς συγκινῶν περισσότερο ἀπὸ τὰ πορτραῖτα, γιατί μόνον ὑπαινιγμούς κάνουν γιὰ τὸ ἀνθρώπινο θέμα ἀντὶ νὰ τὸ ἀναλύουν. Ἐδῶ, ὁ ποιητὴς μᾶς δίνει τὴν ἔξωτερικὴν παράστασιν τῆς ἀντικειμενικότητος. Ἐχουν ὁμορφιά σοβαρή, θρησκευτικὴ. Τὰ Γ ε ω ρ γ ι κ ᾶ κλείουν πιόταρην συγκίνησιν ἀπὸ τὰ Ἐ λ ε γ ε ῖ α. Κάτου ἀπὸ τὰ γνωμολογικὰ δίστιχα, τίς λυρικές παροιμίες, κυλᾶ μεγάλος ποταμὸς συγκίνησιν. Πρὸ πάντων ὁ Jammes εἶναι ζωγράφος. Ἐχει ἐκκλησιαστικὴ μεγαλοφυΐα ζωητικῆς περιγραφικότητος. Ζωγραφίζει καὶ νομίζει κανεὶς ὅτι ἀνακαλύπτει ἐκεῖνο ποῦ ζωγραφίζει. Στὰ Γ ε ω ρ γ ι κ ᾶ του οἱ γραμμὲς εἶναι ἔξαιρετικὰ νηφάλιες καὶ ὁ χρωματισμὸς λαμπρὸς· Ἐάλεγε κανεὶς οἱ μεγάλες γραμμὲς καὶ ὁ συγκινητικὸς χρωματισμὸς τοῦ Cézanne.

GEORGES CHENNEVIERE : Η ΑΝΟΙΞΗ

Εἶναι μακρὸν δραματικὸν ποίημα κάπου τέσσαρες χιλιάδες στίχοι καὶ ἓνα ἀπὸ τὰ πρωτοτυπότερα καὶ δυνατότερα ἔργα τῆς σήμερον. Στὴν Ἄ ν ο ἰ ξ η βρῖσκουμε τὸ νατουραλισμὸν τοῦ Ζολᾶ, τὸν ἰδεαλισμὸν τοῦ Κλωντέλ, τίς δυνατὲς εἰκόνας τοῦ Ρεμπὸ καὶ τὸ γεμάτον λυρισμὸν τοῦ Χουίτμαν. Εἶναι παράδοξον ἀντικείμενον ἰσχυροῦ καὶ μυστικισμοῦ. Ὁ στίχος, γεμάτος καὶ στέρεος, κανονικὸς καὶ σφραγισμένος στὰ περιγραφικὰ μέρη, φθάνει, ὅπου πρέπει νὰ πλησιάζει τὸν πεζὸν λόγον. Ἡ λυρικὴ δράσις ἐξελισσεται σ' ἓνα μέτριον ἔργατικὸν περιβάλλον, ἀλλ' ἀπλώνεται ὡς τὸ σπῆτι, ὡς τὴν πόλιν, σὲ ὅλην τὴν οἰκουμένην. Τὸ βιβλίον αὐτὸ εἶναι γεμάτον ἀπὸ τὴν ἀγνόταρην συγκίνησιν καὶ διαβάζοντας το ἴσως νὰ διακρῦσουμε ἀπὸ χαρᾶ.

EMILE VERHAEREN : Η ΨΥΧΗ ΤΟΥ ΒΕΡΛΕΝ

Ὀλόκληρον τὸ ἔργον τοῦ Παύλου Βερλέν εἶνε ἡ ἱστορία μιᾶς μάχης. Ὁ ἴδιος τὸ ἐπιβεβαίωσε. Ἡ σάρκα καὶ τὸ πνεῦμα διεκδικούσαν τὴν ψυχὴν του. Ἦταν ἡ πάλη ποῦ ὑφίστανται καὶ θὰ ὑφίστανται ὅλοι, ἕως τὴν ἡμέραν ἐκείνην, ποῦ τὸ χριστιανικὸν πνεῦμα ὀλοῦν καὶ ἐξασθενούμενον θὰ καταλήξει στὴ συμφωνία τῶν δύο ἀρχαίων ἀντιπάλων καὶ θὰ φέρει τὴν εἰρήνην καὶ τὴν ἐνότητα στὴν ἀνθρώπινην συνείδησιν. Ὁ Βερλέν δὲν ἐγνώρισε ποτὲ τὴν γαλήνην. Ρίχνεται ἀπὸ τὸν πόνον στὴ μετάνοιαν, ἀπὸ τὴν ἀσέλγεια στὸν ἐξουλισμὸν, ἀπὸ τὴν χαρὰ στὴ λῆθη καὶ τὴν κατάνυξιν. Ἡ ἀγωνία ταράσσει τὸ εἶνε του, ἡ προσευχὴ τὸ ἡρεμεῖ· ὅλο φωτῆ εἶνε πάντα, ἀπὸ κακία εἴτε ἀπὸ ἀρετή. Κόκκινες φλόγες ἢ ἄσπρα ἀμυδρὰ φῶτα τὸν κατατρῶνε ἢ τὸν φωτίζουν μετὰ τὰ καῖματά του, ἢ μετὰ τὸ φέγγος του. Τόσον ἄνδρας εἶνε κατάβαθα, ὅσον καὶ χριστιανός. Καὶ τὴν διπλὴν αὐτὴ φύσιν του σὰ μεγάλους ποιητῆς τὴν ἐξεδήλωσε, τὴν ἔψαλλε καὶ τὴν ἀποθανάτισε.

Εἶπα «μεγάλος ποιητὴς». Θὰ ἤθελα ν' ἀποδείξω γιατί ὁ Παῦλος Βερλέν ἀξίζει τὸν ὑψηλὸν αὐτὸν τίτλον.

Μεγάλος ποιητὴς εἶνε ἐκεῖνος ποῦ ἀνακατεύει τόσο στενὰ τὴν ἀτομικότητα του μετὰ τὴν ὁμορφίαν, ὥστε ν' ἀποτυπώνει σ' αὐτὴν μιὰ στάσιν νέα καὶ γιὰ πάντα αἰώνια. Κατ' ἀρχὰς φαίνεται ὅτι ἐκμυστηρεύει, ἐξωτερικεύει, ἐξάπτει μόνον τὸν ἑαυτό του· ἀλλ' ἀνακαλύπτει κανεὶς ὅτι τὸ ἐκλεκτὸν αὐτὸ ὄν εἶνε τόσο σύμφωνον μετὰ τίς ἰδέας τοῦ αἰῶνα του, μετὰ τὴν συνεχὴ ἐξέλιξιν τῆς ἀνθρωπότητος, ὥστε ἐπισφραγίζεται· ἡ συνείδησις ὅλων. Βρῖσκει κανεὶς συν-

δυνασμένες τὴν ἀτομικότητα μετὰ τὴν γενικότητα. Δημιουργία καὶ ἀναγνώρισις, προσφορὰ καὶ ἀποδοχὴ.

Κάποτε οἱ μεγάλοι ποιηταὶ περνοῦν διαδοχικὰ σὰν ἀντιθέσεις.

Ὁ Βίκτωρ Οὐγκὼ ὑπῆρξε ζωγράφος καὶ ὄνειροπλέκτης. Ὑλοποίησε τὴν γλῶσσαν. Ἐπλαστικοποίησε τὴν φράσιν, ἐτόνισε τίς ἐσοχὰς καὶ ἐξοχὰς, καὶ τὴν ἔντυσε μετὰ φανταχτερὰ φορέματα.

Ἐψαλλε στὰ λεξικά γιὰ νάβρει λέξεις ποῦ νὰ μοιάζον τὰ πολύτιμα πετράδια καὶ τὰ μέταλλα. Οἱ πλούσιοι καὶ ἐκλεκτικοὶ τόνοι ἔπερναν διάφορες ἀποχρώσεις. Ἐνὰς συνδυασμὸς ζωηρῶν χρωμάτων ἐτίναξε τίς στροφὰς του σὰν φλόγες πυρκαϊᾶς. Συχνὰ ὁ ζωγράφος γινότανε γλύπτης. Καὶ τὸ σιδεροντυμένον καὶ ἀστραπόβροντον ἱππικὸν τῶν στίχων του διέτρεχε μετὰ τοὺς ἤχους τῶν σαλπίγγων, τίς ἤχηρὰς κοιλὰδες τοῦ Ρωμαντισμοῦ.

Ὁ Παῦλος Βερλέν ὑπῆρξε, τὸ ἐναντίον, μουσικὸς καὶ συγκινητικὸς. Ἐπνευματοποίησε τὴν γλῶσσαν· αἱ ἀποχρώσεις, τὰ λυγίσματα, αἱ διαθλάσεις τῶν φράσεων τὸν ἔβαζαν σὲ πειρασμό. Συνέθεσε φράσεις ἔξοχες, ρευστὰ καὶ λεπτεπίλεπτες.

Μοιάζον σὰ μουρμούρισμα λεπτὸ ἀνέμου· σὰν ἤχος φλογέρας σὲ σκοτεινὸν, σὲ σεληνόφωτον· σὰν θρούσημα ρόμπας μεταξωτῆς στὸν ἄνεμον· σὰν ἀνατριχίλα γυαλικῶν καὶ κρυστάλων πάνω σὲ ἐταξέρα. Κάποτε περιεῖχαν μονάχα τὴν εὐκαμπτὴν κίνησιν δυὸ χειρῶν ποῦ ἐνώνονταν. Ἡ ἀγνότης, ἡ διαύγεια καὶ ἡ ἀθωότης τῶν πραγμάτων ἀπεδόθησαν. Ὁ Παῦλος Βερλέν ἐξερεύνησε τὰ τρικυμώδη βάθη τῆς ἀνθρώπινης ψυχῆς. Ἐμελέτησε μερικὰς κακίας τοῦ ξεπεσμοῦ. Ἐξύμνησε τὴν σιωπηλὴν καὶ ἐνδόμυχον τρυφερότητα. Ἐψαλλε προπάντων τὸ μυστικισμὸν.

Ἡ πρωτότυπη δόξα τοῦ Βερλέν ἔγκειται εἰς τὸ ὅτι συνέλαβε, ἔζησε καὶ ἔχτισε ἓνα ἔργον τέχνης, τὸ ὁποῖον μόνον του ἀντιφεγγίζει, μεγεθύνοντας τὸ τὴν ἀναγέννησιν τοῦ ἰδεαλισμοῦ καὶ τῆς πίστεως ποῦ τὰ τελευταῖα αὐτὰ χρόνια εἶδαν τὸ ξανάνθισμα.

Ἐπάρχουν ἠθικολόγοι, οἱ ὁποῖοι κατηγοροῦσαν τὴν ἔκλυτην, ζωηρὴν καὶ ἀμαρτωλὴν ζωὴν τοῦ Βερλέν. Μὰ τὴν ἀλήθειαν, ἀμφιβάλλει κανεὶς ἂν πρέπει νὰ τὸν λυπηθῆ, ὅταν ἀναλογισθῆ τίς κραυγὰς τῆς μετανοίας, τῆς ἀγαθοσύνης, τῆς ταπεινοσύνης, τοῦ μαρτυρίου μετὰ τίς ὁποῖες τὴν ἐξαγόρασε. Ἄ! ἐδῶ εἶνε ἡ περίπτωσις νὰ ἐπαναλάβῃ κανεὶς τὰ λόγια ἐνὸς σοφοῦ ἀγίου:

«Εὐλόγημένα λάθη, γόνιμα καὶ θαυματουργὰ πεσίματα».

ΜΕΤΑΦ· Β· Κ· Π.

Ο GIUSTINO FERRI ΓΙΑ ΤΟΝ ΝΤΑΝΟΥΝΤΣΙΟ

Ὁ κριτικὸς Giustino Ferrì γράφει γιὰ τὸ δράμα τοῦ Ντανούντσιο: «Τὸ ὄνειρον μιᾶς χυνοπορταίτικης Δύσης» ποῦ παίχτηκε τελευταῖα στὸ θέατρο Ἀργεντινά:

Στὸ προσεκτικὸν διάβασμα, εἴτε στὴ σκηνὴ ἢ τεχνολογία τοῦ συγγραφέα λάμπει καὶ σπινθηροβολεῖ στὰ στοιχεῖα τῆς πλαστικῆς παράστασις, στὴν ἐκλογὴν τῶν σκηνῶν, τῶν εἰκόνων, στὰ πάθη τὰ χρησιμοποιούμενα καὶ αὐτὰ στὸ ὀπτικὸν τέχνασμα τοῦ σκούρου καὶ τοῦ ἀνοιχτοῦ ποῦ δημιουργεῖ ἓνα ἀπατηλὸν ὁμοίωμα ἀναγλύφου. Δὲν πρέπει νὰ λησμονεῖ κανεὶς ὅτι πρόκειται περὶ

όνειρου. Γύρω στις σκιές που πλανώνται και τρικλίζουν της Δόγης και των επτά «κατασκόπων» της, σχηματίζεται μια βραδυάτικη ατμόσφαιρα: βράδυασμα της Βενετίας κατά τη δύση της δύναμης της, βράδυασμα εποχής που ξετυλίγεται άργα το δύσμα μιας χρονιάς, βράδυασμα τέλος που ή υπερβολική κάψα αναγγέλει σιμά τη νύχτα' κι όλα αυτά τα γύρω βραδυάσματα, όλοι αυτοί οι ζωηροί και πεθαμένοι χρωματισμοί, σκιές και λάμψεις μιας δύσης, ενός χυνόπλου κ' ενός πλούσιου ξεπεσμού, έσκέπαζαν το βράδυασμα μιας γυναίκας, που αισθάνεται να της φεύγουν τα νεύματα, ενώ στο αίμα της βράζουν όλες οι άγριες όρμες ενός ξεγελασμένου έρωτα' λαμποκοπών όλες οι θειούχες φλόγες πάθους έγκληματικού κ' έξευτελιστικού' μίσος, κλάμα, τύψη συνείδησης και τρέλλα γοργοπερνούν πάνω στα λόγια της Δόγης, σαν φωσφορίζοντα ρυάκια απολιθωμένης λάβας από την καλλιπέεια. Από παντού, μέσα στη φωτιά που πυρώνει το σκοταδιασμένο άγερα των άκτων της Βρέντας, τη νικημένη ψυχή της γυναίκας, τα λειασμένα από μούχλα μάγουλα, τ' άρρωστικά δένδρα της έπαυλης, τη θαμπή δόξα της έτοιμοθάνατης Δημοκρατίας και το άσβεστο παράπονο της εγκαταλειμμένης, αισθανόμαστε σιμά το ψύχος της νύχτας, των γερατιών, την καταστροφή, το χειμώνα, το σωριασμένο πόνο που ύστερα από μια τελευταία έγκληματική μαγεία θα βυθισθεί σ' ένα απελπιστικό λήθαργο.

Είνε τέχνη που ξεπετιέται θεληματικά μέσα από τη ζωή, προσπάθεια να κλειση στην περιοχή του λόγου, του ήχου αισθητικές συγκινήσεις που έφυγαν πέραν από την άβεβαιη γραμμή, όπου το αισθητό και το νοητό συγχίζονται όπως η θάλασσα κι ο ουρανός μακριά στον όριζοντα.

Όχι καθαντό δράμα βέβαια. Όπως στο «Όνειρο μιας Άνοιξιάτικης Αύγης» έτσι και στο «Όνειρο μιας Χυνοποριάτικης Δύσης» το δράμα πέρασε: ή Δόγησα για τον έρωτα προς το νέο που ήπιε τον πρώτο έρωτα του, όπως μυρίζεται κανείς το άρωμα ενός λουλουδιού που ανοίγει, έσκότωσε το γέρω Δόγη με φαρμάκι που πέρασε από τα φίλτρα της ή σκλάβια Μάγισα. Και γι ανταμοιβή του έγκλήματος ο νέος την έπρόδωσε λημονώντας την στην άγκαλιά της πολύμορφης και σκληρόκαρδης έταίρας Πανταίας. Παρουσιάζεται κάτω απ' τα μάτια μας ένα δράμα λυρικό' ως ακούσαμε το μακρύ, σπαμωδικό, πυρετώδη διάλογο της Γκραδενίγκας, που διακόπτεται κάθε τόσο με τις άποτες ερωτήσεις των κατασκόπων, είτε με τις σκληρές έλεμβάσεις της σκλάβιας Μάγισας με τα έγκληματικά της μάγια. Αν ο νέος παρουσιάζοταν θα είχαμε ίσως ένα έπιλογο, ενώ πρέπει να ευχαριστηθούμε με μια περιγραφική καταστροφή, συμφωνικό κομμάτι που το καθετί φανερώνει και γνωρίζει την άπαραμίλλη φραστική δεινότητα του Ντιανούντσιου.

Το έπιλογο τρεμοπαίζει μέσα σε μια ατμόσφαιρα όνειρου. Μα την αλήθεια τί πράγμα είναι οι κατάσκοποι; Είναι αντιπρόσωποι του θυμού και της ζήλειας, είναι χιμαρικές προσωποποιήσεις του μίσους που ηγάζει από τον έρωτα, είτε του έρωτα που ηγάζει από το μίσος; Εκείνο που φαίνεται σ' αυτό το όνειρο, έμεις το βλέπομε με τα μάτια της Γκραδενίγκας, δεν ξέρομε και δε μας ενδιαφέρει να μάθουμε αν πρόκειται για ζωντανά πλάσματα είτε για φανταστικά δημιουργήματα παραληρημάτων. Ένα τοπείο παριστάνει κάποτε μια ψυχική κατάσταση' ήμπορεί όμως κ' ή πραγματικότητα της ανθρώπινης ύπαρξης ν' αντιφεγγίζεται σε μας εν άγνοία ενός νευρικού κατακλυσμού που θα μας συνέπερνε και θα μας αναποδογύριζε. Για ένα, όμως, πράγμα δεν ήμπορούμε ν' άμφιβάλλομε ότι στο «Όνειρο μιας Χυνοποριάτι-

κης Δύσης» ο νευρικός αυτός κατακλυσμός ύπακούει το νόμο ενός συγκρατημένου ρυθμού που ο ποιητής επιταχύνει ή επιβραδύνει με ήρεμία άνεξάρτητη όλοτελα από τις λογικές και αισθηματολογικές απαιτήσεις της συμφωνίας. Άκόμη και ή δραματική μορφή είναι φαντασίωση Όνειρου. Η Δόγησα κατάμηση αλλάζει άρμονικά τους πιο σοφούς μουσικούς συνδυασμούς πόνου και θυμού, μανιασμένης σκέψης και αισθήματος, τωρινής προσβολής και περασμένου γλεντιών.

«Έγώ ποτέ δεν τον έκύταξα στα μάτια, μου φαίνεται πως ποτέ δεν τον έκύταξα κατάματα, όταν τον είχα στα χέρια μου. Εκείνος μου έφυγε, εκείνος μου έπηρε άκόμη και την εικόνα του από τη μνήμη. Το βλέμμα μου θολώνει όταν θέλω να ξαναειδώ το πρόσωπο του μέσα στην ψυχή μου, σαν σε φλογισμένη λίμνη... Φαινότανε σαν να μου ξεδιάλεγε μια μιά τις φλέβες μου σαν τις τρίχες των μαλλιών μου με το χάιδμα των χειρών του... Έγώ έρουφίξα πρώτη τον έρωτα του και τη δύναμη του, όποια κι αν είχε ή δεύτερη, όποια κι αν είχε ή τελευταία: έγώ πάντα στάθηκα ή πρώτη!.. Το πρόσωπο του είχε μια γεύση αίματου...»

Το χάιδμα του χειριού που ξεδιαλέγει τις φλέβες σαν τις τρίχες των μαλλιών, ή γεύση του αίματου στα φιλημένα χείλη, στην έπιδερμίδα του προσώπου, όλα αυτά είναι σημάδια της ντιανουντσιακής νοοτροπίας, μα εκείνο το μικρό παράπονο, να μην μπορεί να ξαναβρεί στη μνήμη τις γραμμές του άγαπημένου, εκείνη ή μομφή στον άπιστο που «έπηρε» από την εγκαταλειμμένη και την εικόνα του άκόμα, μεταστρέφοντας την σε κατηγορία, θεωρώντας λεπτότητα άπιστίας ενός άλλου, την άσθενική άδυναμία αυτής της ίδιας αισθαντικότητας' χαρακτηριστικό λεπτής και βαθυστόχαστης ψυχολογίας. άστόχαστη άδικία που φανερώνει όλη τη διαφθορά του τρικυμισμένου πνεύματος της Γραδενίγκας. Και σ' αυτές τις μανιασμένες έξάψεις, τις μεγαλόπρεπα παράδοξες ενός ξεφρενιασμένου εγωισμού ανακατώνονται οι φωνές και τα κλάυματα μιας άποκαρδιωμένης γυναίκας. Άπατημένες έλπίδες: θρηνητική ήχώ σε αντίθεση με την υπερέφρανη άγαλλιαση που υπογραμμίζει μια χαρά ευτυχισμένου έρωτα, όπως το άσμα άσμάτων:

— Χλωμά είναι τα χείλη μου, μα τα δόντια μου λάμπουν άκόμη... θα τάβρει σαν δροσοστάλα στο βάθος ενός φλογισμένου κύπελλου.

Η Γραδενίγκα δεν είχε παρά το σχεδιαγράφημα της Φαίδρας, ή λιγομένη ήχώ της Μήδειας: έρωμένη αισχρή και σκληρή φωνάζει πως ή Πανταία πρέπει να πεθάνει γιατί της άραξε την ευτυχία της. Το λάγνο και λυπητερό θέμα ξετυλίγεται και ξεπλέκεται σε πολύτιμους φραστικούς τρόπους και ο λόγος γίνεται τραγούδι, άλλοτε γλυκό άλλοτε άπαιστο όπου αν δεν συντατίζεται με την τρικυμία που λυσομανά, στην καρδιά της Δόγης είχε όμως βενετσιάνικος καθρέφτης όπου μια άπομακρυσμένη άστραπή ξάφνου ξεπροβάλλει μες τη νύχτα. Και να θέλαμε δεν θα ήμπορούσαμε να λημονήσομε τον συγγραφέα άφού ή άντικειμενικοποίηση της γυναίκας δεν λευτερώνεται από τον όμφαλικό δεσμό της φαντασίας του δημιουργού της. Από την άποφθεγματική κοιμψότητα της φράσης άναγνωρίζομε συχνότερα από ότι θα έπιθυμούσαμε τον ποιητή ο όποιος της υποβάλλει να τραβήξει κατά τα δέντρα που λυγίζουν από το βάρος των μεστωμένων καρπών και όπου κανείς δεν τους μαζεύει: «φαίνεται πως ή ώριμότης σας λυώνει στις φλέβες μου και ότι έγώ σκεπάζομαι όλοτελα με τη χαμένη σας καλωσύνη»: Άναγνωρίζομε τον ποιητή που έναλλάσει, προσεκτικά, κυττάζει, άριθμεί, διακρίνει και συνορίζει

τά στοιχεία τῆς ἐνορχήστρωσης, «^Α ! ἐγὼ θέλω νὰ φτιαξῶ μιὰ νέα ὁμορφιά μὲ τὰ δάκρυα μου, μὲ τὶς ψυχικὲς συγκινήσεις μου καὶ μὲ τὰ φαρμάκια μου». Ὑπάρχει ἐκεῖ μέσα ἡ αἰσθητικὴ συγκίνησις τῆς γυναίκας, ὑπάρχουν ἀκόμη τὰ σχόλια τοῦ συγγραφέα ποὺ μπαίνουν ἀνάμεσα στὸ μονόλογο τῆς Γραδενίγκας καὶ στὶς σχέσεις τῶν κατασκόπων. Ἡ Κατερίνα λέει :

— Κ' ἐγὼ, Γαληνοτάτη, τὸν εἶδα. Ἦταν ἔμπρὸς σὲ μιὰ ἄρπα κ' αὐτὴ πῆγε καὶ κάθησε στὸ σκέπασμα τοῦ ὄργάνου : Εἶχε ξέπλεχα τὰ μαλλιά. Τὸ πρόσωπο τῆς ἦταν κοντὰ στὸ πρόσωπο του. Ἐνα μέρος τῶν μαλλιῶν τῆς περνοῦσε γύρω στὸ λαιμὸ του. Μόλις αὐτὸς ἄγγιξε τὴν ἄρπα ἐκείνη τραγουδοῦσε μὲ μιὰ φωνὴ ὑπόκωφη σχεδὸν σ' αὐτὴ ἐκείνου ὁ ὁποῖος κάθε τόσο κ' ἔσκυβε. Κ' ἡ μουσικὴ ἔτρεχε πάνω στὰ μαλλιά... »

Οἱ ἐντυπώσεις καὶ οἱ εἰκόνες εἶναι ἐκζητημένες σὲ τρόπον ὥστε ὁ περιτεχνὸς λυρισμὸς νὰ ξεφεύγει ἀπὸ τὸ πρόσωπο τοῦ δράματος καὶ νὰ ὑπενθυμίζει τὸν Ντανούντσιο, τὸν δάσκαλο τῶν πλαστικῶν εἰκόνων ποὺ καὶ ἡ μικρότερη λεπτολογία νικάται μόνο μὲ τὴν ἐπιμελημένη ἀκριβολογίαν τῶν λέξεων.

Ἡ σκλάβια Μάγισα παρουσιάζει ἓνα μικρὸ κερνέο ὁμοίωμα τῆς ἑταίρας Πανταίας στὴ Γραδενίγκα ὅπως τὸ μισήσει· καὶ ὅταν ἡ Δόγησα μ' ἓνα μαλαματένιο στολίδι τῶν μαλλιῶν χαλνᾷ τὴ συμβολικὴ μορφή ξεσπάει ἕνας μανιασμένος κανγᾶς στὸ πλῆθος τῶν θαυμαστῶν τῆς Πανταίας ἐνῶ στὰ καθάρια νερά τῆς Βρεντάς ὁ Βουκένταυρος τῆς ἑταίρας παίρνει φωτιά κ' ἐκείνη πεθαίνει μὲς τὶς φλόγες τὶς ἀνακατωμένες μ' ἀρώματα ποὺ βρισκόντανε ἄφθονα στὸ καρὰβὶ τῆς Βασιλιόλας. Ἡ Πεντέλλα ἀόρατη ἀπὸ ψηλὰ περιγράφει τὴν ἀόρατη καταστροφή. Ἡ ἑταῖρα βρίσκει στὶς φλόγες τὸ θάνατο ποὺ τῆς προεἶπεν ἡ Μάγισα. Ἡ Δόγησα ἐξηντημένη, κλονιζομένη καὶ ἀκουμβώντας στοὺς κατασκόπους πηδᾷ στὴ σκάλα καὶ φτάνει ὡς τὰ μισὰ τοῦ πύργου γιὰ ν' ἀγναντέψει τὴν πυρκαϊὰ καὶ τὸν κανγᾶ, ρωτώντας μ' ἀγωνία :

— Τὸν ἐσκότωσαν ; Τὸν ἐσκότωσαν ; ^Α ! πές μου τὴν ἀλήθεια ! Τὸν εἶδες εὖ νὰ πέφτη ;

Τὸ ὄνειρο ἐτελείωσε, τὸ ὄνειρο τῆς ἐκδίκησης τῆς Γραδενίγκας ἔσβυσε ὅπως κ' αὐτὴ τὴν νύκτα ποὺ ἀκολούθησε τὴ Χυνοπωριάτικὴ Δύση, μὲς στὴ χρυσοφώτιστὴ πυρκαϊὰ, στὴν ἀδιάντροπὴ καὶ αἱματόβρεχτὴ μάχη.

Δράμα ; Ὅχι : Περιγραφικὸς μονόλογος λυρικὴ ἐξομολόγησις, ἡρωικὴ ρητορεία ποὺ ἀφίνει τὸ θεατὴ ἀμφίβολο, σκεπτικὸ μὲ τὶς ἀμφίβολες μὰ ἐξαισιές παραστάσεις ποὺ ἁρμονικὰ καὶ ρυθμικὰ στολίζουν τὸ προόστοον τῆς χυνοπωριάτικης ἔπαυλης, στὸ δύσμα τῆς ἡμέρας, τῆς χρονιάς, τῆς Δημοκρατίας, γύρω στὸ δύσμα, ἐνὸς φαντάσματος γυναικείου ἐκνευρισμένου καὶ φαντασιόπληκτου, κουρασμένου ὄχι χορτασμένου ἀπὸ ὄνειρεμένο ἔρωτα, ἀπὸ φαντασιώδη ἐγκλήματα, φαντασμαγορικὰ σύννεφα τῶν ὁποίων ἡ πορφυρόχρωμη ἀπεικόνισις εἶνε ἀντιφέγγισμα μέρας ποὺ πεθαίνει, μουσικῆς πλεγμένης μὲ λόγια, εἰκόνες ἤχων, τεχνιτῶν ψευδαισθήσεων ποὺ δημιουργοῦν καὶ διαλύουν ἀντικατοπτρισμοὺς ἡδονῆς καὶ θανάτου.